

Ústav světových dějin FF UK v Praze

Období rodící se identity národa Černé Hory
na pozadí východní otázky
/1848 - 1861/

Rigorózní práce

Konzultant: Doc. PhDr. Jan PELIKÁN, CSc.

2011

Mgr. Josip MANDALINIČ

„Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.“

31. ledna 2011

OBSAH

Úvod.....	1
Analýza pramenných materiálů, sekundární a memoárové literatury a odborných článků.....	3
Východní otázka ve 40. letech 19. století.....	15
Neúroda roku 1846 a její důsledky ve Velké Británii a Francii.....	18
Nástin geopolitických problémů a zájmů Rakouska a Ruska na konci 40. let 19. století.....	23
Geopolitické zájmy a politický program Srbska: „Načertanije“.....	25
Centralizační úsilí Konstantinopole a následné násilné snahy Omer paši Latase stabilizovat situaci v Bosně a Hercegovině.....	27
Poslední rok vlády Petra II. Petroviće Njegoše, závěť, smrt, přínos věci Černé Hory a následný boj o post vladyky.....	31
Danilo I. Petrović získal trůn, stává se knížetem – černohorský kníže využívá napětí v sousedních oblastech.....	36
Vpád tureckých vojsk pod velením Omer paši Latase do Černé Hory, Leiningenova mise...	42
Vyostření sporu o svatá místa - mise Menšikova.....	48
Francie a Velká Británie chrání integritu Osmanské říše: přechod k válce - bitva u Sinope...	52
Krymská válka jako celoevropský konflikt: rok 1854.....	54
Možnosti Černé Hory v době první fáze krymské války (1853 – 1854), problémy na domácí politické scéně.....	59
Sňatek knížete Danila Petroviće s Darinkou Kvekić, vliv kněžny u dvora.....	63
Zákoník z roku 1855 jako pramen k poznání poměrů v Černé Hoře.....	66
Vstup Piemontu do krymské války na straně Francie – leden 1855.....	71
Od připojení Rakouska ke spojencům k zprostředkování míru Rusku.....	73
Charakteristika krymské války.....	76
Zahraniční i vnitřní politika Černé Hory v době končící krymské války (leden 1855 - březen 1856).....	78
Hospodářská situace v Černé Hoře v 50. letech 19. století.....	81

Pozvolná proměna politické kultury v Černé Hoře v 50. letech 19. století.....	85
Zájmy velmocí na konferenci - kongresu v Paříži.....	90
Důsledky jednání v Paříži pro Černou Horu, černohorská zahraniční politika 1856 - 1857...	94
Fenomén zrodu identity národa Černé Hory.....	99
Vnitřní i zahraniční politika Srbska v období let 1848 - 1861.....	103
Vztahy Srbska a Černé Hory v období let 1848 - 1861.....	114
Zachycení spolupráce jižních a západních Slovanů, období rodících se národních identit u jednotlivých jihoslovanských etnik / 1848 - 1861 /.....	119
Okolnosti vydání sultánova ediktu Hatt-i Hümayun a jeho obsah.....	124
Ekonomická situace v Osmanské říši v období po skončení krymské války.....	127
Opětovné povstání v Hercegovině a jeho ohlas v Černé Hoře.....	131
Napětí v Hercegovině přerůstá v otevřený konflikt, bitva u Grahova a její důsledky.....	136
Rozhraničení Černé Hory a Osmanské říše.....	141
Pozadí atentátu na prvního černohorského knížete.....	146
Závěr.....	150
Prameny tiskem nevydané.....	153
Prameny tiskem vydané.....	154
Sekundární a memoárová literatura.....	155
Odborné časopisy.....	163
Abstrakt - Abstract.....	164 - 165
Přílohy	

Úvod

V česky hovořícím prostředí není věnován velký prostor historiografii, která by se zabývala oblastí Černé Hory a potažmo jihozápadního Balkánu, a proto jsem usiloval o to, aby moje rigorózní práce měla přínos objevný a shrnující.

Mnoho etnologů zahrnuje Černohorce do srbského národa a zdůrazňuje, že region byl po staletí útočištěm pro uprchlíky z řad osmanskými Turky poraženého a ovládaného srbského národa.¹ S tímto názorem nelze ovšem bez výhrad souhlasit ani tehdy, pokud hovoříme o období vladyků v Černé Hoře, tedy jistém druhu teokracie. Ani v tomto období nebylo totiž v podstatě totožné, bratrské etnikum², v oblasti Srbska a Černé Hory jedním totožným národem. Černohorci začali vytvářet subkulturu. Měli své vlastní hospodářství a svou vnitřní i zahraniční politickou kulturu a orientaci. Srbové a Černohorci nevytvořili jeden národ z důvodu odlišného geopolitického vývoje v období novověku.

Petr II. Petrović - Njegoš (1830 – 1851) v etnickém a kulturním smyslu pokládal Černou Horu a Srbské knížectví za dvě srbské země, jejichž hlavním posláním mělo být osvobození a sjednocení srbského pravoslavného národa.³ S tímto názorem sice již lze v podstatě souhlasit, ovšem Njegoš jako vladyka nevytvářel centralizovanou správu země a rodová – kmenová aristokracie měla v jednotlivých oblastech vlastní samosprávu, proto lze hovořit ze strany Njegoše často pouze o zbožné přání. On jako vladyka navíc ani neměl *de iure* pravomoc svrchované vlády nad teritoriem Černé Hory, které navíc ani nebylo vymezeno, měl moc pouze *de facto*. *De iure* ji stále vykonával sultán.

Cílem rigorózní práce je zachycení období rodící se identity národa Černé Hory, což odpovídá období konce vlády Petra II. Petroviće Njegoše a období vlády Danila I. (II.)⁴

Metodou *ad fontes* je vždy nutné dojít ke kořenům idejí stojících u zrodu, tentokrát černohorského národa. Na základě vnějších okolností zachytit celý proces zrodu identity národa, a to na pozadí východní otázky.

¹ Stojarová, V., Současné bezpečnostní hrozby západního Balkánu, str. 163.

² Etnikum je historicky vzniklá skupina lidí společného jazyka a kultury.

³ Šesták, M., a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 206.

⁴ Danilo I. jako kníže a Danilo II. jako vladyka

Problém východní otázky je nutné zachytit na základě historických souvislostí, protože toto téma bylo důležité i v mezinárodní rovině a to do té míry, že se po roce 1848 stává jedním z ústředních témat celoevropské politiky.

Cílem práce je nejen rozšířit faktografické poznání o dějinách Černé Hory (1848 – 1861) a obohatit českou historiografii o zachycení období rodící se identity národa Černé Hory na pozadí historických souvislostí se zvláštním zřetelem k východní otázce. Cílem práce je též zachytit vzorce myšlení jednotlivců i celků v období zrodu národa, který se toho času ustavil *de facto*, zrod *de iure* je pozdější.

Identita Černohorců byla v mnohém dána i vnějšími okolnostmi historického vývoje. Identita Černohorců se utvářela v mnohých rovinách jako subkultura většího identického celku, Srbska.

Analýza pramenných materiálů, sekundární a memoárové literatury a odborných článků

Pramenný archivní materiál nevydaný tiskem:

- a) Kriegsarchiv Wien
- b) Haus -, Hof - und Sttatsarchiv Wien
- c) Državni arhiv Cetinje.

První skupinou je pramenný materiál z válečného archivu, Kriegsarchiv Wien, kde je uložený listinný materiál týkající se zahraniční politiky Vídně v 50. letech 19. století. Jsou zde materiály, které zachycují zájmy a cíle zahraniční politiky rakouské monarchie, a to nejen v oblasti jihozápadního Balkánu, tedy oblasti přímo zahrnující pohraniční oblasti Černé Hory. Černá Hora v té době již sice měla s Rakouskem pevně stanoveny hranice, přesto nebo snad právě proto docházelo ke střetům zájmů Vídně a Cetinje. Ovšem největším napětí je možné vystopovat, díky pramenným materiálům z archivu, v oblasti Sutoriny a Kleku, kde se koncentroval obchod Rakouska a Osmanské říše.

Materiály týkající se Černé Hory jsou ve fondu:

1852: Berichte über die Ereignisse in den Türkischen Provinzien und Montenegro I – VIII und IX – XII.

Základním problémem není ani tak nečitelnost materiálů, jako jejich selekce. Naprosto není možné dohledat nějakou zprávu související s atentátem na prvního černohorského knížete. Přitom i německy psaná sekundární literatura zcela zřetelně hovoří o vyzbrojení černohorských emigrantů rakouskými militantními kruhy, které sekundárně profitovaly ze smrti knížete. Materiály v tomto archivu jsou blíže nespecifikovány, uloženy v konvolutu nebo kartonu. Zatímco věci nepodstatné jsou v tomto archivu uloženy velmi pečlivě, např. ve fondu: Aufstellung in Bosnien, je možné dohledat naprosto přesně dochované materiály, svědčící o pečlivě spravované databázi rakouského vojska i jeho strategii.

(Do tohoto fondu jsem pouze několikrát nahlížel, proto jej neuvádím mezi prameny, ze kterých jsem čerpal.)

Druhou skupinou je pak pramenný materiál z Haus -, Hof - und Sttatsarchiv (Archív domu, dvora i státu), kde se nalézá zahraničněpolitický archív rakouské monarchie, v němž je uchovávána i korespondence, týkající se Černé Hory z období 50. let 19. století. Vše k tomuto tématu je zde uloženo pod názvem Türkei, a to až do roku 1878.

Základem archiválií, ze kterých jsem čerpal je korespondence mezi Konstantinopolí a Vídní. Veškerá korespondence je psána účelově a zcela jasně ukazuje na mezinárodní izolaci, do které se postupně zahraniční politika Vídně dostávala. Je možné vystopovat cílené zájmy Vídně v prostoru jihozápadního Balkánu, kam se pozvolna zahraniční politika Vídně přesouvá v důsledku neúspěchů na Apeninském poloostrově. Velvyslanec z Konstantinopole velmi často volí dosti ostrý tón, ve svých dopisech do Vídně, kde vytýká a snad i vyčítá Francii a Británii jejich politiku ústupků vůči rodícímu se národnímu hnutí na Balkáně (a nejen tam). Pozvolné sblížování zahraniční politiky Ruska a Francie, kterému se Rakousko v Konstantinopoli snaží marně čelit, nakonec vyznívá se prospěch rakousko – osmanského sblížení.

V archívu je též uložena korespondence, kterou přeposílal rakouský velvyslanec z Konstantinopole, jako prosbu jiných, nečastěji skadarského paši. Studium těchto pramenů mě dovedlo k závěru, že francouzská zahraniční politika v podstatě musela podřizovat veškeré své zájmy obchodu s vědomím, že diplomacie též musí tomuto modelu sloužit, protože Vídeň své zájmy též pozvolna začala podřizovat ekonomickým zájmům. Velká Británie pak zastávala stanovisko jistého stupně izolacionismu, ovšem jen do té míry, aby byla vždy včas schopna zabránit vzniku mezinárodního bloku, který by se ve finální fázi mohl obrátit proti britským zájmům. Zvláště pak proti sblížování Ruska a Francie po krymské válce.

Ani v tomto archívu jsem nedohledal mezinárodní souvislosti, které by mě přivedly na stopu úkladné vraždy prvního černohorského knížete. Pracovníci archívu a badatelé tvrdí, že se některé dokumenty nepodařilo dohovat.

Na druhou stranu je shromažďování, třídění a uchovávání materiálů v tomto archívu vedeno velmi pečlivě a badatel vždy, dle katalogu, pramenný materiál dohledá. Rakouská diplomacie získávala a shromažďovala i velmi cenné informace, jako například Přehled předpokládaných dluhů osmanské pokladny, který byl z Konstantinopole do Vídně zaslán 9. července 1860. Kořeny mezinárodního konfliktu, krymské války, mající svůj původ též v otázce správy svatých míst, jsou zachyceny v dopisech z apoštolské nunciatury

v Jeruzalémě, zasílané rakouskému velvyslanci v Konstantinopoli. Dopisy dosvědčují, jak dobře byli na ministerstvu zahraničí o dění v klíčivých oblastech informováni.

V tomto archivu jsou uloženy též různé mapy. Nejdůležitější mapou, pro tuto mou práci, byla mapa rozhraničení Černé Hory v měřítku 1: 144 000, kterou signoval ministr zahraničí Vysoké Porty Fuad paša a další představitelé velmocí dne 27. 10. / 8. 11. 1858.

Třetí a zároveň poslední skupinu tvoří materiály z archívu v Cetinji, kde je zdokumentováno období černohorské historie z 50. let 19. století. Období let 1850 – 1856 je již zpracováno, materiály pro další období jsou sice očíslovány, ale blíže neurčeny. Vzhledem k jejich čitelnosti ale není velkým problémem z nich vycházet.

Materiály ve Státním archívu v Cetinji jsou řazeny v principu chronickém, což v praxi znamená, že jsou vedle sebe řazeny jak materiály důležité mezinárodní povahy, tak i dopisy zcela marginálního charakteru, které jsou ale též důležité, protože pomáhají dokreslit mentalitu Černohorců v době rodící se národní identity. Vedle sebe tedy můžeme nalézt jak dopisy černohorského knížete ruskému carovi, tak i stížnosti rakouské a osmanské strany na časté pokusy (a nejen pokusy) Černohorců o krádež či loupežné přepadení.

Prameny tiskem vydané

Mezi materiály, vydané tiskem patří, zákoník černoorského knížete, Danily I. Petroviće Njogoše, který vyšel roku 1859 ve Vídni. Dobový dokument umožňuje nahlédnout do struktury myšlení Černoorců i jejich prvního knížete. I přes schématický obsah formulací je možné konstatovat dožívající patriarchální uspořádání černoorského knížectví a velmi zřetelnou snahu knížete o centralizaci moci v novězniklém knížectví. Tématu zákoníku je věnována samostatná kapitola rigorózní práce.

Mezi prameny, které vyšly v tištěné podobě a jsou cenným přínosem pro poznání dějin Černé Hory, patří též *Correspondece relative to Montenegro: January 1857 to January 1859*. Součástí tištěného souboru je zde *List of papers*, kde je uvedeno kdy, kam a kým byl dopis odeslán. Vzhledem ke svému rozsahu (jde o téměř čtyřsetstránkovou publikaci psanou velmi malými písmeny) se kniha stává nezbytnou nutností k poznání historie Černé Hory. Ovšem pro rok 1857 jsou zde pouze 3 dopisy a pro rok 1859 jen jeden. Vše se soustřeďuje na rok 1858, rok bitvy u Grahova.

Mezi důležité prameny patří *Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami 1856 – 1917*, který vyšel v Moskvě roku 1952, kde je možné dohledat v širších souvislostech mezinárodní dojednání Ruska s jinými zeměmi v 50. letech 19. století. Jedná se ale jen o jednoduché konstrukce smluv, v podstatě obecného formátu.

Vzhledem k historické, náboženské i kulturní přízni Srbska a Černé Hory je nutné mezi materiály vydané tiskem zařadit i „knihu“ *Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku (1804 – 1903)*, která vyšla v Bělehradě roku 1987, a která obsahuje korespondenci týkající se vztahů mezi Srby a Černoorci. Tuto korespondenci uspořádal Petar Popović. Korespondence z 50. let odráží ochlazení ve vztazích mezi Srbskem a Černou Horou po smrti Petra II. Petroviće Njogoše. V dopisech jsou jen body, které můžeme považovat za výzvu jedné či druhé strany. V podstatě jde jen o korespondenci mezi knížecími dvory v Bělehradě a Cetinji.

Vzhledem k vůdčí roli Srbska mezi jižními Slovany je zapotřebí zařadit i materiály, které byly zpracovány do knižní podoby s názvem: *Srbija i oslobodilački pokreti na Balkanu 1856 – 1878 (Knjiga 1 /1856 – 1866/)*, která vyšla v Bělehradě roku 1983. Zde zcela jasně vyplývá na povrch rozdílnost mezi Srbskem a Černou Horou. Možnosti Srbska v porovnání s Černou Horou byly mnohonásobně větší. Se Srbskem počítaly ve své politice i velmoci. Černá Hora byla vnímána jen díky své strategické poloze, ale v podstatě šlo jen o místo plné skal, kde vládla po staletí jedna dynastie teokratickou formou, na rozdíl od moderně

vzhlízejícího Srbska, kde se postupně vyvíjel pluralitní systém. Z textů je patrné, že nejen díky svým možnostem, ale i zájmům se Srbsku dostalo úlohy podobné Piemontu či Prusku.

Nejzajímavějším místem, které patřilo do soustavy Osmanské říše, v oblasti západního Balkánu, byla Bosna a Hercegovina. Vzhledem ke strategické poloze tohoto prostoru jsem zařadil mezi své materiály i dvě „knihy“ korespondence týkající se Bosny a Hercegoviny.

První ze dvou „knih“ je souhrn korespondence zahrnující období 1850 – 1852. Jsou zde ale i starší zprávy. Kniha nese název: Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer paše Latasa (1850 – 1852). Tuto korespondenci, z materiálů z archívů Vídně, sestavil Ferdo Šišić. Jedná se o mnohosestránkovou publikaci, která nabízí doslovný přepis korespondence, kterou zasílali konzulové i velvyslanci do Vídně, a proto je nezbytným podkladem pro pochopení jemného přediva Ministerstva zahraničních věcí Rakouska, díky kterému včas rozpoznala možné hrozby a byla miskou klíčovou vah v jednáních o míru na konci krymské války. V otázce Černé Hory jsou zaznamenány i velmi jemné a nevýrazné přesuny povstalců na území Hercegoviny, neboť tyto nepočtené přesuny provázela loupežná přepadení za účelem získávání zbraní a střeliva, což ve Vídni vnímali velmi citlivě. Mimo loupeži zbraní měli Černohorci často podíl i na krádeži dobytka. Nebyly to ale jen jednotlivé kusy. Knížeti Schwarzenbergovi např. bylo 22. 11. 1849 do Vídně oznámeno, že Černohorci ukradli v oblasti Klobuku 1100 koz a ovcí.

Druhou „knihou“ je pak souhrn korespondence týkající se Bosny a Hercegoviny – tentokrát však z období let 1853 – 1870. Kniha nese název: Bosna i Hercegovina 1853 – 1870 godine. Knihu korespondence sestavil Berislav Gavranović a vyšla v Sarajevu roku 1956. Je zde 203 dopisů, ovšem jen nepatrný zlomek se dotýká problematiky Černé Hory. Například z roku 1858, kdy se odehrála památná bitva u Grahova, zde není ani zmínka o Černé Hoře. 50. léta 19. století ve vztahu k Černé Hoře jsou v dopisech zachycena pouze dvakrát. Jsou to oznámení očekávající útok Turků na Srbsko nebo Černou Horu. Jsou psána latinsky a pocházejí z pera řeholníků.

Větší pozornost je věnována Černé Hoře až po roce 1861, tedy po smrti sultána Abdülmecita I.

Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1849, vyd. Matica srpska, Beograd 2009. Nabízí souhrn dopisů adresovaných do Francie v období revoluce. Popis událostí z pera diplomatů často líčí nereálné obavy před útokem Osmanské říše, což vypovídá nejen o prozřetelnosti, ale i neschopnosti odhadnout situaci, neboť aktivita, a to je také patrné, často předčí reálný odhad stavu věcí. Ovšem cenným přínosem jsou dobová svědectví o stavu věcí v Srbsku.

Nikolaj I.: Ličnost i epocha: novye materiály, vyd. Nestor – Istorija, Sankt-Peterburg 2007. Jedná se o rozsáhlou cca 500 stránkovou publikaci, ovšem na druhou stranu je období 50. let 19. století věnován jen zlomek pozornosti. Hodnota archivních materiálů je navíc silně devalvována nevhodným komentářem, který obhájí jednání cara, přitom původní dokument se často s komentářem míjí. Navíc jsou archivní texty často uváděny pouze ve zlomcích. Materiál je ovšem cennou sondou do ruského myšlení, ovšem jen do roku 1848.

Nikolaj Pervyj: Rycar i samoderžavija, vyd. OLMA Media Grupp, Moskva 2007. Jedná se o doslovné strojopisy dokumentů z ruských archívů, což je cenné, ovšem výběr dokumentů působí naprosto nahodile, a proto je velmi těžké si udělat objektivní názor.

Hodnocení sekundární a memoárové literatury

Velmi solidním analytickým kritériem je jazyk.

Sekundární literatura psaná česky se problematice Černé Hory věnuje jen okrajově. Okruh tvorby se soustřeďuje kolem Doc. PhDr. Pelikána, CSc. a Prof. PhDr. Jana Rychlíka, DrSc. Oba spolupracují s nakladatelstvím Karolinum, Lidové noviny, atd.

Dějinám Černé Hory se v 19. století věnoval Jan Vaclík a později Josef Holeček, ovšem se vznikem Jugoslávie se ve 20. století situace změnila. Černá Hora je od roku 2006 opět samostatným státem. V současnosti se dějinám Černé Hory v českém prostředí věnuje Mgr. František Šístek, Ph. D.

Nakladatelství Lidové noviny nabízí v češtině velkou škálu publikací věnujících se dějinám jednotlivých zemí, kde badatel dohledá velký fond sekundární literatury. Jedná se o knihy mající především popularizační charakter, badatel v nich proto nalezne pouze základní orientační body k dalšímu studiu.

Východní otázce se v českém prostředí věnuje především Prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc., jehož publikace: *Moderní dějiny islámských zemí*, nabízí základní vstup do problematiky východní otázky. Problematiku východní otázky přibližují i české překlady např.: Palmer, A.: *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha 1996. Sked, A.: *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995.

Obecným dějinám novověku se pak v češtině věnuje okruh historiků píšících často ve spolupráci s Prof. PhDr. Alešem Skřivanem, CSc. Jedná se ovšem v podstatě vždy o všeobecné přehledy⁵ a často nespécifická zaměření.

Sekundární literatura psaná srbsky (jazyk černohorský je srbským dialektem) nabízí velkou škálu publikací věnujících se tématu Černé Hory v období let 1848 – 1861. V současnosti jsou nejvydávanějšími autory v zemi Prof. Dr. Šerbo Rastoder a Doc. Dr. Živko Andrijašević, kteří ovšem ve svých publikacích neuvádějí pramenné materiály a v seznamu sekundární literatury je uvedena v podstatě pouze srbsky psaná literatura. Nadnárodní rozměr v jejich publikacích, a nejen v jejich, je vždy jen velmi obtížně doložitelný. A pokud ano, je vždy černohorsko sebestředný. Existuje velká škála publikací, jak jsem již uvedl, ale každý z černohorských historiků v podstatě vždy pomíjí mezinárodní rozměr dějin této malé země

⁵ Pokud historikové z Ústavu světových dějin FF UK v Praze publikují individuálně, je situace jiná. Jsou autory velkého množství monotematických prací.

v oblasti západního Balkánu. Vyjímkou je snad jen kniha: Jovanović, R.: *Crna Gora i velike sile 1856 – 1860*, Titograd 1983. Velmi zajímavou sondou do problému je kniha (doktorská disertace), která ovšem vyšla v Bělehradě: Radosavović, I.: *Međunarodnopravni položaj Crne Gore u drugoj polovini XIX vijeka*, Beograd 1960.

Některé černohorské publikace ale i přes svůj pouze černohorský rámec přinášejí velmi solidní vhled do vnitřních záležitostí země. Je možné dohledat literaturu věnující se financím, filozofii, nebo kultuře etnika žijícího na území Černé Hory. Velkým přínosem, byť krátkého časového horizontu je též objektivní pojetí zkoumané problematiky v knize: Raspopović, R.: *Diplomatija Crne Gore 1711 – 1918*, Podgorica – Beograd 1996. Spolupráce s Bělehradem přináší širší dimenzi do černohorského prostředí.

Otázka sekundární literatury týkající se Srbska samotného je dostatečně doložitelná čerpáním z pramenů i literatury, téměř vždy věcná a podložená solidní badatelskou prací. Je nutné se jí věnovat, protože umožňuje pochopit širší souvislosti problematiky etnika žijícího na území Černé Hory.

Sekundární literatura psaná rusky se věnuje problematice Černé Hory v omezené míře, ale přesto je možné dohledat zájem Ruska o tento prostor, a to zvláště v 19. století. Nejdůležitější prací je kniha (doktorská teze): Chitrova, N.: *Černogorija v nacionalno – osvoboditeľnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskije otnošenija v 50 – 70 godach 19 veka*, Moskva 1979. Jedná se o práci, která líčí běh událostí zcela proruským pohledem. Českým čtenářům je k dispozici i překlad J. V. Tarleho: *Krymská válka, kde se ve dvou svazcích lze seznámit s ruským pojetím problematiky. Věci často nejpodstatnější jsou zamlčeny a na místo toho se v knihách nachází zdouhavé emoční výlevy pisatele.*

Podobným stylem je psána kniha: Vyskočkov, L.: *Imperator Ničolaj I.: čelovek i gosudar*, S. Peterburg 2001. Na více než 600 stranách je líčen charakter ruského cara Mikuláše I., a to vždy tak, aby sporné nebo negativní rysy byly zamlženy popisem předností. 50. léta jsou zmíněna jen okrajově, kniha je v podstatě zaměřena na období vlády Mikuláše do revolučního roku 1848. Vzhledem k tomu, že je pojímána tématicky, je čas chronický sekundární, a proto bylo možné vždy téma přizpůsobit potřebám pisatele⁶. Velkoruská idea je pak zobrazena v knize: Romanenko, S.: *Jugoslavija, Rossija i „slavjanskaja ideja“*, Moskva 2002.

⁶ Hlavní kapitoly knihy nesou tyto názvy: a) Mikuláš Pavlovič – připravený ke službě, b) Ve službě Rusku – hospodář a imperátor, c) Člověk v uniformě.

Literatura psaná německy zahrnuje široký rámec publikací, který ale primárně vypovídá o zájmech Vídně v polovině 19. století. Pro toto období je ale zapotřebí počítat s jazykem německým, jako s jazykem světovým. Diplomatické stanovisko Vídně je zřetelné v knize: Baumgart, W.: *Der Friede von Paris 1856*, München – Wien 1972. I přes prorakouské postoje je z textu patrné, že nároky Vídně často přesahovaly její možnosti.

Otázce Černé Hory se pak věnují tyto německy psané publikace: Gopčević, S.: *Montenegro und die Montenegriner*, Leipzig 1877. Autor zde líčí velmi výstižně život lidí v Černé Hoře, který byl vzhledem k přírodním podmínkám tak podobný tomu, který žili lidé v Albánii. Další knihou téhož autora je pak kniha: *Geschichte von Montenegro und Albanie*.

Slavným profesorem Univerzity Karlovy, Gerhardem Gesemannem, pak byla sepsána kniha: *Čojstvo i junaštvo starich starich Crnogoraca*, vydaná v Cetinji roku 1968. Z jeho pera vyšla též kniha: *Crnogorski čovjek*.

Velmi důležitou a vsutku objektivně zpracovanou publikací je dílo: Heer, C., *Territorialentwicklung und Grenzfragen von Montenegro in der Zeit seiner Staatswerdung (1830 – 1887)*, Bern 1981. Publikace vznikla z potřeby vysokoškolských skript pro německy mluvící studenty. Solidní, byť stručné zpracování problematiky Černé Hory.

Sekundární literatura psaná anglicky je nejdůležitější pro pochopení problematiky východní otázky v polovině 19. století. Mezi nejdůležitější publikace je nutné zařadit: Anderson, M. S.: *The eastern question 1774 – 1923: A study in International Relations*, London 1966. Jedná se stručné, ale globálně nezaujaté pojetí problematiky východní otázky. Antagonismus rusko – britský je osou pro pochopení 50. let 19. století. Důžitým přínosem k tématu je: Marriott, J. A. R.: *The Eastern question an historical study in European diplomacy*, Oxford 1940. Je zde věnována pozornost všem zemím Balkánu. Problematice Osmanské říše se věnuje: Shaw, S. J. and Shaw, E. K.: *History of the ottoman empire and modern Turkey – Volume II.: Reform, Revolution and Republic: The Rice of modern Turkey: 1808 – 1975*, London – New York – Melbourne 1977. Je to podrobná, přesná a shrnující sonda do dějin Osmanské říše. Širší problematiku Porty řeší pak knihy: Davison, R.: *Reform in the Otoman Empire 1856 – 1876*, Princeton – New Jersey 1963. Davison, R. a kol.: *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*, Wien 1985. Velká pozornost je věnována problematice reformního hnutí v Osmanské říši a jeho důsledkům.

Mnohé knihy jsou věnovány krymské válce. Základní orientaci přináší: Guy, A.: *Historical Dictionary of the Crimean War*, London 2002. Kniha: Wetzel, D.: *The Crimean war*

a diplomatic history, New York 1985, věcně a pragmaticky popisuje problematiku krymské války. Pro první období krymské války je pak přínosem kniha: Lambert, A.: *The Crimean War British grand strategy, 1853 – 56*, Manchester – New York 1990. Zato konec války přibližuje: Conacher, J. B.: *Britain and the Crimea 1855 – 1856: Problems of War and Peace*, London 1987.

Problematice západního Balkánu se věnují Jelavich Barbara a Jelavich Charles, kteří velmi stručně a přehledně upozorňují na nejdůležitější problémy v čase. Historii Černé Hory se též věnovala i E. Robertsová, která v knize: *Realm of the Black Mountain*, vylíčila období širokého rozsahu. Období vlády prvního knížete je pojato jen velmi stručně.

Anglicky psal též Karel Marx, který byl svědkem těchto událostí, a proto i jeho tvorbu jsem do seznamu literatury zařadil.

Literatura psaná italsky jen podtrhuje rámeček období zrodu národních identit. Mezi nejdůležitější knihy je nutné zařadit: Valsecchi, F.: *La questione d' oriente dalle origini alla pace di Parigi (1718 – 1856)*, Milano 1955 – 1956. Na pozadí východní otázky se čtenáři otevírá prostor příprav k boji za sjednocení Itálie. Problematika východní otázky jako celku je pak zachycena v knize: Cognasso, F.: *Storia della questione d' oriente*, Torino 1948. V italštině též vycházely monografie (ovšem velmi krátké) přibližující dějiny Černé Hory samotné.

Memoáry a memoárová literatura

Mirko Petrović, bratr černohorského knížete Danila Petroviće, je autorem díla: Junački spomenik - pjesme o bojevima Crnogoraca sa Turcima (1852 – 1862). V básních opěvuje autor hrdinský boj Černohorců. Ovšem pouze třetina skladeb přibližuje dobu vlády knížete Danila Petroviće. Zpěvy přibližující heroický boj proti Turkům pomáhají pochopit mentalitu etnika i národa, byť zde není přesný historický záznam a jedná se spíše o parabolu – příměr, občas i o hyperbolu – nadsázku. Jedinými protivníky Černohorců jsou zde uvedeni Turci, přitom víme, že to ani zdaleka nebyla pravda.

Vujačićova kniha: Vojvoda Mirko Petrović, která vyšla v Bělehradě roku 1969, přibližuje osobnost bratra černohorského knížete. Nejedná se o memoáry v pravém slova smyslu, ale o jistý druh pamětí, který je zachycen po mnoha dlouhých desetiletích orální historie v písemné podobě. Činy knížete i jeho bratra jsou líčeny s nadhledem a jejich četba přináší mnohdy pocit citelného odlehčení tématu, reálná podoba boje Černohorců o holou existenci, častá povstání a boj proti Turkům přinášel vskutku jiný životní styl. Ovšem i přesto je zde nutné docenit autentičnost lidového podání spisu a též zachycení mentality černohorského lidu a jeho smyslu pro humor.

Vuk Popović⁷ v knize Kotorska pisma, vydaná roku 1964 v Bělehradě zachytil dobové myšlení Srbů i Černohorců. Jedná se vždy o krátkou črtu, zápis k datu, tedy jakousi kroniku, kde formou zápisu volně plynoucích myšlenek zachytil aktuální obraz událostí.

Rade Turov Plamenac užíval titulu serdar⁸ a v díle Memoari, vydaném v Podgorici roku 1997, přibližuje období let 1848 – 1878 v Černé Hoře. Ve svých Memoárech líčí naprosto otevřeně přednosti i nedostatky jednotlivců i celku, ovšem z hlediska koherence (souvislosti) a koheze (soudržnosti) textu není uspořádán do souvislých celků, a proto může text působit poněkud chaoticky. Jednotlivé kapitoly jsou ale ucelenými okruhy sledujícími vlastní téma, vždy širokého rozsahu, které ovšem následně působí velmi povrchně, nejen nemonotematicky. Navíc široký záběr dějin je často na škodu velmi věrohodnému zecílení. Snaha o objektivitu pisatele je zřejmá.

⁷ Vuk Popović se narodil roku 1806 v Risanu a umírá roku 1876 v Kotoru, duchovní – jáhen, absolvent bohosloveckých studií ve Sremských Karlovcích, přítel a spolupracovník Vuka Kadjiće. Vyučoval na školách v Kotoru.

⁸ Serdar byl nejvyšší vojenský titul v Černé Hoře. V Černé Hoře si jmenovaly do funkce serdara samotné kmeny, jejich volbu ovšem musel potvrdit v Cetinji vладыka nebo kníže. Titul byl užíván již v 17. století. Rade Plamenac byl jedním z šesti posledních serdarů Černé Hory.

Odborné časopisy

Istorijski zapisi jsou časopisem vydávaným pravidelně od konce 2. světové války do dnešních dnů. Časopis vychází v Podgorici a pravidelně do něj přispívají velmi zajímavými sondami významní černohorští historici. Často zde bývají otištěny i archivní dokumenty v původním nekomentovaném znění. Garantem kvality časopisu je Istorijski institut Crne Gore se sídlem v Podgorici.

Josef Trkal ve svém článku: Černá Hora a její nejnovější zákonodárství, který je otištěn v časopise Osvěta, v čísle 2., vydaném roku 1889, popisuje vývoj práva a zákonů v Černé Hoře. Časopis je psán česky. Je to velmi kvalitní vhled do právního myšlení Černé Hory, a to pro celé 19. století.

Zajímavým článkem je příspěvek J. H. Blumenthala: Österreichische und russische Balkanpolitik 1853 – 1914, který vyšel v časopise Donauraum roku 1963. Krymskou válku autor pojímá jako střet civilizací. Pařížský mír chápe jako rozumné řešení z hlediska stability v oblasti.

Černohorský časopis Matica vychází v Černé Hoře každého čtvrt roku, jedním ze zajímavých postřehů je článek Prof. Dr. Rastodera, který se věnuje černohorské emigraci, a to nejen v polovině 19. století.

Časopis Historický obzor nabízí též mnohé sondy do dějin Balkánu. Příspěvky Doc. PhDr. Jana Palikána, CSc. jsou věcné a monotematické, ovšem primárně orientovány na Srbsko samotné, což je ale z hlediska prakticko – pragmatického pochopitelné.

Východní otázka ve 40. letech 19. století

Smlouva z Hüňkar Iskelesi⁹ znamenala sice velký diplomatický úspěch Petrohradu, ale zároveň vyvolala v Londýně nedůvěru vůči Rusku, která přetrvávala celá 30. léta. Rusofobie na Britských ostrovech, která zapustila kořeny právě v této době, se stala znovu intenzivní vpředvečer krymské války.¹⁰

Roku 1839 pak nastoupil na trůn v Konstantinopoli Abdülmecit I. Jeho nástup je nutné vnímat s ohledem na skutečnost, že sultán Abdülmecit I. fakticky nevládl, plně věnoval svůj čas i prostředky soukromému životu. Zálibu nacházel též ve svém rozsáhlém harému.

Palácové výdaje začaly pomalu, ale jistě narušovat již tak velmi ohroženou stabilitu Osmanské říše, neboť pozvolna pohlcovaly nejen příjmy sultánovy soukromé pokladny, ale stále více a více začaly vyčerpávat státní rozpočet.

Velký vliv na sultána Abdülmecita I. měl Mustafa Rešid paša.¹¹ Mustafa Rešid paša, který zahájil roku 1839 první etapu reform tanzimátu v Osmanské říši, je autorem Gülhanského vznešeného dekretu. Po návratu z postu velvyslance z Londýna se mu podařilo přesvědčit sultána o nutnosti reform. Gülhanský vznešený dekret byl ale nastaven jako imperativ k reorganizaci, nikoliv ke změně. Text dekretu byl uveden v osmanské i francouzské verzi.

Dekret vyrůstal z islámské tradice i myšlení, ovšem přišel příliš pozdě na to, aby přinesl možnou změnu a pomohl tak Osmanské říši uchovat její životaschopnost.

„Podporování výroky našeho Proroka považujeme za vhodné pokusit se prostřednictvím nových zákonů poskytnout provinciím Osmanského impéria výhody dobré správy.“¹² Hlásal sice dekret, který se odvolával na náboženství, ale jeho zacílení bylo primárně ekonomické.

⁹ Smlouva z Hüňkar Iskelesi byla podepsána 8. 7. roku 1833 zástupci Ruska a Turecka s platností na osm let. Smlouva znamenala výrazné posílení ruského vlivu vůči Osmanské říši a vyvolala negativní emoce a znepokojení ze strany Velké Británie a Francie.

¹⁰ Šedivý, M., Mikuláš I. a Osmanská říše (1829 – 1933), str. 258. In: Historický obzor 17, 2006/XI - XII.

¹¹ Mustafa Rešid paša se v mládí stal „pravou rukou“ velkovezíra Selima Mehmeda paši a získával zkušenosti jako velvyslanec v Paříži (1834 – 1836) i v Londýně (1836 – 1837). V roce 1837 získal titul paši, hodnost vezíra a stal se ministrem zahraničních věcí. Naučil se francouzsky a pronikl do vysokých politických kruhů již v Paříži. Později byl podporovatelem britských zájmů v Osmanské říši.

¹² Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 141.

Text dekretu byl formulován tak, aby vzhledem k zeměpisným a hospodářským možnostem i způsobilostí obyvatel Osmanské říše, opíraje se o víru v Alláha i proroka, bylo v průběhu 5 – 10 let dosaženo plánovaných cílů.¹³

Reformy byly ale též vyhlášeny proto, aby zabránily vměšování mocností do vnitřních záležitostí Osmanské říše. Vzhledem k okolnostem i historickému vývoji byli tedy reformátoři v podstatě donuceni okolnostmi reformy provést.

Osmanská říše potřebovala získat podporu v boji proti egyptskému vládci. To ale nebyl jediný důvod. Hlavní příčinou vzniku dekretu bylo centralizační úsilí Konstantinopole, které mělo vytvořit obranný mechanismus před nebezpečím vzrůstajícího nacionalismu a separatismu, zvláště na Balkáně.

Gülhanský vznešený dekret obsahoval:

1. Ochranu bezpečného života osob, právo na čest a majetek.
2. Ustanovení řádu k zhodnocení a odvodu daní.
3. Záruky k poctivému systému registrace, výcviku a údržby armády jako branné moci.¹⁴

Ovšem reformy nebylo možné realizovat bez peněz a bez vzdělaných reformátorů, znalých jednat v každé situaci ve shodě s islámem. Vykonavateli reformy často ale byli i ti, kteří z naprosto zřejmých důvodů k islámu „konvertovali“.

Gülhanský vznešený dekret nebyl ale žádným způsobem osmanskou konstitucí, která by omezila moc sultána, protože on ho nejen vydal, ale mohl ho též zrušit, dle vlastní vůle.¹⁵

Na počátku 40. let 19. století se Velká Británie stala prvořadou velmocí ve východním Středomoří. Londýnská dohoda z července roku 1841 otevřela pole sblížení Velké Británie s Francií. Roku 1841 sice lord Palmerston podal demisi, ale státní tajemník pro zahraničí, lord Aberdeen naslouchal požadavkům ruského cara Mikuláše I. ve věci východní otázky jen zdánlivě.

40. léta 19. století se nesla ve sblížení Francie a Velké Británie k úrovni entente cordiale, zvláště pak v rovině východní otázky. Když se v červnu 1846 k moci v Londýně

¹³ Dulina, N., Tanzimat i Mustafa Rešid paša, str. 53.

¹⁴ Shaw, S. a Shaw, E., History of the Ottoman empire and modern Turkey, str. 60.

¹⁵ Shaw, S. a Shaw, E., History of the Ottoman empire and modern Turkey, str. 61.

dostali opět liberálové a lord Palmerston se znovu stal státním tajemníkem pro zahraničí, Mikulášovy naděje na dohodu s Británií se ukázaly marné.¹⁶

Francie pak ve druhé polovině 40. let začala požadovat, s odvoláním na staré tradice, správu tzv. svatých míst spojených s působením Ježíše Krista. V této otázce ovšem nejprve dochází, a to velmi záhy, k (prvním) otevřeným diplomatickým roztržkám, neboť i carské Rusko mělo zájem o tato místa a navíc vystupovalo jako ochránce všech pravoslavných poddaných osmanského sultána. Evropské velmoci upíraly svůj zájem i na ochranu křesťanských svatých míst v Jeruzalémě a v Palestině, o která se celá staletí vášnivě přely místní církve, přičemž turecké úřady zastávaly úlohu pohrdavého, ale celkem vzato ochotného prostředníka.¹⁷

Ovšem velká neúroda roku 1846 a následné vystěhovalectví spojené s revolucemi roku 1848 vyhrotily napětí mezi velmocemi právě v této, tak citlivé, oblasti.

Rok 1848 přinesl velké změny ve Francii i Rakousku. Rusko, které prožívalo hlubokou izolaci spojenou s krizí nevolnického systému, vyhrotilo situaci v Uhrách po porážce povstalců u Vilagose. Zatímco ruský car Mikuláš I. požadoval vydání revolučních vůdců, velkovezír, podporovaný britským velvyslancem Stratfordem Canningem¹⁸, odmítl vydat Lájose Kossutha, a proto krize následně přerostla až v přerušení diplomatických styků.

Toto lokální napětí se sice podařilo uvolnit díky diplomatické aktivitě Fuada paši v Petrohradě, ovšem nedůvěra přerůstající v napětí v rusko – tureckých vztazích zůstala. Mezinárodní napětí pak následně našlo svůj katalyzátor ve východní otázce.

¹⁶ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 147 – 148.

¹⁷ Lewis, B., Dějiny Blízkého východu, str. 259.

¹⁸ Charles Stratford Canning – jmenován roku 1832 velvyslancem Velké Británie v Petrohradě. Schopný, ale mladý a rafinovaný diplomat s citem pro zájmy britského impéria. Velvyslanec v Cařihradě v době řeckého povstání. Roku 1832 ale car Mikuláš I. odmítl Stratfordovi udělit *agrément*, a tím vzniklo mezi nimi osobní nepřátelství, což se projevilo zvláště v předvečer krymské války.

Neúroda roku 1846 a její důsledky ve Velké Británii a Francii

Populační exploze (někdy se užívá i pojem demografická revoluce) zvýšila počet obyvatel v Evropě v první polovině 19. století o 43%, ze 187 milionů na 266 milionů, zatímco v roce 1750 žilo na celém světě asi 800 milionů lidí. Po dramatickém nárůstu přesáhl počet obyvatel v roce 1800 jednu miliardu a v následujících 125 letech se zdvojnásobil. Zmíněný proces vytvořil důležitý předpoklad pro industrializaci, neboť poskytl potřebný potenciál pracovních sil, a díky vystěhovalectví umožnil evropeizaci Nového světa. V období 1800 – 1840 opustilo Evropu asi 1,5 milionu lidí, v dalších čtyřiceti letech okolo 13 milionů. Populační exploze vyplývala z mnoha ekonomických, sociálních a kulturních změn. Například díky pokroku v zemědělství a lékařství se snížil počet epidemií, hladomorů a válečných obětí.¹⁹

Rozmach železniční dopravy se časově překrýval s dramatickým posunem v politice. Sklizeň v letech 1842, 1843 a 1844 byla dobrá, obilí se urodilo dost a ceny zůstávaly nízké. Avšak v roce 1845 se vinou špatného počasí sklizeň nevydařila a v Irsku napadla brambory poprvé sněť.²⁰

Reakcí na neúrodu bylo masové vystěhovalectví obyvatel Evropy do USA. Zatímco roku 1845 opustilo Evropu přibližně 125 000 osob, roku 1850 jich bylo více než 350 000. A to se křivka monitorující nárůst vystěhovalců v průběhu krymské války dostala až k číslu 430 000 obyvatel ročně. Největší množství vystěhovalců pocházelo ze západní Evropy.

VELKÁ BRITÁNIE

R. 1845 se předseda toryovské vlády, Robert Peel, postavil za zrušení obilních zákonů. Neuspěl, a proto rezignoval. Tažení proti ochranářství bylo v Anglii jedním z prvních velkých tažení vedených s pomocí nových, dosud nepoužívaných propagačních prostředků (tisku a přednáškových kampaní), které začínaly v devatenáctém století měnit politický život.²¹

Peel se pak vrátil se poté, co whigové nedokázali sestavit vládu. V únoru 1846 předložil balík opatření rušících na tři roky cla na dovážené obilí, neboť doufal, že si podporu

¹⁹ Stellner, F. a kol., *Hospodářské dějiny (16. – 20. století)*, str. 29.

²⁰ Morgan, K. a kol., *Dějiny Británie*, str. 403.

²¹ Maurois, A., *Dějiny Anglie*, 2. svazek, str. 250.

gentry koupí. Nakonec téhož roku i přes odpor konzervativních členů svého kabinetu obilní zákony zrušil. Odstranění obilních zákonů bylo velkým vítězstvím volného obchodu.

Nádhernou ilustrací toho, jak zneklidňující vliv na britskou politickou scénu měl po roce 1846 Peel („bývalí premiéři,“ poznamenal Gladstone a narážel přitom hlavně na Peela, „připomínají ohromná nepřipoutaná prkna volně plující po přístavní hladině“), je skutečnost, že téměř rok od jeho smrti nevěřil vůdce ani jedné strany ve vlastní schopnost s jistotou vládnout, ačkoli Russell úřad zastával vcelku s chutí.²²

Ovšem po dalších volbách znovu nastoupil kabinet whigů v čele s Russellem a politiku potom určovali whigové a později liberálové. Toryovskou gentry, krutě oslabenou přesunem peelovské elity, k níž patřil Gladstone²³, Aberdeen a sir James Graham, do okruhu whigů, vedl nyní bývalý whig lord Derby.

Po zrušení obilních zákonů, odeznění událostí z roku 1848 a v důsledku rychlé expanze železnic se ekonomická situace zlepšovala a utvářel se nový politický konsensus.²⁴ Ve Velké Británii byla buržoazie „donucena“ spolupracovat s politickými elitami, zároveň si ale začala též uvědomovat i to, že musí dělníkům přiznat některá práva, aby tak prozřetelně předešla případným nepokojům.

FRANCIE

Ve Francii byla úroda v roce 1845 jen průměrná, r. 1846 byla pak úroda v důsledku sucha a sněti nedostatečná. Začaly stoupat ceny. Ke krizi agrární se přidala krize hospodářská. Finanční krize byla v úzké souvislosti s krizí agrární, neboť nákup obilí v zahraničí byl příčinou vývozu zlata ze země. Za této situace se rozvíjela agitace pro volební reformu. V červenci 1847 začala kampaň banketů.

Když vláda banket svolaný na 22. únor 1848 do Paříže zakázala, poslanci zákaz sice uposlechli, ale před budovou kde se měl banket konat, se shromáždili dělníci, řemeslníci i studenti. V Paříži zavládly nepokoje, které přerostly v revoluci.

Francouzská revoluce r. 1848 prošla v podstatě třemi údobími. Prvé období od 24. února do 4. května 1848, čili od svržení Ludvíka Filipa do dne zahájení Ústavodárného

²² Jenkins, R., Gladstone, str. 119.

²³ Peel roku 1850 zemřel, vůdčí postava peelovců, William Gladstone krátce poté přestoupil k whigům a spolupracoval s liberály.

²⁴ Morgan, K. a kol, Dějiny Británie, str. 406.

shromáždění, vlastní únorové období, lze označit za prolog revoluce.²⁵ V únoru 1848 se vytvořila vláda s opozičními povstalci, ale první dny netrvaly dlouho. Manifestace požadovaly vytvoření ministerstva práce, které by zaručilo práci nezaměstnaným, jejichž počet od ekonomické krize neustále narůstal.

Druhé období, od 4. května 1848 až do konce května 1849, je obdobím ustavení, založení měšťanské republiky. Ihned po únorových dnech byla nejen dynastická opozice překvapena republikány a republikáni socialisty, nýbrž celá Francie byla překvapena Paříží.²⁶ Dne 4. května 1848 byla Národním shromážděním vyhlášená republika. Červnové povstání představuje v podstatě první třídní boj ve Francii. Stojí zde majetní proti nemajetným. Najatí nezaměstnaní stříleli do svých řad, dělnických řad. Ministrem války se stal generál Cavaignac, který potlačil povstání během tří červnových dnů.

Reakce byla brutální: šest generálů, 1600 vojáků, 4000 padlých povstalců, 11 000 zatčených, 4300 osob odsouzených k deportaci.²⁷ Šesti sty hlasy proti dvěma stům bylo rozhodnuto, že se bude president volit všeobecnou volbou a že bude v případě neústavních postupů podléhat Nejvyššímu soudu.²⁸

Kandidáti byli tyto: Lamartine, který se domníval, že má popularitu, Cavaignac, který měl podporu mezi buržoázií, ale ne mezi dělníky a venkovany. Jedním z kandidátů byl i Ludvík Napoleon Bonaparte. Posledním kandidátem byl Ledru Roklin, který považoval Bonaparta za „pitomce a zmetka“.

Při volbě presidenta republiky, 10. prosince 1848, zvítězil s počtem hlasů 5 436 000 Ludvík Napoleon Bonaparte. To v praxi znamenalo, že zvítězil národ. Doba romantismu ve Francii ale tímto pomalu končila.

Při presidentských volbách v prosinci se republikáni rozštěpili. Ludvík Napoleon se uměl velmi dobře přetvařovat, a proto se v něm viděli průmyslníci. Volba Ludvíka Napoleona byla, míní Karel Marx, „dnem povstání rolníků“. „Nepříliš civilizovaný rolník,“ píše Marx, „raději zvolí Napoleonova synovce, tedy symbol, než nějakého republikánského generála.“²⁹

Docházelo k nedorozuměním mezi těmi, kdo požadovali právo na práci, a těmi, kteří požadovali zrušení vlastnictví, a Strana pořádku toho zneužívala.

²⁵ Marx, K., Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta, str. 16.

²⁶ Marx, K., Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta, str. 17.

²⁷ Ferro, M., Dějiny Francie, str. 218

²⁸ Maurois, A., Dějiny Francie, str. 343.

²⁹ Ferro, M., Dějiny Francie, str. 221.

Posledním obdobím „revolučního“ dění ve Francii je doba mezi 19. květnem 1849 a 2. prosincem 1851.

29. 5. 1849 se sešlo Zákonomárné národní shromáždění, do kterého byly pak 10. března 1850 uskutečněny doplňující volby. Toho času narůstalo napětí mezi stranou pořádku a presidentem. Volby měly pro Bonaparta velmi nepříznivý výsledek.

Bonaparte viděl náhle, že stojí tváří v tvář revoluci. Tak jako 29. ledna 1849 a 13. června 1849, zmizel i 10. března 1850 za zády Strany pořádku.³⁰

31. května 1850 byl přijat nový volební zákon, na jehož základě Strana pořádku omezila všeobecné volební právo požadavkem, aby voliči měli po tři roky trvalé bydliště v daném kantonu. Počet voličů tak klesl z cca 9 600 000 na 6 800 000. Následně se Ludvík Napoleon pokusil o revizi ústavy. Parlament revizi schválil 446 hlasy proti 278. Bylo však zapotřebí dvoutřetinové většiny, tedy 482 hlasů.

Ludvík Napoleon se tedy rozhodl pro státní převrat a jmenoval na vyšší místa v Paříži důvěryhodné generály. V noci 2. prosince 1851 (pro připomínku Slavkova) byl proveden velmi dobře zorganizovaný policejní zákrok, při němž byli doma zatčeni vůdcové stran i příslušníci armády. Pokusy o legální odpor rychle skončily.

Zákonomárné národní shromáždění bylo rozeznáno. Večer uveřejnil La Moniteur prohlášení vyzývající francouzský lid k všeobecnému hlasování o nové ústavě. Během všeobecného hlasování od 24. prosince do 31. prosince 1851 se vyslovilo cca 7,5 miliónů osob pro, 646 737 bylo proti a 36 880 hlasů bylo neplatných. V zahraničí byl ovšem výsledek voleb zpochybňován.

V prosinci 1851 se Russell – pod značným tlakem ze strany královny a prince Alberta – rozhodl učinit zoufalý pokus o obnovení své autority ve vztahu k otevřeně vzpurnému chování ministra zahraničí, jenž jednostranně poblahopřál Ludvíku Napoleonovi³¹ k úspěšnému státnímu převratu. Ale, jak už to v podobných situacích bývá, přepočítal se.³²

14. ledna 1852 pak byla vyhlášena nová francouzská ústava, 2. prosince 1852 bylo ve Francii obnoveno císařství.

Auguste Comte považoval zrušení parlamentarismu za uspokojivé řešení a domníval se, že nadešel čas, aby velení přejal svět hospodářství. Nikoli tedy politická moc, ale společenská a výrobní. Napoleon III. byl prvním panovníkem ve Francii i v Evropě,

³⁰ Marx, K., Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta, str. 52.

³¹ Charles Louis Napoleon Bonaparte (1808 – 1873), synovec Napoleona I., po státním převratu v r. 1851 - Napoleon III.

³² Jenkins, R., Gladstone, str. 120.

který na základě svých saint – simonových ideálů soudil, že prioritu má mít ekonomický rozvoj země.³³ Obklopoval se obchodníky, inženýry, po jeho boku stáli často bankéři. S Napoleonem III. přichází vláda peněz. Ovšem na druhé straně si republikánská tradice připomíná i jeho věrolomnost a represí, neboť zavedl cenzuru novin, dohled nad univerzitou spojený se zákazem výuky moderní historie, starosty jmenované vládou a proskripci republikánských vůdců.

³³ Ferro, M., Dějiny Francie, str. 223.

Nástin geopolitických problémů a zájmů Rakouska a Ruska na konci 40. let 19. století

O revolučních událostech v Palermu, Neapoli a Paříži kolovaly mezi vídeňskými liberály pouze nejasné zprávy, a tak za nejvhodnější formu protestu považovali sepsání petice.³⁴ Poklidný průběh revoluce narušily nejprve revoluční aktivity ve Vídni, po nichž císař prchl z Vídně do Innsbrucku a následné červnové povstání v Praze. Po vypuknutí říjnové vídeňské revoluce uprchl dvůr z Vídně do Olomouce. 2. prosince 1848 se palácovým převratem dostal k moci František Josef I. Ten se za pomoci knížete Felixe Schwarzenberga rozhodl co nejrychleji nastolit starý pořádek. Ministerský předseda Felix kníže Schwarzenberg si vytýčil za cíl integritu Rakouské mnohonárodnostní monarchie, bez ohledů na to, kolik Slovanů v monarchii žilo.

Rok 1848 pomalu končil, ovšem v Uhrách, kde se roku 1843 stala maďarština úředním jazykem, politická situace pozvolna začínala nabírat revoluční spád. Dne 14. dubna 1849 byli Habsburkové v Debrecíně uherským sněmem sesazeni. Lajos Kossuth vyhlásil republiku. František Josef I. požádal cara Mikuláše I. o vojenskou pomoc a na základě dohod svaté aliance ji také dostal.

Car Mikuláš I. nejenže nepřijímal osvícenské ideje, on dokonce vzdělání nenáviděl. Jeho radostí – jak svědčí současník – byli vojáci ve vyrovnané řadě, uniforma a kabát upnutý na všechny knoflíky, vojenský vzhled a ruce na švech.³⁵ Roku 1833 byla v Rusku zavedena předběžná cenzura všech publikací. Nesmělo se psát ani o reformě bratří Gracchů (republikánské zřízení v Římě i pozemková reforma), ani o Caesarově smrti (smrt vládce). V jedné povídce bylo dokonce zabaveno i místo, kde se mluvilo o krádeži koně, který nebyl už nalezen, protože to bere důvěru ve schopnost policie.³⁶ Tajná policie měla své muže ve všech významnějších institucích a kontrolovala v podstatě veškeré dění ve státě.

V první polovině 19. století zažilo Rusko 39 neúrod, a proto se zvyšoval počet rolnických bouří. Největším problémem ve společnosti bylo nevolnictví, což připouštěl i car, ale bál se, že jeho zrušení mu přinese ještě větší zlo. V podstatě Rusko celou první polovinu

³⁴ Veber, V. a kol., Dějiny Rakouska, str. 402 – 403.

³⁵ Švankmajer, M. a kol., Dějiny Ruska, str. 243.

³⁶ Dorazil, O., Vládcové nového věku 4 (1648 – 1937), str. 95.

19. století stagnovalo ve všech oblastech. Politicky, hospodářsky i kulturně. Na vzdělání šlo v podstatě jen 1 % státního rozpočtu.

Ve společnosti se utvářely dva tábory. Západníci a slavjanofilové, kteří se přeli o to, jak mají být základní problémy společnosti řešeny.

Ovšem Velká Británie a Francie nestagnovaly a jejich sebevědomí rostlo zvláště poté, co v letech 1840 – 1841 všechny velmoci garantovaly územní celistvost Turecka, což muselo podepsat také carské Rusko.

Od roku 1848 pak začal systém cara Mikuláše I. nevyhnutelně prokazovat záporné ukazatele.³⁷ Ve vyhrocené situaci roku 1848 nechal car Mikuláš I. sepsat manifest zvaný: Ukaz proti revoluci. Jehož základní myšlenka zněla: „S námi je Bůh, pochopte to, národové, a pokořte se...“ (razumejte jazycy i pokorjajtės)

V roce 1849 poslal car do Uher 300 000 mužů, aby pomohl Habsburkům potlačit povstání revolučních Maďarů. Intervence v Uhrách ale vynesla carovi upřímnou nenávisť obyvatel celé Habsburské monarchie.

Opožděným civilizačním vývojem Ruska vznikaly velké rozdíly mezi impériem cara Mikuláše I a zbytkem Evropy. Do pozice „četníka Evropy“ se Rusko do jisté míry vmanévrovalo i vnějšími okolnostmi, totiž neúspěchy své vlastní vnitřní politiky.

Revoluční armáda byla obklíčena ze tří stran. Rusové útočili ze Sedmihradska, Chorvaté pod velením Josipa Jelačiče útočili z jihu. Rakouská armáda pod velením generála von Haynau ze západu. Povstalci kapitulovali 13. srpna 1849 u Világose.

Na podzim roku 1849 zavládla v Uhrách vojenská diktatura. V zemi zavládl teror, pomsta a zastrašování. Dvacet až třicet procent příslušníků honvédské armády bylo zařazeno do císařské armády, aby několik let sloužilo v odlehlých provinciích, a Schwarzenberg si dokonce pohrával se vskutku průkopnickou myšlenkou zřídit na Sibiři koncentrační tábor, kde by internoval 10 000 „nejnebezpečnějších Maďarů.“³⁸

S nástupem Františka Josefa I. na trůn dochází k ochlazení ve vztahů ve Svaté alianci, což se sekundárně promítlo i v tom, že Rusko a Rakousko mělo své vlastní zájmy v téže oblasti, totiž na Balkáně.

³⁷ Lincoln, B., Nicholas I. Emperor and Autocrat of All the Russias, str. 294.

³⁸ Kontler, L., Dějiny Maďarska, str. 239.

Geopolitické zájmy a politický program Srbska: „Načertanije“

Roku 1843 dorazil do Bělehradu František Zach. Ten zde předložil plán francouzské diplomacie a polských emigrantů z Paříže, shromážděných kolem Adama Czartoryského³⁹, nazvaný: „Plán slovanské politiky Srbska.“ Plán Czartoryského počítal s jihoslovanskou ideou. Tedy se spoluprací Srbů s Chorvaty a dalšími. Cílem plánu bylo omezit politický vliv Ruska mezi jižními Slovany a nabídnout alternativní řešení východní otázky.

Načertanije vyšlo z ideje polského knížete Adama Czartoryského. Svě ideje Czartoryský sepsal v díle Saveti (Rady). Z nich pak vzešel Zachův spis zvaný Plán. Zach vycházel z předpokladu, že rozdělení Turecka mezi Rusko a Rakousko znatelně ohrozí Srbsko, čehož jsou si Srbové vědomi, a proto musejí za podpory Francie a Anglie s Turky spolupracovat a vzepřít se tomuto dělení.⁴⁰

Vzhledem k jeho nereálnému pojetí Garašanin Plán upravil. Dílo Garašanina zvané Načertanije (Nárys) spočíval v tezi o rozsáhlém „srbském“ území, tedy o osvobození všech Srbů, kteří se nacházeli pod nadvládou Osmanské říše. Jednalo se o území Srbského knížectví, území Bosny⁴¹ a Hercegoviny, kde žili Srbové, území Černé Hory a oblast severní Albánie – tj. oblast starého Srbska. Srbské knížectví se odvolávalo na historické právo, aby mohlo před tvář Evropy vypadat jako dědic svých velkých otců s tím, že nekoná nic nového, jen obnovuje dědictví po svých dědech.⁴² Historickým vzorem a zároveň ideálem bylo středověké království Štěpána Dušana.⁴³

Garašaninův plán počítal s postupnou realizací záměru velkého Srbska⁴⁴, aby tak nenásilně a pozvolna docházelo k rozměňování moci Osmanské říše na Balkáně.

O rakouské jižní Slovany Garašanin nejevnil valný zájem, neboť si byl vědom vnitropolitické stability Rakouska.

³⁹ Kníže Adam Czartoryský byl vůdcem konzervativně šlechtického směru polské emigrace ve Francii, v rámci jehož tajné diplomatické služby pracoval František A. Zach.

⁴⁰ Dorovský, I., František Alexandr Zach a slovanský romantismus jeho doby, str. 37. In: František A. Zach 1807 – 2007: Sborník příspěvků ze symposia k 200. výročí narození F. A. Zacha, Brno 2007.

⁴¹ Bosna jako srbská země se objevila také v konceptu politického osvobození a sjednocení srbského národa v Nárysu Garašanina. Ten plánoval opětovné spojení všech zemí, v nichž žili pravoslavní Srbové.

⁴² Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 135.

⁴³ Pelikán, J., Dějiny Srbska, str. 182.

⁴⁴ Mapa velkého Srbska je doložena v příloze.

Černá Hora měla pro Garašanina nejen etnický a kulturně - náboženský, ale i vojensko – strategický význam. Srbsko tímto způsobem za nevysokou cenu získá přátelství země, která disponuje počtem 10 000 vojáků⁴⁵

V průběhu roku 1848 konzultoval Garašanin svou tezi Nárýsu se srbským agentem v Cařihradu, Konstantinem Nikolejevičem a Jovanem Marinovićem, který působil jako agent v Paříži.

Z Cařihradu pak Nikolajević na základě znalosti Garašaninova Nárýsu psal do Bělehradu o vleklé krizi Osmanské říše a doporučoval Garašaninovi:

1. Připojit k Srbsku Bosnu, Hercegovinu, Černou Horu a severní Albánii – tj. oblast starého Srbska.
2. Všechny totiž vytvářejí „jeden srbský stát“ ovšem jako součást Osmanské říše.
3. Stát má své představitele a svou nezávislou vládu pro vnitřní záležitosti.
4. Žijící ve sjednocených provinciích mají mít stejná politická práva jako ti, kteří žijí v centrálním Srbsku.
5. Ústava a zákony znamenají nový stát bez vlivu Porty či jiných velmocí.
6. Mít právo na vojsko, které bude bránit své hranice i hranice Osmanské říše.
7. Srbsko a Osmanská říše usilují o snížení napětí.
8. Srbské sjednocené země budou mít v Cařihradě diplomatické zastoupení.
9. Turecko nesmí uzavřít žádnou smlouvu, týkající se Srbska, s jinou velmocí, bez souhlasu Srbska.
10. Muslimové a pravoslavní mají stejná práva v srbském soustátí.
11. Pravoslavní i muslimové požívají svobody vyznání s tím, že muslimové mají své náboženské představitele v Osmanské říši.
12. Bulhaři v Osmanské říši mají stejná práva jako muslimové.
13. Závaznost občanských práv.
14. Vnitřní svobodný obchod v rámci Osmanské říše.
15. Srbsko má právo otevřít své konzuláty v hlavních městech velmocí.⁴⁶

Ovšem situace v Srbsku roku 1848 ještě nedozrála k uvedení těchto záměrů do praxe.

⁴⁵ Rastoder, Š. a kol., Istorijiski lexikon, str. 905.

⁴⁶ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 142 – 143.

Centralizační úsilí Konstantinopole a následné násilné snahy Omer paši Latase stabilizovat situaci v Bosně a Hercegovině

Muslimové v Bosně i Hercegovině tvořili v podstatě poslední konzervativní centrum muslimského světa, které odmítalo jakékoliv reformy. Do prostoru Bosny totiž odcházeli muslimové z Rakouska i Uher už od doby rakouských výbojů na konci 17. století. Do tohoto prostoru pak odcházeli i muslimové ze Srbska v období prvního i dalších srbských povstání.

Již roku 1831 vypuklo v Bosně povstání, které se však Turkům podařilo definitivně potlačit roku 1832. Místní kapetanie byly zrušeny a země byla rozdělena na dvě samostatné správní jednotky – bosenský a hercegovinský pašalík.

Po vydání Gülhanského vznešeného dekretu se ve všech správních jednotkách – od okresů (nahijí) až po pašalíky měly ustavit sbory, kde vedle muslimů měli zasedat také zástupce křesťanů.

Deklarativní dekret však v reálném životě obyvatel Bosny a Hercegoviny změnil jen velmi málo. Křesťané měli stále možnost dokázat, že dekret sultána není dodržován. Harac, daň, kterou musel platit každý muž, který se nehlásil k islámu, měla být zrušena. Rozhodnutí zrušit tuto daň a povolit křesťanům službu v osmanské armádě z roku 1839 ve skutečnosti nikdy nebylo možné. Harac – daň z hlavy, byla znovu zavedena, byť pod jiným názvem. V případě fyzického zranění nebo vraždy, jichž se dopustil muslim na křesťanovi, se muslim nemusel dostavit k soudu, ale jednoduše zaplatil příslušné rodině tzv. daň z krve, kterou místní soudce (kádí) vždy stanovil na nízké úrovni.⁴⁷

V prostoru Bosny a Hercegoviny působila též františkánská komunita, zvláště pak v oblasti střední a západní Bosny a Hercegoviny, která po staletí svým velmi věrohodným životem získávala kredit římskokatolické církvi v oblasti, a tím pádem mohla vždy a všude hájit práva katolické menšiny. Když Římu občas nevyhovovaly aktivity řehole, představení františkánů žádali o povolení vykonávat svou misi i v Konstantinopoli.

Pravoslavná církev v tomto ohledu velmi zaostávala. Ze svého postavení jednotliví představitelé církve spíše budovali zázemí pro sebe samé, a tak se jejich posty dají nazvat úřednickými.

Situace v oblasti Bosny a Hercegoviny se ale začíná v roce 1844 opět radikalizovat. V tomto prostoru totiž začalo projevovat zvýšenou aktivitu Srbsko. Totiž poté, co srbský

⁴⁷ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 77.

ministr zahraničí Ilija Garašanin nastínil vlastní představy o zahraniční expanzi, začaly se v Bosně a Hercegovině zapojovat do revoluční činnosti malé konspirativní skupiny i jednotlivci, z nichž některé financovalo Srbsko.⁴⁸

Muslimské elity v Bosně a Hercegovině navíc odmítaly přijmout reformy ediktu Hattı Serif Gülhanského a otevřeně proti němu vystupovaly. Ačkoli se tanzimatské reformy zdály být přímým útokem na režim v Bosně a Hercegovině, reformátoři své záměry formulovali velmi obezřetně, aby s nimi mohl každý souhlasit.

Praxe ale přinášela likvidaci partikulárních zájmů jednotlivých skupin, neboť Porta v zájmu centralizace vytvářela státní monopoly, aby zvýšila své příjmy. Tento trend ale vyvolával velmi silná napětí v oblasti Bosny a Hercegoviny. Bosenské elity navíc začínaly pozvolna ignorovat ústřední vládu a tok peněz plynoucích do Konstantinopole tedy začal vysychat.

Na jaře roku 1850 v Konstantinopoli rozhodli provést útok na vzpurné velkostatkáře, beje, v Bosně a Hercegovině. K tomuto úkolu byl vybrán Omer paša Latas.⁴⁹ Ten velel armádě evropského typu, kterou tvořili převážně žoldnéři z Polska a Uher. Jejich vztah k islámu byl ale motivován čistě zjištěným hlediskem.

Reformy ediktu Hattı Serif Gülhanského způsobily v Bosně a Hercegovině trvalé napětí. V Bosně a Hercegovině se sice pozvolna dařilo uvádět do života administrativní a vojenské reformy, ovšem ekonomické a sociální vztahy se měnily jen velmi sporadicky a v podstatě spíše docházelo k zhoršení oproti dřívějšímu systému.⁵⁰ Bejové si totiž začali uvědomovat, že postupem času ztratí právo vybírat desátky, a proto si svévolně započali přisvojovat půdu patřící státu i drobným sedlákům.⁵¹

Napětí, které v oblasti Bosny a Hercegoviny bylo navíc umocněno mnohými revolučními výbuchy v roce 1848 a 1849, zvláště v Rakousku a Maďarsku, vedlo k otevřenému vystoupení proti centralizačnímu úsilí dekretu.

⁴⁸ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 77.

⁴⁹ Omer paša Latas – původně Rakušan, absolvent kadetské akademie, z důvodu zpronevěry peněz utekl roku 1827 do Bosny a přestoupil k islámu. Přijal jméno Omer. Díky svému nadání a schopnostem byl doporučen ke studiu v Cařihradě, kde studoval ve vojenské akademii. Roku 1838 se stal plukovníkem. O rok později byl Abdülmecidem I. (1839 – 1861) titulován pašou. V letech 1850 – 1852 velel vojsku sultána, které mělo za úkol pacifikovat povstale muslimské elity v Bosně a Hercegovině.

⁵⁰ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 93.

⁵¹ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 94.

K povstání došlo 6. července roku 1849 v oblasti Vrnograče, a to na základě výzvy a podpory Husajn bega Ceriče.⁵² K povstalcům se postupně začaly přidávat i další oblasti jako např. Peć, Cazin, Kladuša a další místa v oblasti Krajiny.

Vzhledem k tomu, že povstání začalo přerůstat v ozbrojené vystoupení proti sultánovi, byl do oblasti Bosny a Hercegoviny vyslán roku 1850 Omar paša Latas s vojskem čítajícím cca 12 000 mužů.

Jakmile Omer paša Latas přijel v květnu 1850 do Sarajeva, uspořádali nejmocnější bejové konspirační schůzku, na níž měla být vypracována strategie, vedoucí k jeho porážce.⁵³ Bosenské elity si totiž velmi dobře uvědomovaly, že reformy tanzimátu je postupně připraví o to nejcennější, čím oni disponují. Tím byla půda a vztah k ní. Nešlo ale jen o vztah, ale i o dohled nad ní.

Dva z pilířů islámu: a) sultán, b) místní bejové, měli naprosto rozdílnou představu o budoucnosti Bosny a Hercegoviny.

V čele konspiračního tábora stál vezír Hercegoviny, Ali paša Rizvanbegović. Ten upozorňoval na trend reformy směřující k vyhnání Bosňáků⁵⁴ z Bosny, i na to, že Bosna bude jiná.

Zpočátku povstalci ovládali celou oblast Bosny a Hercegoviny, ovšem jen do konce léta roku 1850.⁵⁵

Příchod Omer paši Latase s vojskem do Sarajeva, sídla bosenského vezíra byl vskutku velkolepý. Omer paša shromáždil kolem sebe 12 000 vojáků (z toho 2000 obávaných Albánců), kterým velelo 35 důstojníků, převážně Maďarů a Poláků, kteří v průběhu revoluce uprchli z vlasti do Turecka a na počátku srpna dorazili do Sarajeva.⁵⁶

Poté co Omer paša Latas přečetl sultánův dekret, který vyzýval beje v Bosně a Hercegovině k přijetí reforem a jejich uvedení do praxe, přerostlo otevřené nepřátelství mezi některými beji, v jejichž čele stál Ali paša Rizvanbegović a vojskem Omer paši v otevřenou válku.

⁵² Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 95.

⁵³ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 78 - 79

⁵⁴ Bosňák – Bosňáci : V Bosně a Hercegovině nevzniká národ, ale vzniká zde třetí plocha mezi zájmy Osmanské říše a Srbska, které usilovalo o připojení těch částí Bosny a Hercegoviny, kde žilo srbské etnikum. Výraz Bošnjak byl používán k označení bosenských muslimů, kteří na rozdíl od Turků hovořili slovanským jazykem – nejčastěji srbsky.

⁵⁵ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 95.

⁵⁶ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 96.

Povstalci nevytvořili účinnou strategii, a proto je Omer paša Latas, jednoho po druhém přemohl. Omer paša Latas útočil postupně proti povstalcům v Bosně s poté i proti povstale Hercegovině, kde povstalcům velel Ali paša Rizvanbegovićovým. Zatímco jednotlivé vůdce povstalců v Hercegovině podporovali vesničané i obyvatelé měst Hercegoviny, Ali pašu Rizvanbegoviće podporoval osobně černohorský vladyka Petar II. Petrović Njegoš.⁵⁷ Možnosti povstalců však byly omezené. Poté, co se devadesátiletý Rizvanbegović Omer pašovi vzdal, musel ujít pěšky přibližně 150 kilometrů v řetězech, než byl na cestě do Jajců „nešťastnou“ náhodou zastřelen.⁵⁸

Systematický postup Omera paši vedl k postupnému odstavení bosenské aristokracie od moci. Rakouský generální konzul dokonce psal do Vídně ze Sarajeva: „Veškerá bosenská aristokracie je rozdrobena, její nejlepší články byly zlomeny, jak se zdá. Ani jeden úřad administrativně spravovaný již více nezastávají Bosňáci.“⁵⁹

Aristokracie sice ztratila kontrolu nad státní správou, kterou teď řídili muslimové, kteří nepocházeli z Bosny, ale jejich feudální ekonomický režim zůstal *de facto* nedotčený.⁶⁰

⁵⁷ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 97.

⁵⁸ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 80.

⁵⁹ Šišić, F., *Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer paše Latasa (1850 – 1852)*, str. 317. (V dopise z 29. 5. 1851 od generálního konzula Rakouska, Dr. A. Atanackoviće, ministru zahraničí, knížeti Schwarzenbergovi.)

⁶⁰ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 82.

Poslední rok vlády Petra II. Petroviće Njegoše, závěť, smrt, přínos věci Černé Hory a následný boj o post vladky

Když vladka Petar II. Petrović Njegoš na přelomu 40. a 50. let vážně onemocněl, smrtonosná tuberkulóza postupovala velmi rychle. Koncem května roku 1850 pak sepsal vladka Petar II. Petrović Njegoš svou závěť, kde určil svým nástupcem Danila Petroviće. Originál závěti sepsané dne 20. května 1850 svěřil vladka Petar II. Petrović Njegoš ruskému konzulovi Eremeji Gagičovi a určil jej vykonavatelem své poslední vůle.

V Itálii prožil Njegoš zimu, přelomu roku 1850 – 1851 i jaro. V květnu roku 1851 pak dorazil do Vídně. Tam odborný lékař Josef Škoda, konstatoval, že již není pomoci. Téhož měsíce, tedy v květnu 1851, poslal Petar II. Petrović Njegoš svého příbuzného, Danila Petroviće, kterého v závěti určil svým nástupcem, na studia do Ruska. Peníze na jeho studium svěřil vladka Petar II. Petrović ruskému konzulátu v Dubrovniku. Ruský konzulát v Dubrovniku byl přímo podřízen ruskému vyslanectví ve Vídni. Tímto prostřednictvím se udržovaly rusko – černohorské vztahy.

Danilo Petrović Njegoš, který byl v závěti jmenován nástupcem zesnulého vladky, se narodil 21. 5. 1826 v Erakovičích v oblasti Njeguše, v domě bratrance Petra II. Petroviće Njegoše – Stanka Stijepova, jako sedmé dítě. Tato větev rodu Petrovićů Njegušů byla politicky i hospodářsky méně vlivná. Danilo měl dva bratry: Stevana a Mirka. Měl také sestry, celkem čtyři. Až do svého jmenování žil Danilo Stankov Petrović v Njeguši, v chudém stavení, u svého otce.⁶¹

Danilo Petrović se na své cestě do Petrohradu setkal v Terstu s Darinkou Kvekić, která se mu velmi zalíbila. Bylo to osudové setkání jak pro knížete, tak pro Černou Horu. Pokud by se stal Danilo Petrović vladkou, musel by žít v celibátu. Vladka byl hlavou světské i církevní moci v zemi. Ve Vídni pak zastihla Danila Petroviće zpráva o úmrtí vladky Petra II. Petroviće Njegoše.

Vladka Njegoš byl posledním černohorským panovníkem, který žil v celibátu. Byl černohorským lidem milován a obdivován. Hlasy plné utrpení a žalu mi sdělily, že zemřel skvělý a pozoruhodný černohorský vladka.⁶² Zesnul 19. 10. roku 1851, jeho ostatky byly uloženy v klášteře v Cetinji.

⁶¹ Plamenac, R., Memoari, str. 335.

⁶² Popović, V., Kotorska pisma, str. 46.

V době smrti vladky měla již Černá Hora uzavřenou dohodu o pevném rozhraničení s habsburskou monarchií. Tu uzavřel vladyka Njegoš již roku 1841. Podobné formy uznání se dostalo Petru II. Petrovići Njegoši od hercegovinského vezíra. Ten vnímal Černou Horu jako „nezávislou oblast Černé Hory.“ Brzká smrt vladykovi ale nedovolila dosáhnout rozhraničení Černé Hory jako celku.

Vladyka Rade Tomov, který po svém zvolení přijal jméno Petr a ve své zahraničně – politické orientaci opíral o Rusko, které roku 1833 osobně navštívil. Z Ruska získávala Černá Hora pravidelně subvence, v podstatě každoročně. Roku 1834 zavedl Petr II. vybírání daní, aby nebyl závislý pouze na ruské podpoře. Ve stejném roce byla v Cetinji založena první veřejná škola (do té doby bylo možno vzdělání získat pouze v kláštorech) a také státní tiskárna.⁶³ Vladyka Njegoš byl sám velmi schopným literátem a jeho tvorba patří dodnes do zlatého fondu kulturního dědictví jižních Slovanů. Je autorem poemy Horský věnec⁶⁴, kterou dedikoval „prachu otce Srbije“, tj. Jiřímu Petrovići zv. Karadjordje.

Největším přínosem vladky však bylo vytýčení hranic s Rakouskem, které se podařilo dojednat v období let 1837 – 1841.⁶⁵ Ve Vídni následně začali Černou Horu registrovat jako nezávislé území.

Vladyka Njegoš byl ale též filozof a autor cca 80 lyrických a epických děl. Velmi známým je jeho filozofický spis Luča mikrokozma, který vyšel roku 1845 v Bělehradě.

Den po zesnutí vladky Njegoše, tj. 20. října 1851, napsal bratr zesnulého vladyky Pero Tomov, který byl zároveň předsedou senátu, dopis, ve kterém oznámil smrt svého bratra, zesnulého vladyky několika důležitým osobnostem spjatým se životem dvora černohorského panovníka. První dopis směřoval do rukou rakouského guvernéra Dalmácie, Lazara Mamuly.⁶⁶

Další dopis, stejného znění, směřoval k rukám srbského knížete Alexandra Karadjordjeviće⁶⁷, který byl v Srbsku u moci mezi lety 1842 – 1858. Je nutné připomenout, že zesnulý vladyka Njegoš udržoval se Srbskem nejen profesní vztahy.

⁶³ Rychlík, J. a kol., Mezi Vídni a Cařihradem, str. 163.

⁶⁴ Horský věnec popisuje vyhnání poturčenců z Černé Hory v období vlády černohorského vladyky Danila.

⁶⁵ Mapa rozhraničení Rakouska a Černé Hory je součástí příloh.

⁶⁶ Lazar Mamula (1795 – 1878), rakouský generál, polní podmaršálek, dvorský rada a guvernér Dalmácie. V bojích proti Maďarům (1848 – 1849) bránil hranici od Osjeku do Petrovaradína a následně získal Řád Marie Terezie i titul barona.

⁶⁷ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1851/ II. doba po smrti vladky, číslo archiválie: 2.

Téhož dne napsaný třetí dopis směřoval do Dubrovníku k rukám ruského konzula Eremeje Gagiče.⁶⁸

Krátce poté přivezl ruský konzul Gagič z Dubrovníku do Cetinje závěť zesnulého vladyky. Jak jsem již uvedl, Njegoš mu ji zaslal v naději, že dojde naplnění. Dne 28. října 1851 byla závěť přečtena na shromáždění „stařešinů“ a za účasti lidu. Následně pak Danilo Petrović dne 29. 10. / 11. 11. 1851 psal dopis ruskému caru Mikuláši I., kde mu vyličil situaci, která v Černé Hoře panovala. Danilo Petrović se obrátil na cara s prosbou o pomoc, neboť se obával problémů vyplývajících z nepřijetí závěti vladyky Njegoše v jeho rodné zemi. Danilo Petrović byl mladý, nezkušený, prchlivý a reagující často neadekvátně.

12. listopadu 1851 se ministr zahraničí Ruska, hrabě Nesselrode, obrátil v otázce nového černohorského vládce k ruskému imperátorovi.

Předložil mu tyto návrhy:

1. Uznat Danila Petroviće Njegoše černohorským vládcem.
2. Vypravit do Černé Hory zvláštního zplnomocněnce pro podporu Danila.
3. Vyřešit cestu Danila do Petrohradu pro jeho hladké nastoupení na trůn.⁶⁹

Prakticko – pragmatické, zahraničně – politické, pojetí ruského ministerstva zahraničí, vnímalo (po staletí) Černou Horu jako svůj předsunutý voj v boji s Osmanskou říší.

14. listopadu 1851 poslalo ministerstvo zahraničí Ruska zprávu ruskému vyslanci ve Vídni K. P. Majendorfovi o tom, že car Mikuláš I. uznal Danila Petroviće Njegoše zákonitým následníkem a dále ho zpravuje o tom, že je on, Danilo Petrović Njegoš pod ochranou Ruska.

Dne 20. 11. / 2. 12. 1851 přišli do Cetinje P. P. Merčinski, sekretář ruského konzulátu v Dubrovníku a ruský konzul v Dubrovníku Eremej Gagič. Ti pak oznámili Černohorcům přání ruského cara Mikuláše I.

Ovšem po jejich odchodu rozhodli senátoři za účasti duchovních a vojenských představitelů země, že v čele Černé Hory by měl stanout Pero Tomov Petrović, bratr zesnulého vladyky Njegoše.

Dne 23. 11. / 5. 12 1851 opustil Danilo Petrović Njegoš Vídeň. Následně pak 1. 12. / 13. 12 1851 dorazil do Kotoru. Tam ho čekal jeho bratr Mirko se dvěma muži. Danilovi bylo 26 let. Odtud společně zamířili do Cetinje. Dne 1. 1. / 13. 1. 1852 bylo Danilem Petrovićem svoláno zasedání senátu. Danilo slíbil, že kapitál, který získal jako dědictví po Petru II.

⁶⁸ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1851/ II. doba po smrti vladyky, číslo archiválie: 3.

⁶⁹ Chitrova, N.: Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 85.

Petrovići využije ve prospěch věcí veřejných. Dále sliboval národu, že veškeré peníze, které vladyka Rade (Petar II. Petrović Njegoš) zanechal svým sestrám a širší rodině, převede do státní pokladny, aby sloužila potřebám národa.⁷⁰ Nešlo jen o peníze. Převod peněz do státní pokladny znamenal zprůhlednění aktivity panovníka a jeho dvorské kanceláře. Navíc je nutné brát jako bernou minci i schopnost pružného myšlení, kterou již zde nový vladyka předkládal.

Aktivita Danila Petroviće Njegoše přesto narazily na odpor. Serdar Milo Petrović totiž usiloval o podíl z majetku. Zpočátku kladl odpor i předseda senátu, bratr zesnulého vladyky, Pero Tomov. Danilo, který byl chráněn skupinou 50 mužů, vyhrožoval zbraněmi a násilím, pokud nezíská post, který mu odkázal zesnulý vladyka testamentem. Pero Tomov nazýval Danila zajímcem, ne vždy jen pro jeho zelené oči. On znal energičnost Danila a nabyl přesvědčení, že Danilo své záměry uskuteční.⁷¹

Poté, co Pero Tomov svému synovci ustoupil, podpořil Danila Petroviće Njegoše celý rod Petrovićů a tím v podstatě byla celá záležitost uzavřena. Bylo to navíc prakticko – pragmaticky velmi nutné diplomatické narovnání, které sice eskalovalo nejednou v osobních sporech a šarvátkách, ale vzhledem k stálé hrozbě ze strany Osmanské říše, bylo nutné být nyní ve střehu.

5. 1. 1852 napsal dopis ruskému vyslanci do Vídně, baronu Majendorfovi, předseda černohorského senátu, Pero Tomov, kde mu oznámil, „...že novým vládcem Černé Hory se stal Danilo Petrović Njegoš, dle závěti Petra II. Petroviće, zesnulého vladyky.“ V dopise též zmiňuje, že... „tuto volbu potvrdil senát a lid přijal.“⁷² Týž den psal Pero Tomov dopis podobného znění do Dubrovníku, ruskému konzulovi Eremeji Gagičovi.

Koncem měsíce ledna (28. 1. 1852) napsal Pero Tomov, předseda senátu, dopis ruskému caru Mikuláši I., kde mu oznámil, „...že do čela Černé Hory byl jmenován Danilo I. Petrović Njegoš“. Píše mu o plánované cestě nového panovníka do Ruska, kde by rád (on Danilo) získal potvrzení svého úřadu.⁷³

V únoru roku 1852 opustil Danilo Petrović Njegoš Černou Horu a zamířil do Zadaru, odtud do Terstu a následně znovu do Vídně. V době nepřítomnosti Danila Petroviće Njegoše v Černé Hoře, spravoval zemi předseda senátu, Pero Tomov.

⁷⁰ Jovanović, J.: Istorija Crne Gore, str. 187.

⁷¹ Rastoder, Š. a Andrijašević, Ž.: Istorija Crne Gore, str. 179.

⁷² Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 3.

⁷³ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 15.

Pero Tomov se těšil velké důvěře díky autoritě svého bratra. Již v době jeho vlády spravoval finance země. Pero Tomov spravoval obchod se solí nejen pro potřeby Černé Hory, ale též pro potřeby sousední Hercegoviny. Petar II. dal Pero Tomovi 50 000 florinů, za účelem jejich využití v tržní sféře. Pero Tomov následně z těchto peněz získával úrok 100 %.⁷⁴ Trh Černé Hory se orientoval na oblast Rakouska a Osmanské říše, kde ovšem na rozdíl od Černé Hory nebyla nabídka tak omezená.

9. 2. 1852 psal Pero Tomov jménem černohorského senátu Osman pašovi Skopljaku, skadarskému vezírovi, o zhoršených vztazích mezi Černohorci a Albánci. Navrhuje skadarskému vezírovi sestavení komise po dvou lidech z každé strany. Komise by zasedala v Žabljaku a projednala by otázku míru.⁷⁵ 24. 2. 1852 dopisem děkuje Pero Tomov Osman pašovi za dopis a souhlas se sestavením komise, která dojedná mír v oblasti.⁷⁶ Albánci se odlišovali jako etnikum od Turků, často byli spojenci Černohorců v boji proti společnému nepříteli, ale přesto v osobních a etnických sporech byli velmi nesmlouvaví.

12. dubna 1852 psal ruský vicekonzul z Dubrovníku Eremej Gagič Pero Tomovi, předsedovi senátu, že obdržel z Petrohradu 7532 rublů.⁷⁷ 17. dubna 1852 psal opět Eremej Gagič předsedovi senátu Pero Tomovi, kde mu oznámil, že má pro něj 14 345 krejcarů.⁷⁸ V Rakousku platily krejcarý do roku 1892. Finanční pomoc Ruska byla nutným předpokladem k „samostatné“ politické orientaci země. Pomoc z Ruska Černé Hoře byla v podstatě permanentní a nezbytnou pro chod černohorského hospodářství. Ovšem na druhou stranu Rusko vnímalo Černou Horu jako svou předsunutou jednotku v boji proti Osmanské říši.

Dočasný předseda senátu, Pero Tomov, stál pak v čele Černé Hory až do návratu Danila Petroviće do Cetinje v září roku 1852.

⁷⁴ Djurović, M.: Trgovački kapital u Crnoj Gori u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka, str. 30.

⁷⁵ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 21.

⁷⁶ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 30.

⁷⁷ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 70.

⁷⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 72.

Danilo I. Petrović získal trůn, stává se knížetem – černohorský kníže využívá napětí v sousedních oblastech

Danilo Petrović se na své cestě do Petrohradu zdržel dva měsíce ve Vídni. V březnu 1852 odhlasoval senát text petice ruskému carovi Mikuláši I., datované 7.3. / 19. 3. 1852.⁷⁹ Text petice obsahoval žádost o přiznání knížecího titulu Danilovi, což by v důsledku také znamenalo, že Černá Hora by v budoucnu byla knížectvím.

V březnu roku 1852 dorazil do Vídně plukovník E. P. Kovalevski, kterému byla uložena diplomatická mise, za účelem poskytnutí podpory mladému panovníkovi a následné obnovy zákonného pořádku v zemi (Černé Hoře).⁸⁰ Kovalevski se setkal ve Vídni několikrát Danilem Petrovićem, kde vedli rozhovory. 13. března opustil Kovalevski Vídeň a zamířil do Černé Hory. Ruský vyslanec ve Vídni Majendorff vyslovil obavu, že prohlášení Černé Hory knížectvím vzbudí nepříznivý ohlas nejen v Rakousku. Na rozdíl od Majendorfa přistupoval Kovalevski k tomuto aktu jako k interní záležitosti Černé Hory.⁸¹

Kovalevski dorazil do Černé Hory, kde následně dospěl k závěru, že požadavek na přiznání knížecího titulu vychází z požadavků rodu Petrovićů Njegošů. V dubnu (4. 4. / 16. 4. 1852) Kovalevski opustil Cetinje. Zamířil do Kotoru a odtud do Vídně.

Počátkem června dorazil Kovalevski do Petrohradu. Zde se vyjádřil, že nemá vážné připomínky nebo výhrady ke změně formy „státního“ zřízení v Černé Hoře. Následně požádal cara Mikuláše I. o příspěvek pro Černohorce ve výši 30 000 rublů. Car souhlasil s finanční pomocí pro obyvatele Černé Hory. Následně bylo dohodnuto i finanční zajištění pro Černohorce na studiích v ruských vojenských školách i kněžských seminářích.

Danilo Petrović Njegoš dorazil do Petrohradu počátkem dubna roku 1852. Po deseti dnech bylo dohodnuto jeho přijetí u cara. Následně ale Mikuláš I. setkání odložil. Pobyt Danila se v ruském hlavním městě prodloužil do června.⁸²

⁷⁹ Pavičević, B.: Danilo I. Petrović Njegoš, str. 47.

⁸⁰ Chitrova, N.: Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 87.

⁸¹ Chitrova, N.: Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 89.

⁸² Pavičević, B.: Danilo I. Petrović Njegoš, str. 63.

Danila Petroviče neustále doprovázel úředník z předsednictva vlády a schůzka knížete s carem Mikulášem byla neustále odkládána. A to až do června. 15. 6. / 27. 6. 1852 přijal Danila Petroviče ruský imperátor.⁸³

Ministr zahraničí Ruska, hrabě Nesselrode, navrhl carovi, aby sdělil Danilovi, že v případě nutnosti bude zapotřebí stále počítat s možností návratu k duchovní formě vlády v jeho zemi. O tři dny později obdržel Danilo Petrovič Njegoš od cara dopis, ve kterém mu car sděloval, že souhlasí s tím, aby se Černá Hora stala knížectvím a on knížetem. Car Mikuláš I. ale též žádal Danila Petroviče o to, aby usiloval o transformaci státní moci tak, aby prohlášení Černé Hory knížectvím nemělo negativní dopad na vztahy Černé Hory s Rakouskem a Tureckem. Car Mikuláš I. doporučil knížeti Danilovi, aby usiloval o co nejrychlejší zvolení černohorského metropolity. Docházelo sice ke stálému boji mezi mocí světskou a duchovní, ale ten v podstatě vždy končil kompromisem.⁸⁴

9. září 1852 v hlavním městě Černé Hory a sídelním městě panovníka, v Cetinji, došlo k prohlášení Danila Petroviče knížetem. Prohlášení Černé Hory knížectvím se odehrávalo paralelně s formováním britsko – francouzské aliance proti Rusku.⁸⁵

Prohlášení Černé Hory knížectvím znamenalo další krok země na cestě k jejímu mezinárodnímu uznání. Vznik knížectví s sebou nesl ovšem i utužení centralismu v zemi a posílení moci panovníka, což v zásadě sice nepřinášelo jen negativa, neboť černohorská rodová aristokracie, přesněji pak předáci kmene, byli mnohdy nestátotvorní a jejich počínání bylo silně decentralistické, ovšem absolutistický model vyvolával silný odpor nejen mezi předáky jednotlivých černohorských kmenů, ale i v samotném panovnickém rodě. Začalo docházet nejen k dobrovolné, ale i nucené politické emigraci. Z ní pak vyrůstal odboj zaměřený zprvu proti politice knížete, později proti knížeti samotnému.

Na podzim roku 1851 se Omer pašovi sice podařilo rozdrtit moc bejů, ovšem za cenu zpusťování Bosny a Hercegoviny.⁸⁶ Přesto zde trvalo napětí, které vyrůstalo ze dvou různých teorií na správu Bosny a Hercegoviny. Bejové měli totiž zcela jinou představu než sultán. Sultán sice dosadil za pomoci Omer paši do čela kontrolní správy v Bosně a Hercegovině muslimy, kteří nepocházeli z Bosny, ale mnohé se nezměnilo. Rok po Omerově odjezdu již byli statkáři s právem vybírat daně zpátky na polích, kde shromažďovali výnosnou sklizeň;

⁸³ Pavičević, B.: Istorija Crne Gore, Tom I., str. 312.

⁸⁴ Rovinski, P.: Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, tom IV., str. 132.

⁸⁵ Živković, D.: Istorija crnogorskog naroda, tom III. str. 27.

⁸⁶ Gleny, M.: Balkán 1804 – 1999, str. 82.

přední rody se znovu etablovaly u moci a opět odmítaly posílat své příslušníky do osmanské armády.⁸⁷ Ovšem vzhledem k okolnostem vztahu mezi beji a sultánem se neustále zhoršovalo už tak bídné postavení rolníků v Bosně i Hercegovině. Zpustošená země nutila pravoslavné obyvatelstvo Bosny a Hercegoviny zasílat již roku 1851 sultánovi petice, kde ho žádali o provedení reforem, které by přinesly do oblasti klid a pořádek, zmírnily napětí a učinily život důstojným pro všechny.

Dne 31. března 1852 pak Omer paša Latas vydal nařízení o odzbrojení křesťanského obyvatelstva. To vyvolalo ostré protesty a otevřená vystoupení na mnoha místech. Ohnisko odporu pak vzniklo v oblasti Zupce, kde se do čela povstalců postavil Luka Vukalović a ten vyzval lid k povstání.⁸⁸

Již na konci března (28. 3.) roku 1852 poslali povstalci z Hercegoviny dopis předsedovi černohorského senátu Pero Tomovovi, ve kterém si stěžovali na příkoří ze strany Osmanské říše. Černohorci byli velmi dobře informováni o dění v Bosně a Hercegovině. Dne 17. 4. 1852 pak informoval Pero Tomov ruského konzula Eremeje Gagiče o nařízeních Omer paši v Bosně a Hercegovině. Dále ho též informoval o záměrech Mušir paši, který žádal Uskoky⁸⁹, aby mu vyjádřili své poddanství.⁹⁰

Během dubna odepsali Uskoci Mušir pašovi, že oni jsou černohorští poddaní.⁹¹ Definitivně však tyto oblasti připadly Černé Hoře až po bitvě u Grahova roku 1858.

Co se týká Rakouska, tak to již od počátku roku 1852 provádělo přípravná opatření v oblasti Dalmácie i Boky Kotorské, aby na nacionálně zaměřenou akci Omer paši v Hercegovině nezůstalo nepřipravené.⁹²

V Rusku sice zaujali vyčkávací pozici, ale protože Rusko považovalo Balkán za prostor svého zájmu od konce 18. století, ihned po vypuknutí povstání ruský diplomat v Konstantinopoli A. P. Ozerov jednal s představiteli Osmanské říše a hájil nejen své, ale i černohorské zájmy.

⁸⁷ Gleny, M.: Balkán 1804 – 1999, str. 82.

⁸⁸ Rastoder, Š.: Istorijski leksikon Crne Gore, str. 667.

⁸⁹ Uskoci – název odvodil etnograf Svetozar Tomić od aktu, který proběhl na přelomu 18. a 19. století, kdy lidé z Prekotare přešli – uskakali – do oblasti Drobniak. Mezi Uskoky jsou zařazováni obyvatelé těchto osad: Tušina, Strug, Malinsko, Sirova a Bare Tušinske.

⁹⁰ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 73.

⁹¹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 87.

⁹² Pavičević, B.: Danilo I. Petrović, str. 80.

Osmanská říše následně koncentrovala svá vojska nejen v Hercegovině, ale i v oblasti severní Albánie. A. P. Ozerov v Konstantopoli hovořil jednak o předchozích neúspěších Turků v jejich snaze podmanit si oblast Černé Hory, ale také konstatoval, že Rusko odrazuje Černohorce od nepřátelských aktivit proti Rakousku i Turecku.

Poté, co se Danilo Petrović vrátil z Ruska, musel i přes zcela zřejmá rizika přemýšlet o tom, jak naplní odvěké tužby Černohorců o rozšíření svého území.

Vazby Hercegovinců a Černohorců byly velmi vřelé, takřka bratrské. 1. září 1852 psali černohorskému vládcovi Danilovi obyvatelé Pivy: „Prosíme Boha i Vás, pane, pomozte, domníváme se, že nastal okamžik prolít krev a vzpomenout Lazara a Miloše.“⁹³ Krátce poté kníže Danilo I. Petrović vstoupil nejen do aktivního rozhovoru s povstanci, ale též pomáhal povstalcům tím, že je zásoboval zbraněmi i střelivem.

Koncem října 1852 se odehrál na černohorsko – hercegovinské hranici jeden incident, který vyvolal reakci ze strany Porty.⁹⁴ V září 1852 zamířil nikšičský Buleg beg do Gacka s jedním oddílem vojáků. Poté, co o tom získali informaci Černohorci, vznikl v Černé Hoře oddíl o počtu 200 mužů a zamířil do Dugy, aby vyčkal Buleg bega na zpáteční cestě. Na zpáteční cestě byl pak Černohorci Buleg beg zabit.

Kníže Danilo I. Petrović i jiní Černohorci svým postojem i jednáním provokovali Turky k činům.

Úspěchy srbského národně osvobozenického boje provázela genocida obyvatel vyznávající islám. Tyto, použijeme – li moderního termínu, etnické čistky, které byly ovšem v 18. a 19. století na Balkáně zcela běžné, náležely k základním fenoménům protiturecké rezistence řecké, bulharské či chorvatské, vytvořily ze srbského státního území etnicky homogenní prostor. Stejným způsobem postupovala srbská monarchie a analogicky v ještě vyhocenější podobě i územně miniaturní Černá Hora při rozšiřování teritoria i po Velké východní krizi v letech 1875 – 78.⁹⁵

7. 11. 1852 psal kníže Danilo I. Petrović do Dubrovníku ruskému konzulovi Eremeji Gagičovi o napětí ve vztahu se skadarským pašou. Dále mu psal, že poslal vojsko do oblasti Piperi, protože měl důvodné podezření z ozbrojeného vystoupení skadarského paši. Kníže Danilo I. Petrović v dopise žádal Gagiče, aby informoval ruského diplomata ve Vídni Majendorfa o tom, že to nejsou Černohorci, kdo způsobuje napětí ve vztahu mezi Černohorci

⁹³ Chitrova, N.: Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dvizenii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 94.

⁹⁴ Pavičević, B.: Danilo I. Petrović, str. 87.

⁹⁵ Pelikán, J.: Národnostní otázka ve Svazové republice Jugoslávii, str. 6.

a Albánci. Že tedy Černohorci nejsou těmi, kdo ohrožuje mír v pohraničních oblastech.⁹⁶ Opak byl ale často pravdou.

Toho času vztah v trojúhelníku: Černá Hora – Osmanská říše – hercegovinští povstalci jde do finální fáze. Knížeti je jasné, že podpora nepokojů v Hercegovině mu může velmi dobře posloužit, aby na svou zemi obrátil pozornost velmocí.⁹⁷

Felix Fonton, který v tom čase vystřídal v diplomatické misi Ruska Majendorfa ve Vídni, oznámil do Petrohradu, že kníže Danilo Petrović poslal svého přívržence Novicu Ceroviće a bratra Mirka Petroviće do Grahova a Drobnjak, aby tam rozdali střelný prach a podpořili protiturecké povstání.

V dopise z 22. 11. 1852 informoval Eremej Gagič z Dubrovníku černohorského knížete Danila o záměru Osman paši ze Skadaru zaútočit na Černou Horu.⁹⁸ Následně dne 30. 11. 1852 žádal kníže Danilo rakouského úředníka v Kotoru o nákup zbraní a střeliva v Rakousku.⁹⁹ V prosinci 1852 turecká i černohorská strana přijímaly předběžná opatření, která byla předehtou očekávaného střetnutí.¹⁰⁰ Napětí rostlo a všechny strany se připravovaly ke střetu.

Kníže Danilo I. Petrović začal neoficiálně upravovat hranice v pohraničních oblastech. K Černé Hoře se připojilo obyvatelstvo Grahova, Banjan i dalších oblastí. Kníže potvrdil orgány místního zastupitelstva, které pak vykonávaly soudy na základě černohorských zákonů.¹⁰¹ Ovšem i Osman paša ze Skadaru vyvolával vzpoury v Černé Hoře a k tomuto účelu vynakládal nemalé úsilí i finance.

Omer paša Latas se v tom čase obrátil na obyvatele Piperi s nabídkou ke spolupráci. Vyzval je ke spolupráci a sdělil jim, že v případě boje proti černohorskému knížeti mohou počítat s jeho pomocí. Následně poslal kníže Danilo I. Petrović do Piperi cca 1000 mužů, kteří zde dorazili 21. listopadu 1852. Danilo vyvinul na Piperi takový tlak a udělal takový

⁹⁶ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 233.

⁹⁷ Rastoder., Š., Andrijašević, Ž.: Istorija Crne Gore, str. 180.

⁹⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 241.

⁹⁹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 247.

¹⁰⁰ Pavičević, B.: Danilo I. Petrović, str. 89.

¹⁰¹ Chitrova, N.: Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 95.

dojem, že po příchodu jeho mužů i jeho samého se ihned podrobili a vydali 5 vůdců povstání.¹⁰²

Současně s potlačením povstání v oblasti Piperi a menších lokálních povstání rodů, kníže Danilo poslal jednu četvu obyvatel Riječan, aby napadli Žabljak Crnojevića.¹⁰³ Riječané v noci z 11. na 12. listopadu 1852 po sedmihodinové bitvě obsadili město. Nebylo v moci Černohorců město udržet, proto kníže nařídil svým lidem „pouze rabovat“. Krátce poté, co Černohorci opustili Žabljak Crnojevića, vydal sultán ferman (výnos) o napadení Černé Hory.

15. prosince 1852 vyhlásila Porta blokádu Černé Hoře a vypracovala diplomatickým představitelům evropských zemí, kteří byli akreditováni v Konstantinopoli, memorandum, kde oznamovala svou vojenskou připravenost vystoupit proti Černé Hoře.¹⁰⁴

Osmanská říše připravila k vojenskému útoku cca 34 000 vojáků. Turecké válečné loďstvo vplulo do Jaderského moře.

¹⁰² Gopčević, S.: Geschichte von Montenegro und Albanien, str. 429.

¹⁰³ Jovanović, J.: Istorija Crne Gore, str. 191.

¹⁰⁴ Chitrova, N.: Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 97.

Vpád tureckých vojsk pod velením Omer paši Latase do Černé Hory, Leiningenova mise

V závěru roku 1852 započal Omer paša Latas útok proti Černé Hoře současně na třech místech. Omer paša Latas usiloval o odtržení Brda¹⁰⁵ od Černé Hory. Zatímco Osman paša působil v oblasti Morači, armáda pod velením Omer paši Latase přešla řeku Zetu a zamířila do Lešanské oblasti. Derviš paša uskutečnil napadení Grahova a Izmail paša postupoval směrem ke klášteru Ostrog.

Černohorci ovšem mohli postavit do boje jen 10 000 mužů. Mezi nimi však byli i starci ve věku nad 80 let.

24. 12. 1852 psal černohorský kníže Danilo I. Petrović ruskému vyslanci do Vídně Felixi Fontonovi o vyhrocených vztazích Černé Hory a Osmanské říše.¹⁰⁶ Ovšem ani rakouská strana nebyla nakloněna osmanské invazi. Baron Klezl nebyl ve svých referencích pozitivně nakloněn turecké nesmlouvavosti a vojsku koncentrovanému na černohorské hranici. 7. prosince 1852 pak rakouský ministr vnitra, Alexandr Bach, varoval Radu ministrů, že turecké vojsko ohrožuje vnitřní bezpečnost provincie v pohraničí Rakouska.¹⁰⁷

Avšak na boj zůstal černohorský kníže sám. Proto dne 29. 12. 1852 kníže, Danilo Petrović napsal dopis do oblasti Piperi, že velké turecké vojsko udeřilo na Černou Horu a bude zapotřebí, aby všichni byli jednotní.¹⁰⁸

V polovině ledna 1853 vstoupilo vojsko Derviš paši do oblasti Grahova a celou oblast zpustošilo.

Boj probíhal též v klášteře Ostrog. Ten později dostal název: Devět krvavých dní (30. 12. 1852 – 8. 1. 1853). Poté co Černohorci dospěli k závěru, že boj zde nemá šanci na úspěch, opouštěli oblast v okolí kláštera a přidávali se k jiným vojenským uskupením.

Boj probíhal též v osadě Martinići, kde cca 500 Černohorců donutilo tureckou přesilu k ústupu, byť taktickému.

Turecká vojska postupovala směrem k Cetinji, sídelnímu městu knížete. I přes své heroické úsilí se Černohorci nebyli schopni ubránit turecké přesile. Na poli diplomacie však

¹⁰⁵ Brdo - oblast, která zahrnovala teritorium mezi řekami: Zetou, Moračou, Tarou a Limou, dále pak pohoří: Garča, Prokletije, Mokre planine a Lukavice. Název Brdo byl užíván od počátku 18. století.

¹⁰⁶ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 262.

¹⁰⁷ Goldfrank, D., The Origins of the Crimean War, str. 102.

¹⁰⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1852, archiválie č. 273.

již Rusko podnikalo kroky k zastavení ozbrojeného útoku proti Černé Hoře. Ruský pověřenec v Konstantinopoli A. P. Ozerov žádal po tureckém ministrovi zahraničí Fuadu ukončení vojenských aktivit proti Černé Hoře.

Turci, jak kníže oznamoval Kovalevskému, pálili stavení, ničili kláštery a kostely, zabíjeli děti i starce, na ženách a dívkách konali nezákonné činy.¹⁰⁹ Turci používali kruté praktiky, ale stejně tak i Černohorci.

Na konci roku 1852 došlo v otázce Černé Hory k výměně názorů mezi ruským ministrem zahraničí hrabětem Nesselrodem a rakouským ministrem zahraničí Buolem Schauensteinem. Ruská koncepce vycházela z teorie, že Černá Hora je *de facto* „nezávislé hospodářství“ se svou vlastní administrativou. Rakouská strana však vnímala určitá práva sultána nad územím Černé Hory.

6. ledna 1853 dorazil do Vídně pověřenec černohorského knížete Danila I. Petroviče, aby kontaktoval ruské zastupitelstvo. Zastupitelé Ruska a Rakouska konzultovali společný postup ve věci Černé Hory a následně ministr zahraničí Rakouska, Buol Schauenstein, sdělil ruským diplomatům, že císař František Josef I. rozhodl poskytnout zbraně i střelivo povstalým Černohorcům.

Rakouská strana navíc sama vyvíjela nátlak na Osmanskou říši prostřednictvím svého diplomatického zástupce Klezla. Tomu se však nedařilo přimět představitele Osmanské říše k tomu, aby ukončili vojenské tažení proti Černé Hoře, a proto bylo ve Vídni rozhodnuto o vyslání hraběte Leiningena do Konstantinopole, aby zde osobně zaštitil zájmy Rakouska a též pomohl Černé Hoře z její bezvýchodné situace.

Po příjezdu do Konstantinopole hrabě Leiningen kontaktoval ruského vyslance A. P. Ozerova, předložil mu svou vizi a dohodl se s ním na spolupráci. Hrabě Leiningen usiloval nejen o pomoc v řešení otázky Černé Hory, ale musel též řešit otázku Kleku a Sutoriny.¹¹⁰

V souvislosti s misí hraběte Leiningena nelze jednoznačně říci, zda politika Vídně v jednáních ve vztahu k Černé Hoře sledovala své specifické cíle, nebo měla jen potřebu pojistit své zájmy v tomto prostoru na Balkáně.¹¹¹ Rakouská vláda totiž toho času vydala katalog podmínek, jejichž splněním podmínila normalizaci svých vztahů s Osmanskou říší.

¹⁰⁹ Pavičević, B.: Danilo I. Petrović, str. 102.

¹¹⁰ Kriegsarchiv Wien: Fond 1852 – Berichte über die Ereignisse in den Türkischen Provinzen und Montenegro I - VIII und IX – XII (dokumenty jsou neočíslované a jsou v konvolutu pod výše uvedeným označením).

¹¹¹ Unckel, B.: Österreich und Krimkrieg, str. 57.

Jednou z nich byl požadavek na *status quo* v Kleku a Sutorině¹¹² a uklidnění situace v Bosně.¹¹³

Osmanská říše následně akceptovala požadavek Vídně na *status quo* v Kleku a Sutorině, ale zcela zřetelně ústy Fuada efendiho prohlásila, že do interních záležitostí Osmanské říše si nenechá zasahovat.¹¹⁴

Hrabě Leiningen ve své misi navázal na nótu svého předchůdce Klezla, který požadavky Vídně vznesl již 7. ledna 1853.

Turecko zpočátku podporovali diplomaté Velké Británie a Francie. Francouzský diplomatický představitel zpočátku argumentoval, že Vídeň nemá právo vznášet takovéto požadavky. Zastupitelé Velké Británie i Francie dokonce radili představitelům Osmanské říše, aby na ultimativní požadavky Rakouska nepřistoupili.

Zatímco rakouský velvyslanec v Konstantinopoli, baron Klezl, vyjadřoval zármutek nad jednáním Porty, polní podmaršálek Leiningen přednesl podmínky ve věci Černé Hory. Pokud by Turecko odmítlo, pohrozil nejen rakousko – ruským ozbrojeným spojenectvím, ale i následnou vojenskou intervencí.¹¹⁵

Fuad efendi sice odmítl požadavky rakouské strany, ale vydal nařízení, aby Omer paša Latas ukončil vojenské akce proti Černé Hoře. 28. ledna 1853 oznámil hrabě Leiningen svůj záměr opustit Konstantinopol, pokud nebude všem jeho požadavkům vyhověno. Vyhrožoval přerušением diplomatických styků mezi Vídní a Cařihradem. Krajní datum svého odjezdu stanovil na 31. ledna 1853.

Akce Vídně podpořená Ruskem znepokojila diplomaty Velké Británie i Francie, akreditované v Konstantinopoli. Následně pak 29. ledna 1853 francouzský vyslanec Lavallet oznámil ruskému vyslanci A. P. Ozerovi, že souhlasí s tím, aby Osmanská říše zmírnila své požadavky ve vztahu k Černé Hoře. Aktivitu Francie následně podpořili i zastupitelé Velké Británie.

Na přelomu ledna a února 1853 vyslalo Rusko k rozhovorům s představiteli Osmanské říše K. M. Argiropulova, který na základě instrukcí z Petrohradu žádal nejen ukončení agrese proti Černé Hoře, ale i záruky a garance do budoucna. Následně pak představitelé Velké

¹¹² Klek a Sutorina (viz mapa v příloze) patřily jako přístavní oblasti Osmanské říši, konkrétně Hercegovinskému pašalíku.

¹¹³ Unckel, B.: Österreich und Krimkrieg, str. 64.

¹¹⁴ Unckel, B.: Österreich und Krimkrieg, str. 65.

¹¹⁵ Schroeder, P., Austria, Great Britain, and the Crimean War, str. 25.

Británie a Francie doporučili představitelům Osmanské říše ustoupit nátlaku ruské a rakouské diplomacie, protože si nepřáli, aby došlo ke sblížení Rakouska a Ruska.

Ruská strana vyslala E. P. Kovalevského¹¹⁶ k rozhovorům nejprve do Vídně, kde jednal s ministrem zahraničí Buolem Schauensteinem a posléze i se samotným císařem Františkem Josefem I. Poté pokračovala jeho mise do Černé Hory, kam zároveň přinášel knížeti 12 000 dukátů.

26. 1. 1853 poslal ruský konzul E. Gagič další finanční pomoc černoorskému knížeti, tentokrát ve výši 2899 rublů.¹¹⁷

Na své cestě Kovalevski zaznamenával postavení tureckých vojsk. Zjišťoval, že celá oblast bojů je jen velmi málo schůdná. Z důvodu povodní a bahnu se sám Kovalevski musel mnohdy brodit po kolena ve vodě. Kovalevski směřoval do Podgorice, do tábora Omer paši Latase. 3. 2. 1853 psal Kovalevski knížeti Danilovi dopis, kde mu oznámil, že dorazil do Kotoru.¹¹⁸ Následně 4. 2. 1853 kníže odpovídá dopisem, kde oznamuje, že poslal předsedu senátu, Pero Tomova a svého bratra Mirka Petroviće k němu do Kotoru.¹¹⁹

Počátkem února 1853 přišli do hlavního stanu tureckého velitele vyslanci rakouské vlády, aby předali prostřednictvím mušira kopie svých požadavků Portě a požadovali ukončení války.¹²⁰

Ve Vídni bylo toho času na poradě ministrů rozhodnuto, že velení rakouských vojsk v případě nutnosti převezme generál major Mamula, který pak v případě nutnosti vstoupí s vojskem do Černé Hory, aby zde bojoval proti Omer pašovi. Když pak k eskalaci napětí opravdu došlo, postavila rakouská strana na hranice s Černou Horou svá vojska, která Vídeň uvedla do stavu bojové pohotovosti a to i v Dalmácii a Chorvatsku. Následně pak na hranici s Bosnou soustředila rakouská strana armádu o počtu 50 000 mužů, jejíž velení bylo svěřeno bánu Josipu Jelačićovi. Jednalo se o jakousi „splátku“ Vídně Černé Hoře, která za bouřlivých

¹¹⁶ Jegor Petrović Kovalevski (1809 – 1868): ruský diplomat, publicista a cestopisec. Absolvent Vojenské akademie v Petrohradě. Studijní obor: těžba a zpracování rudy. Pracoval jako inženýr na Urale. Car Mikuláš I. ho poslal do Černé Hory, aby zde provedl průzkumy pravděpodobnosti výskytu zlata. V Černé Hoře pobýval v roce 1838, 1852 a 1854. Roku 1856 byl jmenován vedoucím Asijského oddělení Ministerstva zahraničních věcí Ruska, kde setrval do roku 1861. Je autorem knihy: Černogorija i slovenskija zemli.

¹¹⁷ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 58.

¹¹⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 115.

¹¹⁹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 120.

¹²⁰ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, Tom I., 4. kniha, str. 326.

událostí v habsburské monarchii v letech 1848 – 1849 zachovala svému sousedovi loajalitu a dokonce nabídla Habsburkům své vojáky k potlačení vzpurných Maďarů.¹²¹

Ve věci svatých míst byl Leiningen instruován tak, aby zaujal smířlivý postoj a nenaléhal na Portu.¹²²

Přesto Leiningen svým jednáním donutil Portu přejít do zvýšeného stavu vojenské pohotovosti (mobilizace) a přinutil Osmanskou říši k větší ochotě zvážit finanční závislost na západních zemích proto, aby byla schopna se bránit Rusku, nebo Rusku a Rakousku v případě intervence.¹²³ Na základě rad a doporučení diplomatů Velké Británie a Francie, kteří byli akreditováni v Konstantinopoli, byla dne 16. 2. / 28. 2. 1853 ratifikována dohoda v otázce Černé Hory. Na jejím základě pak o několik dní později Omer paša Latas vyvedl své vojsko z oblasti Černé Hory. Dohoda byla respektována všemi zúčastněnými stranami. 6. 3. 1853 napsal černohorský kníže, Danilo I. Petrović, ruskému konzulovi do Dubrovníku, E. Gagičovi, že vydal strohé nařízení o respektování míru s Turky, jehož porušení bude trestat smrtí.¹²⁴

Dne 19. března 1853 napsal černohorský kníže, Danilo I. Petrović, děkovný dopis císaři Františku Josefovi, v němž mu děkoval za pomoc, kterou mu poskytl v boji s Osmanskou říší.¹²⁵

Téhož dne psal děkovný dopis ruskému zastupiteli, Felixi Fontonovi¹²⁶ a 20. 3. 1853 pak ruskému caru Mikuláši I.¹²⁷

Situace v oblasti se pomalu uklidňovala. 7. dubna 1853 psal baron Schlechta z Konstantinopole do Vídně žádost vezíra a správce oblasti Skadaru a Albánie Osman paši, který žádal o možnost obchodu mezi Osmanskou říší a Rakouskem prostřednictvím Kleku a Sutoriny. Osman paša žádal o konvenci námořního obchodu pro turecké lodě, které by nabízely zboží v oblasti Kleku a Sutoriny.¹²⁸

¹²¹ Šesták, M. a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 207.

¹²² Schroeder, P., Austria, Great Britain, and the Crimean War, str. 25.

¹²³ Goldfrank, D., The Origins of the Crimean War, str. 123.

¹²⁴ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 166.

¹²⁵ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 189.

¹²⁶ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 195.

¹²⁷ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 197.

¹²⁸ P. A. XII., 46 Türkei, Berichte 1853, I – VI, Nr. 27 D (fol. 329 – 332).

Koncem dubna 1853 pak vycestoval černohorský kníže do Vídně na základě pozvání císaře Františka Josefa I. Návštěva měla spíše ráz zdvořilostní, byť na počest černohorského panovníka uspořádali i vojenskou přehlídku. Kníže ve Vídni vedl též rozhovory s ruským zastupitelem akreditovaným ve Vídni F. Fontonem.

Kníže Danilo po svém návratu do vlasti, na konci května, přenesl ostatky zesnulého černohorského vladyky, Danila Ščepčeviče z rodu Petrovičů¹²⁹ do svého sídelního města, do Cetinje.

Následně kníže Danilo I. provedl vojenskou reformu, zavedl úplný soupis bojeschopných mužů a vyžadoval všeobecnou brannou povinnost, která se vztahovala na všechny muže od 16 – do 60 let. Soupis se následně vyšplhal k číslu 10 000 bojeschopných mužů. Vojsko se členilo na základě členění do rodů na setiny, každá setina pak na desetiny.

Kníže též vytvořil gardu, která sloužila k ochraně jeho samotného. Počet mužů v knížecí gardě se postupem času zvyšoval. V roce 1855 čítal 400 vojáků, po bitvě u Grahova roku 1858 se počet mužů zvýšil na 1000.

¹²⁹ Vladyka Danilo byl rozhodnutím celočernohorského sněmu roku 1697 zvolen do čela Černé Hory. Nad kmenovou roztržičnost stavěl etnicko - náboženskou jednotu. V době jeho vlády (r. 1707) byli vyhnáni ze země všichni, kdo se odmítli znovu nechat pokřtít a odmítli návrat k pravoslavnému srbství.

Vyostření sporu o svatá místa - mise Menšíkova

Roku 1842 instalovali anglikáni v Jeruzalémě diecézi, stejného roku zde Rusko ustanovilo svou misi.

Roku 1847 poslal papež Pius IX. latinského patriarchu do Jeruzaléma, aby se tam stal titulářem a zřídil tam kancelář, která zde nebyla od pádu kruciátů roku 1291.¹³⁰ Tímto aktem se znovu rozhořela katolická propaganda víry, která otvírala stavidla nenávisti mezi ortodoxní a katolickou církví.¹³¹

Jiskra, která podnítila velký konflikt, přeskočila na konci roku 1847, kdy zmizela stříbrná hvězda s latinským nápisem, která připomínala památné místo, o kterém se soudilo, že se zde narodil Kristus.¹³² Latinové pak použili krádeže hvězdy jako záminky k požadavku obnovení nároku na všechno, co Řekové uzurpovali, dožadující se francouzské vlády o podporu.¹³³

Jako ochranná síla Vatikánu, od dubna 1849, usilovala Francie o vedení bloku sil ve Středozemním moři na podporu katolického obrození Svaté země a k svržení ortodoxní řecké nadvlády v oblastech svatých míst.¹³⁴ Ludvík Napoleon si tímto získával podporu v řadách vlivné katolické církve v době, kdy usiloval o císařský titul. V prosinci 1852 byl pak korunován Ludvík Napoleon na císaře Napoleona III. Podporoval obchod a v zahraniční politice se orientoval na situaci v Itálii a následně i na východní otázku.

Ve Vídni byli o dění v Jeruzalémě velmi dobře informováni. Vyslanec Rakouska v Konstantinopoli, Klezl, byl velmi často formou diplomatické korespondence z Jeruzaléma, z apoštolského konzulárního zastoupení, informován o napjaté situaci v otázce svatých míst.¹³⁵

¹³⁰ Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 78.

¹³¹ Nepřátelství mezi Latiny a Řeky dosáhlo takové úrovně, že Turci museli umístit vojáky uvnitř i vně chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě k tomu, aby zachovali pořadí, ale ani to nezabránilo soupeřícím stranám mnichů k bitkám se svícny a kříži.

¹³² Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 78. (Stříbrná hvězda s latinským nápisem byla v řecké svatyni – v kostele Narození v Betlémě.)

¹³³ Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 78. (Diskuse k této otázce probíhala v únoru roku 1848, tedy ve chvíli, kdy Ludvík Filip byl svržen z trůnu.)

¹³⁴ Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 76.

¹³⁵ P. A. XII, 46 *Türkei, Berichte 1853 I – VI, Consolato di apostolica in Gerusalemme*, fol. 68 – 69.

V Rusku byla situace velmi složitá. Počátkem padesátých let 19. století se carské Rusko vyvíjelo přesně podle zákona, že každý špatný režim se snaží kompenzovat neúspěchy své vnitřní politiky vnější expanzí, která má být zároveň i zbraní proti opozičním a nespokojeným živlům v zemi.¹³⁶

Mikuláš I., jako Bohem vyvolený a pomazaný vládce Svaté Rusi, nebyl ochoten připustit legitimitu Bonaparta, prohlášeného imperátorem z vůle lidu (národa) a odmítl právo Latinů na vedoucí postavení v držbě chrámu v Jeruzalémě a Betlému.¹³⁷

Počátkem roku 1853 ale vyhověl sultán většině francouzských požadavků.¹³⁸

V té době, leden – únor 1853, ruský car Mikuláš I. inicioval v Petrohradě šest schůzek s britským velvyslancem Hamiltonem Seymourem. Car navrhoval rozdělení Turecka, což zahraniční politice Velké Británie naprosto nevyhovovalo. Integrita Osmanská říše byla totiž přirozenou obranou před pronikáním Ruska na Balkán. Zároveň hrozilo ovládnutí úžin Ruskem. Car Mikuláš I. sliboval v jednáních Britům Krétu a volné ruce v Egyptě. Požadoval vznik ruských satelitních států na Balkáně. Britové však razantně odmítali.

V Petrohradě též vnímali korunovaci Ludvíka Napoleona v prosinci 1852 jako provokaci. Mikuláš I odmítal dokonce oslovit Napoleona III.: „Můj bratře!“, jak bylo obvyklé na této úrovni. V únoru 1853 pak představitelé Velké Británie a Francie podepsali dohodu o společném postupu ve východní otázce.

Britský velvyslanec, Stratford Canning¹³⁹, měl velký vliv na sultána Abdülmecita I. Ovšem poté, co odcestoval do vlasti na dovolenou, jeho místo zaujal francouzský velvyslanec Lavalette. Ministrem zahraničí Porty se pak stává frankofil Fuad paša.

Události začínaly nabírat rychlý spád. Sotva totiž Turci souhlasili s ukončením kárné expedice proti Černé Hoře a Lavalette dorazil do Konstantinopole, příplul do Cařihradu 28. února 1853 ruský zmocněnec Menšikov na lodi Gromovnik.¹⁴⁰

Car rozhodl vyslat do Konstantinopole misi v čele s knížetem Alexandrem Sergejevičem Menšikovem, protože se domníval, že podobným nátlakem jako hrabě Leiningen dosáhne ústupků u sultána, což by mu přineslo viditelný úspěch v jeho zahraniční

¹³⁶ Švankmajer, M. a kol., Dějiny Ruska, str. 255.

¹³⁷ Goldfrank, D., The Origins of the Crimean War, str. 77.

¹³⁸ Katolíci získali klíče od hlavní brány kostela svatého hrobu v Jeruzalémě a od betlémské kaple. Stříbrná hvězda s francouzským znakem byla umístěna nad betlémskou jeskyní.

¹³⁹ Stratford Canning – jmenován za zásluhy vikomtem Stratfordem de Redcliffe

¹⁴⁰ Goldfrank, D., The Origins of the Crimean War, str. 131.

politice, kam byl nucen přenést svou pozornost, aby odvrátil zraky všech od neúspěchu v provádění nutných reforem v Rusku samotném.

Carův ministr válečného námořnictva byl v únoru 1853 vyslán s úkolem získat klíče od svatých míst, zajistit výměnu ministra zahraničí Osmanské říše, frankofila Fuad pašu a v neposlední řadě měl též zajistit, aby se sultán smluvně zavázal mezinárodněpolitickým dokumentem (sened), namísto vnitropolitického aktu (ferman), že ruský car bude mít právo ochrany pravoslavných poddaných v Osmanské říši.

Sultán ale sened nemohl vydat, protože by to znamenalo zásah do jeho svrchované moci. S oběma dvěma dalšími požadavky byl ale sultán ochoten souhlasit. Situace se začala komplikovat a navíc Menšikov nebyl zdatným diplomatem.¹⁴¹ Ovšem jemu (Menšikovovi) bylo naznačeno, že nevádí, jestliže jeho mise skončí válkou.¹⁴²

5. dubna 1853 se vrátil do Cařihradu britský velvyslanec vikomt Stratford de Redcliffe, který se velmi dobře orientoval v politických zájmech Osmanské říše. Byl to velmi zkušený diplomat a navíc osobní nepřítel cara Mikuláše¹⁴³ (od roku 1832).

4. května pak Vysoká Porta ustoupila Rusku v otázce svatých míst a 15. května byl novým ministrem zahraničí jmenován Mustafa Rešid paša, anglofíl a dřívější velkovezír.

Sultán více neustoupil ruským požadavkům, a proto opustil ruský vyslanec Menšikov 21. května 1853 Cařihrad, a tím zpřetrhal rusko – turecké diplomatické styky. Zastupitelé Velké Británie a Francie však vyjádřili sultánovi podporu.

Následně car Mikuláš i přes varování ze strany svého ministra zahraničí, hraběte Nesselrode, poslal sultánovi ultimátum, v němž hrozil okupací Podunajských knížectví. Krize vrcholila a vše směřovalo k válečnému střetnutí. Hrabě Alexej Orlov se sice vyjádřil, že mise Menšikova byla přinejmenším nevhodná, ale car se za „svého“ knížete postavil. Navíc 31. května 1853 ruský car seřadil svá vojska k okupaci Podunajských knížectví, aby tak vykonal nátlak na sultána.

Toho času byli členové britského kabinetu rozděleni buď mezi stoupence mírového řešení a pak se přikláněli k premiérovi Abderdeenovi, nebo zde byli stoupenci války a ty vedl lord Palmerston.¹⁴⁴

¹⁴¹ O knížeti Menšikovovi se vědělo, že je odborně nekompetentní pro politické i diplomatické otázky, přesto byl vyslán k sultánovi právě on.

¹⁴² Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 150.

¹⁴³ Viz poznámka číslo 9.

¹⁴⁴ Guy, A., *Historical dictionary of the Crimean war*, str. XVI.

1. června bylo z Londýna hraběti Walewskému oznámeno, že britská vláda nařídila svému loďstvu, aby vplulo do Bezické zátoky u vstupu do Dardanel. Kam následně i francouzská strana vyslala své loďstvo.

Téhož dne, 1. 6. 1853, odeslal ministr zahraničí Ruska, Nesselrode, ruskému zastupiteli v Londýně, Brunnovi, memorandum s opatřeními, která se chystá ruská vláda učinit. Memorandum mělo ultimativní charakter. Nota měla být přijata do sedmi dnů, jinak hrozilo obsazení Podunajských knížectví. Před odesláním do Anglie bylo memorandum předloženo Mikulášovi a ten na ně nahoru vlastní rukou napsal: „Staň se tak!“¹⁴⁵

Sultán pak ve snaze zmírnit napětí vydal 4. června ferman o právech a výsadách křesťanských církví, zvláště pak pravoslavné. Ale ani tento výnos nezmírnil napětí ve východní otázce.

13. června dosáhla britská eskadra Bezické zátoky, jižně od Dardanel, v 7.30 hod. Francouzi byli viděni před polednem 14. června.¹⁴⁶

Následně car Mikuláš I. seřadil svá vojska k okupaci Podunajských knížectví a 14. / 26. června vydal manifest o vstupu ruského vojska do Podunajských knížectví. Car i jeho ministr zahraničí Nesselrode vnímali vpád jako preventivní prostředek k tomu, aby přinutili sultána splnit požadavky Petrohradu.

Ruský vyslanec ve Vídni Majendorf sice oznamoval již dříve do Petrohradu, že Vídeň prožívá období neklidu v severní Itálii, a proto si nedovolí vystoupit proti Francii, která je potenciálním spojencem Piemontu. Ovšem nejen car Mikuláš I., ale i Napoleon III. a též představitelé Velké Británie toho času netrpělivě očekávali, jaké stanovisko zaujme k celé záležitosti rakouský císař a jeho ministr zahraničí Buol Schauenstein.

V polovině června pak intervenovala Vídeň prostřednictvím svého ministra zahraničí, Buola Schauensteina, v Petrohradě, aby byl přijat mimořádný vyslanec Osmanské říše, ale car na žádost Vídne odpověděl, že od svých požadavků, vyslovených v Cařihradě Menšikovem, neustoupí.

Koncem června 1853 dorazil do Londýna pruský princ Vilém, kde se setkal také s ruským zastupitelem v Británii, Brunnovem. V rozhovoru se princ Vilém vyjádřil, že v případném ozbrojeném zápase na východě bude Prusko zachovávat přísnou neutralitu.

¹⁴⁵ Tarle, J. V., Krymská válka, str. 222.

¹⁴⁶ Lambert, A., The Crimean War, str. 39.

Francie a Velká Británie chrání integritu Osmanské říše: přechod k válce - bitva u Sinope

Ruská armáda, o síle cca 89 000 mužů, překročila, 2. července 1853, rusko – turecké hranice na řece Prut. V čele vojska stál generál kníže Michal Gorčakov. Po několika dnech obsadila ruská armáda hlavní město Moldavska, Bukurešť. Následně hlavní město Valašska, Jassy. Ministr zahraničí Ruska, Nesselrode, oznámil, že ruská vojska zůstanou ve Valašsku a Moldavsku do té doby, dokud sultán nevyhoví požadavkům Ruska, které v Konstantinopoli vynesl kníže Menšikov.

Rakousko si uvědomovalo, že blokáda řeky Dunaje znamená velké finanční ztráty monarchii, a proto Vídeň iniciovala konferenci na úrovni velvyslanců, která by ve Vídni dojednala kompromis, který měl urovnat vyhrocený spor Ruska a Osmanské říše. Velvyslanci se pokusili na konci července (28. 7. 1853) odvrátit válečný konflikt, ale neúspěšně. V podstatě se jim podařilo jen dovést jednání k protestní nótě (1. 8. 1853), která běh věci ovšem jen pozdržela.

Zastupitel Velké Británie v Konstantinopoli toho času navrhl sultánovi, aby naznačil v hrubých obrysech ochotu v některých náboženských otázkách ustoupit, ale egyptský místodržící, Abbás paša mezitím poslal na pomoc sultánovi své loďstvo.

Velitelé skupiny britských a francouzských válečných lodí dostali povolení svých vlád proplout Dardanelami, a tak 23. září 1853 připlulo britské loďstvo „chránit“ Konstantinopol. Akce měla apelativní vliv na sultána.

4. října 1853 generál Omer paša Latas poslal ruskému veliteli generálu Gorčakovovi ultimátum, na který reagoval ruský car až 28. října 1853 manifestem o vyhlášení války.¹⁴⁷

Na počátku listopadu roku 1853 provedl car tento kalkul možností:

Akce roku 1854 mohou přinést tyto možnosti:

1. Obrannou akci proti Turkům v Evropě a útočnou proti nim v Asii.
2. Obrannou akci proti Turkům ve spolupráci s Francií a Velkou Británií a útočnou akci v Asii.
3. Útočnou akci v Evropě i Asii proti týmž Turkům.

¹⁴⁷ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 156.

4. Útočnou akci v Evropě i Asii, bez ohledu na spojení Francie a Velké Británie s Turky.¹⁴⁸ Následně si car Mikuláš vytýčil prioritu: zabezpečení hranice Ruska.

Zanedlouho následovala úspěšná ofenzíva Omer paši, která přinesla rychlá vítězství, na základě kterých byl kníže Michail Gorčakov nucen stáhnout svá vojska do pozic před Bukurešť. Kníže Voroncov si stěžoval carovi, že jeho armády na Kavkaze nejsou dostatečně silné a varoval cara Mikuláše I, ve věci neudržitelnosti pozic v předhůří gruzínských hor.

Záměrem ruského velení se tak stalo posílení pozic na Kavkaze, kde byl stanoven cíl: kontrola východní části Černého moře. Úkol byl svěřen admirálu Nachimovi.

24. listopadu 1853 křižovala flotila admirála Nachimova anatolským pobřežím, když v tom námořníci zahlédli stěžně hlavní osmanské flotily v přístavu Sinope. Ruské lodě se vrátily do Sevastopolu. Sinope bylo vzdáleno od Sevastopolu jen 180 mil, zatímco od Bosporu to bylo mil 350.

Šest dní po průzkumné plavbě se admirál Nachimov vrátil. Mohutná ruská eskadra zamířila na tureckou flotilu a na pobřežní baterie v okolí Sinope 720 děl.

V 11. 30 hod. dne 30. listopadu se Rusové přesunuli a drtivě zaútočili na turecké lodě. Zničili vše, mino jednoho parníku, který byl určen k tomu, aby uprchl.¹⁴⁹

Většinu plavidel Rusové potopili, vlajková loď upadla do zajetí. Zachránilo se pouze jedno plavidlo, pomocná parolod', které velel anglický kapitán. Posádka této lodi přinesla do Konstantinopole sultánovi zprávu o porážce.

U Sinope proběhla nepůvabná, brutální bitva, ve které byla eskadra fregaty zničena bitevními loděmi.¹⁵⁰

Vzhledem k porážce u Sinope museli osmanští Turci odložit plánovanou ofenzívu na Kavkaze.

¹⁴⁸ Tarasova, B., Nikolaj Pervyj: Rycar i samoderžavija, str. 151.

¹⁴⁹ Lambert, A., The Crimean War, str. 60.

¹⁵⁰ Lambert, A., The Crimean War, str. 60.

Krymská válka jako celoevropský konflikt: rok 1854

Ohlas námořní bitvy u Sinope v britském tisku byl velmi silný a v podstatě velkou měrou přispěl k získání veřejného mínění ve prospěch vstupu Velké Británie a následně i Francie do války proti Rusku na straně Osmanské říše.

Britský tisk i veřejné mínění označovaly Nachimovův mistrovský tah jako „sinopské krveprolití“. Úvodník v Timesech prohlašoval, že „anglický národ nepřipustí, aby Rusko diktovalo Evropě podmínky, či změnilo Černé moře na ruské jezero.“ „Zastavit agresora v boji“ je „stejně prostá povinnost vůči humanitě“ jako „poslat pomoc do Sinope“, komentovaly událost Morning Chronicle.¹⁵¹

Lord Palmerston se vrátil do Abderdeenovy vlády. 3. ledna 1854 britské a francouzské loďstvo vstoupilo do Černého moře, aby tam chránilo turecké břehy a transport.¹⁵² Tento akt způsobil diplomatickou roztržku mezi Ruskem a spojenci Osmanské říše.

Ruský vyslanec v Paříži, Mikuláš Dmitrijevič Kiselev, poslal zprávu do Petrohradu o tom, že francouzská armáda nakupuje výzbroj a výstroj k tomu, aby navýšila svůj stav. Napoleon III. počítal s navýšením počtu bojeschopných mužů o 30 – 50 tisíc osob.

Nesselrode z Mikulášova rozhodnutí vyjádřil protest britské a francouzské vládě. Zastupitelé Velké Británie a Francie se vyjádřili v tom smyslu, že podporují věc integrity Osmanské říše, ale písemné vyjádření neposkytnou. V Londýně i Paříži čekali na postoj Vídně. Mladičský František Josef I. odmítal pomoc caru Mikuláši I. a svým postojem pasivní resistance tak nepřímo podpořil zájmy Francie a Velké Británie.

Napoleon III. požádal cara Mikuláše o stažení svých vojsk z Valašska a Moldavska. Car Mikuláš I. odpověděl 9. / 21. února 1854 manifestem o přerušení diplomatických styků Ruska s Velkou Británií a Francií. Představitelé Velké Británie a Francie proto vyhlásili Rusku ultimátum, kde žádali stažení vojsk z Valašska a Moldavska.

Car Mikuláš I. nehodlal ustoupit a 11. / 23. března za svítání přešlo ruské vojsko Dunaj u Galace. Den poté dostal kníže Gorčakov od Paskeviče z Varšavy rozkaz o ukončení boje. Rakouská armáda byla ve stavu pohotovosti u hranic Podunajských knížectví. Představitelé Velké Británie a Francie marně usilovali o vtažení Pruska do války.

¹⁵¹ Palmer, A., Úpadek a pád Osmanské říše, str. 134.

¹⁵² Guy, A., Historical dictionary of the Crimean war, str. XVI.

Dne 15. / 27. března 1854 bylo ve sněmovně lordů i v poslanecké sněmovně vyslechnuto poselství královny Viktorie o tom, že se rozhodla vyhlásit carovi válku, v níž podpoří sultána. Lord Derby, toho času předseda konzervativní opozice, válku také podpořil. Ta byla následně odhlasována a o den později vyhlášena představiteli Velké Británie a Francie. Realizace projektu války nemělo být zpoždováno, Stratford de Redcliffe žádal velitele britské eskadry Dundase, aby věc konzultoval v Oděse a Sulině.¹⁵³

9. dubna 1854 dodala britská parní fregata Tiger veliteli britské eskadry, admirálu Dundasovi, oficiální dokument: Vyhlášení války Rusku britskou královnou. Následně všechny válečné objednávky nesly známku Dundasovy politiky.¹⁵⁴ Téhož dne jako Britové, jen o několik hodin později, doručila francouzská loď admirálu Hamelinovi poselství císaře Napoleona III. a senátu, které obsahovalo vyhlášení války Rusku.

V Berlíně bylo 20. dubna 1854 podepsáno obranné vojenské spojenectví mezi Rakouskem a Pruskem. Rakouská strana pak soustředila svá vojska v Transylvánii, nedaleko Podunajských knížectví.

Britská a francouzská vojska, která na počátku krymské války čítala 70 000 mužů, nepocíťovala v Bulharsku od domorodého obyvatelstva v podstatě žádnou podporu a navíc již od prvních dnů, kdy se spojenecká armáda ve Varně shromáždila, se objevila v táboře Britů i Francouzů cholera, která velmi decimovala ozbrojené složky.

Na počátku června roku 1854 zaslalo Rakousko ultimativní požadavky Rusku, kde se dožadovalo odchodu ruských vojsk z Podunajských knížectví. Poté co car Mikuláš zjistil, jak velké jsou manévrovací možnosti vojska Omer paši, početnost francouzských a britských posádek ve Varně a stav svých vojsk, dal povel k ústupu. Stahování ruských jednotek z Valašska a Moldavska probíhalo spořádaně a s odstupem, aby nedošlo ke střetům s vojskem Osmanské říše.

Přestože již v březnu 1854 nařídil Napoleon III. sestavení armády, která by hájila francouzské zájmy na východě, začala armáda působit na Dunaji teprve v červnu.

14. června 1854 Rakousko podepsalo s Osmanskou říší smlouvu a následně obsadilo Podunajská knížectví, kde setrvalo do konce války. Smlouva též obsahovala článek, ve kterém se Rakousko zavázalo, bude – li to nezbytné, zasáhnout v Bosně a Hercegovině, Albánii i Černé Hoře.¹⁵⁵

¹⁵³ Lambert, A., The Crimean War, str. 101.

¹⁵⁴ Lambert, A., The Crimean War, str. 101.

¹⁵⁵ Guy, A., Historical dictionary of the Crimean war, str. XVI.

Vídeň prostřednictvím svého ministra zahraničí Buola Schauensteina vyvíjela značnou diplomatickou aktivitu na představitele Velké Británie a Francie, aby definovali cíle, pro které vedou válečný konflikt.

S principy ve svých rukou pokračovala rakouská vláda v úsilí směřující k nalezení základů pro vytvoření míru. 8. srpna Rakousko a spojenci vydali Vídeňské 4 body, které se staly základními kameny míru a jsou tedy nesmírného významu.

Patří zde:

1. Namísto Ruska převezmou protektorát nad Podunajskými knížectvími a Srbskem evropské velmoci.
2. Bude zajištěna svobodná plavba po Dunaji.
3. Konvence o úžinách z roku 1841 bude revidována.
4. Pět velmocí bude garantovat ochranu křesťanských poddaných Osmanské říše na místo Ruska.¹⁵⁶

Císař František Josef I. a jeho generálové se nechtěli války účastnit, byli totiž přesvědčeni, že by Rakousko neslo největší podíl válečných útrap na Balkáně, což by se naprosto nemohlo vyplatit a navíc by hrozila destabilizace mocnářství. Ovšem krátce poté, co ruské jednotky stáhly svá vojska v srpnu 1854 z Podunajských knížectví, rakouské jednotky knížectví obsadily. Tím se zájmy Vídně naplnily, a proto představitelé Rakouské monarchie již neuvažovali o vstupu do války.

V polovině srpna pak vrchní velitel francouzské armády a exministr války, Saint Arnaud, sezval spojenecké velení do Varny, kde se vyjádřil v tom smyslu, že Rusové odešli, Rakušané knížectví obsadili, Turci ochranu nepotřebují a vojsko Britů a Francouzů decimuje cholera. Následně pak francouzská eskadra 5. / 17. září 1854 zvedla kotvy a zamířila na Krym směrem k Sevastopolu, Britové se připojili.

Během léta podnikli spojenci též výpravu do Finského zálivu, kde bombardovali bomarsundské pevnosti. Na konci léta mise skončila a lodě odpluly do Černého moře, směrem k Sevastopolu.

Zrána 1. / 13. září 1854 dostal Menšikov telegrafickou zprávu, že velká spojenecká flotila směřuje k Sevastopolu. Menšikov byl z mnoha stran informován, aby nespoléhal na bojiště při ústí Dunaje, ale očekával útok na Krymu.

¹⁵⁶ Jelavich, B., A Century of Russian Foreign Policy 1814 – 1914, str. 122.

Den poté, co obdržel Menšikov telegrafickou zprávu, provedl maršál Saint Arnaut velmi rychlé vylovení na Krymu. Během září zde spojenci vyloďili cca 61 000 mužů. Následně Francouzi vedli boj na pravém křídle, Britové na levém. Útok na Almě ruská armáda neustála a byla nucena koncentrovat síly v Sevastopolu. Sevastopolská posádka byla posílena, ale přesto čítala „jen“ 35 000 mužů. Spojenci zatím koncentrovali svá vojska u Malachova vrchu.

Poté, co spojenci zahájili obléhání Sevastopolu, narazili na velmi houževnatý odpor Rusů, kteří velmi brzy navykli na hrůzný obraz zmrzačených lidských těl. Odpor Rusů byl heroický.

Následně na nevyšokých pahorcích, obklopujících Balakavu, kde vybudovali spojenci již v polovině zářijových táborů, došlo k dalšímu střetu. 25. října 1854 zaútočili Britové pod velením Lorda Ragana, který si neuvědomil, že Omer paša Latas uvolnil pro boje na Krymu méně zkušené vojáky, zatímco hlavní tíhu armády ponechal na Dunaji. Jeho útok, který Rusové očekávali, měl fatální důsledky. Polovina důstojnického sboru byla v několika minutách pobita nebo zraněna. Balakava se pak stala synonymem pro porážku anglického jezdeckva. Byl to ovšem jen dočasný úspěch Ruska. O několik dní později následovala bitva u Ikermanu

Výsledkem útoku, známého jako bitva u Ikermanu, který proběhl 5. listopadu 1854, bylo stažení Ruska z původních pozic, a to se ztrátou 10 000 mužů.¹⁵⁷

Bitva u Ikermanu, ukázala, kam celá válka směřuje. Rusové umírali na frontě v neskutečně velkém počtu. Car Mikuláš v předtuše blížící se katastrofy procházel každou noc ulicemi Petrohradu. Bylo jasné, do jaké situace se Rusko dostalo. Blížila se zima 1854 – 1855, a Rusové začali pociťovat nedostatečné vyzbrojení své armády.

Rakousko, které uzavřelo v červnu 1854 smlouvu s Turky, uzavřelo 2. prosince téhož roku spojení s Británií i Francií. Prozíravost Vídně a jejího ministra zahraničí, Buola Schauensteina, spočívala v potvrzení garancí územní integrity Rakouska, bez aktivního vstupu monarchie do války.

Zatímco vojáci byli na frontě a prožívali utrpení v zákopech, diplomaté byli zaměstnáni ve Vídni. Rakousko, jehož politika, v průběhu této fáze východní otázky prováděla důvtipné kroky, nepřinesla úspěch ihned, ale byla korunována až na konci roku 1854.

¹⁵⁷ Marriott, J., The Eastern Question an historical study in european diplomacy, str. 270.

Dne 28. prosince 1854 představily velmoci spolu s Rakouskem Rusku memorandum o čtyřech bodech.

1. Protektorát Ruska nad Moldavskem, Valašskem a Srbskem bude ukončen. Toto privilegium spolu se sultánem nad knížectvími bude v budoucnu garantováno kolektivně pěti velmocemi.
2. Bude zajištěna svobodná plavby po Dunaji.
3. Převaha Ruska v Černém moři bude ukončena.
4. Rusko se zřekne veškerých nároků na protektorát nad křesťany Osmanské říše a pět velmocí bude spolupracovat se sultánem na dodržování náboženských výsad všech křesťanských společenství, bez zásahů do svrchovaných práv sultána.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Marriott, J., *The Eastern Question an historical study in european diplomacy*, str. 271.

Možnosti Černé Hory v době první fáze krymské války (1853 – 1854), problémy na domácí politické scéně

V předvečer krymské války měl kníže Danilo problémy s povstáními v oblastech: Piperi, Bjelopavlići a Kuće. Osman paša posílal do těchto oblastí peníze a podporoval obyvatelstvo v nepokojích proti knížeti. Obyvatelé Piperi byli s Turky dokonce smluveni, že v případě potřeby jim Turci přijdou pomoci. Nátlak byl vyvíjen i na oblast Kuće, proto Danilo Petrović vyslal větší vojenskou skupinu pod vedením svého bratra, vévody Mirka Petroviće, do této oblasti. Povstání bylo následně velmi surovým způsobem potlačeno.

V druhé polovině roku 1853 propukl v Černé Hoře hlad. Příčinou byly boje v předešlých letech a velmi malá úroda. Rusko pravidelně posílalo finanční subvence Černé Hoře, ale tentokrát i přes pomoc ve výši 10 000 rublů země strádala.

Období krymské války navíc často využívaly všechny strany vhodných okamžiků k vlastnímu obohacení. Rabování bývalo na denním pořádku. 22. 9. 1853 psal předseda černoorského senátu rakouskému místodržícímu úředníku, Dojmimu, do Kotoru a žádal ho o navrácení dobytka, který ukradli rakouští žoldáci.¹⁵⁹ Protože problém rabování přerůstal do širších rozměrů, 1. 10. 1853 napsal černoorský kníže a senát oznam všem kapetanům¹⁶⁰, že mohou zloděje i zabít a sliboval odměnu.

I přes nedostatek, a to i zbraní a střeliva, byli Černoorci ochotni vstoupit znovu do boje proti Turkům. Často přepadali spolu s Hercegovinci Turky u Trebinje, Gacka a Fočí. Jejich akce však měly pouze lokální charakter. Rakouské mocnářství totiž vyvíjelo velmi intenzivně tlak na Černou Horu, aby zachovávala neutralitu. Kníže Danilo psal 1. 7. 1853 do Vídně ruskému vyslanci Majendorfovi dopis, kde ho ujistil, že Černoorci stroze dodržují pohraniční mír s Osmanskou říší. V dopise uvádí, že Turci v pohraničních oblastech mír porušují.¹⁶¹

Toho času začala Francie v oblasti západního Balkánu vyvíjet vlastní aktivity, o čemž svědčí založení vicekonzulátu ve Skadaru v červenci roku 1853. Prvním francouzským vicekonzulem byl Hiacynthe Hecquard. A nejen Francie.

¹⁵⁹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 383.

¹⁶⁰ Kapetáni vznikli jako instituce roku 1837 a byli podřízeni černoorskému senátu a to až do roku 1878. Kapetáni stáli v čele obštiny (kraje). Hranice kapetanije odpovídaly hranicím kmene (plemene). Kapetán měl funkci administrativní, soudní, vojenskou i politickou.

¹⁶¹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 281.

4. 10. 1853 poslal černohorský kníže Danilo Petrović rakouskému úředníku Dojmimu děkovaný dopis, v němž píše, že posílá svého bratra Mirka Petroviće, aby převzal finanční pomoc, kterou mu posílá František Josef I.¹⁶² Ovšem pro velmi dobré a tradiční vztahy Ruska a Černé Hory nebylo snadné pro Vídeň získat si přízeň Černé Hory. Když 20. října / 1. listopadu podepsal car Mikuláš I. manifest o válce s Tureckem, černohorský kníže ihned podnikal kroky k tomu, aby získal pokyny k tomu, jaké kroky on sám má podniknout. Kontaktní osobou mu byl bývalý ruský vyslanec ve Vídni baron Majendorf, kterému již 6. / 18. listopadu psal o radu ve věci případné války s Tureckem.¹⁶³ Kníže Danilo sice získal o dva měsíce později od zastupujícího guvernéra Dalmácie, generála Mamuly, slib, že mu bude pomoheno v případném ohrožení ze strany Turecka, ovšem vzhledem k sympatiím Danila orientovaného na Rusko, nedosáhl Mamula svého vlastního cíle, totiž získat Montenegro pro sblížení s Rakouskem.¹⁶⁴ Černá Hora ovšem neměla problémy jen na mezinárodní politické scéně.

V listopadu roku 1853 vystupoval velmi aktivně Pero Tomov, bratr zesnulého vladyky, proti jednání a vystupování černohorského knížete Danila a velmi ostře kritizoval způsob jeho vlády. Kritizoval autokratičnost knížete ve vztahy k vlastnímu knížectví a nevhodnost projevů knížete vůči lidu Černé Hory. Proto bratr knížete, Mirko Petrović, prohlásil chování Pero Tomova za velmi nebezpečné. Vzápětí Pero Tomov, bratr zesnulého vladyky, Milo Matanović a Stevan Perović, kteří stejně jako Pero Tomov byli pokrevně spřízněni se zesnulým vladykou opustili i se svými rodinami Černou Horu a uchýlili se pod ochranu rakouského mocnářství. 18. 11. 1853 pak psal kníže Danilo Petrović dopis rakouskému úředníku Dojmimu do Kotoru, kde mu oznamoval, že minulé noci z Cetinje utekli Pero Tomov, serdar Milo Matanović a senátor Stevan Perović (Cuca). Žádá ho, aby jim nevystavoval žádné doklady, dokud nebude celá záležitost vyřešena.¹⁶⁵ 27. 12. 1853 odpověděl rakouský úředník, Dojmi z Kotoru dopisem knížeti, že již vydal cestovní pas pro Pero Tomova a Stevana Peroviće pro jejich cestu do Terstu a Vídně.¹⁶⁶

Na počátku roku 1854 opustil Pero Tomov spolu se Stevanem Perovićem Kotor a oba zamířili do Terstu, aby se poté vydali do Vídně. V Terstu byl pak Pero Tomov informován

¹⁶² Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 396.

¹⁶³ Anšakov, J., Stanovlenie Černogorskogo gosudarstva i Rossija (1798 – 1856gg.), str. 351.

¹⁶⁴ Unckel, B., Österreich und der Krimkrieg, str. 81 – 82.

¹⁶⁵ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 465.

¹⁶⁶ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 508

o tom, že do Černé Hory míří Jegor Kovalevski, a proto zamířil do Kotoru, aby se tam s ním setkal. Následně mu vylíčil své důvody, pro které byli ve při s knížetem. Kovalevski následně intervenoval u knížete, aby se mohl Pero Tomov vrátit do vlasti ke svému velmi letitému otci. 15. ledna 1854 psal kníže Danilo Pero Tomovi, že na základě přímlyvy Jegora Kovalevského mu nabízí možnost návratu do Černé Hory.¹⁶⁷ Téhož dne psal kníže dopis i Dojmimu do Kotoru, kde ho žádal o předání korespondence Pero Tomovi. Kníže psal, že v případě návratu do vlasti nebude Pero Tomovi hrozit konfiskace jeho nemovitostí. Pero Tomov se však na konci měsíce ledna velmi roznemohl a zemřel. Na základě povolení rakouských úřadů byly jeho ostatky přeneseny do Černé Hory a pohřbeny v Njeguši.

V první polovině roku 1854 začaly propukat nepokoje v oblasti Piperi, Bjelopavlići a Kuće. Situace v některých oblastech začala narůstat do rozměru pro knížete nebezpečných, a proto 8. 6. 1854 psal Danilo Petrović dopis do oblasti Bjelopavlići¹⁶⁸ a žádá ukončení povstaleckých akcí.¹⁶⁹

V té době, pro knížete velmi nelehké, svolává 31. 5. / 12. 6. 1854 on sám shromáždění předáků jednotlivých kmenů, kteří měli rozhodnout, zda Černá Hora vstoupí do válečného stavu s Osmanskou říší. Většina shromážděných se vyslovila proti válce. Myšlenka na boj s Osmanskou říší knížete nikdy neopouštěla. Kníže totiž věděl, že bez finanční pomoci Ruska hrozí zemi v neúrodných letech hlad, a proto po celou dobu své vlády kníže usiloval o rozšíření území Černé Hory a o přístup k moři.

29. 6. / 11. 7. 1854 psal černohorský kníže rakouskému generálovi, guvernérovi Dalmácie, Mamulovi, že Osman paša ze Skadaru podněcuje k povstání oblasti Kuće, Bjelopavlići i Piperi.¹⁷⁰ Téhož dne psal kníže dopis podobného znění i rakouskému úředníku Dojmimu do Kotoru. Den poté pak dopis podobného znění ruskému konzulovi do Dubrovníku.

Poté, po zvážení všech okolností, vyslal cca 6000 mužů svého vojska do oblasti Bjelopavlići, aby potlačil povstání. Zde povstalci složili zbraně ihned. Bez boje demonstrovali svou oddanost knížeti. Hlavní organizátor povstání pop Djoko Bošković utekl spolu se svými nejbližšími do Spuže a následně do Skadaru. Kníže pak 6. 7. / 18. 7. 1854 psal dopis guvernérovi Dalmácie, že se mu podařilo povstání potlačit bez prolití krve. Psal, že strůjci

¹⁶⁷ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 904 b.

¹⁶⁸ Oblast Bjelopavlići byla k Černé hoře připojena roku 1796.

¹⁶⁹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 1105.

¹⁷⁰ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 1114.

povstání opustili Černou Horu a zamířili do Skadaru.¹⁷¹ Týž den psal tuto zprávu i ruskému vicekonzulovi do Dubrovníku. Ten mu následně odepsal, že tuto informaci předal svým nadřízeným. V čele povstání v Bjelopavlići stál též Todor Kadić¹⁷², který též uprchl.

Kníže Danilo musel řešit i povstání v oblasti Piperi, které se mu sice podařilo velmi brzy potlačit, ale přesto vzbudilo ohlas v rakouském tisku, a proto 2. / 14. 8. 1854 psal kníže Danilo rakouskému ministru zahraničních věcí Buolu Schauensteinovi, že jeho jméno bylo hanebně vláčeno v rakouském tisku a dožadoval se satisfakce.¹⁷³ Kníže Danilo potíral ve své zemi veškerou opozici, a proto případní potenciální protivníci raději často volili odchod do exilu, nežli přímou konfrontaci.

Období konce roku 1854 pak černohorský kníže využil k přípravě svého sňatku s Darinkou Kvekić, Srbkou z Terstu.

¹⁷¹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 1128.

¹⁷² Todor Kadić se narodil v obalsti Bjelopavlići. Po porážce povstání roku 1854 uprchl na teritorium Osmanské říše. K nepřátelství vůči knížeti ho získal jeho zeť pop Puniša Pavićević, který byl jedním z organizátorů povstání v Bjelopavlići. V roce 1855 se po amnestii podepsané knížetem Danilem vrátil zpět do Černé Hory, ale tu musel v roce 1857 znovu opustit pro vraždu serdara Savy Djuraškoviće.

¹⁷³ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1853, archiválie č. 1178.

Sňatek knížete Danila Petroviće s Darinkou Kvekić, vliv kněžny u dvora

Vzhledem k tomu, že první roky vlády Danila Petroviće Njegoše byly poznamenány bojem o získání a udržení moci ve svých rukou, mohl mladý kníže uvažovat o sňatku až v době pozdější. V dopisech o potřebě proměny způsobu vlády v Černé Hoře, Njegoš s Danilem často hovořili, též o těžkostech spojených s problémem nástupnictví.¹⁷⁴

Za svého pobytu ve Vídni, v dubnu 1853, kníže Danilo požádal srbského malíře, Anastase Jovanoviće, aby získal v Bělehradě informace o možnosti získat za manželku dceru knížete Alexandra Karadjordjeviće, čímž by černohorský kníže navázal na tradiční cítění Černohorců.

Spekulovalo se též o možnosti sňatku s dcerou významného bankéře Vídně, čímž by kníže sňatkem získal více než milión florinů.

Celou záležitost pak též zmiňuje francouzský vicekonzul ze Skadaru dopisem, kde se píše: „Měli naději, že si kníže vezme za manželku dceru srbského knížete Alexandra Karadjordjeviće, zjistilo se však, že věc mající sympatie u Černohorců, je již vyřešena.“¹⁷⁵ Kníže Alexandr totiž nebyl ochoten poslat svou dceru do Cetinje. To přineslo citelné ochlazení do vztahu Srbska a Černé Hory.

Celá záležitost, ohledně sňatku knížete Danila, byla ovšem započata již v červenci roku 1852, když se kníže Danilo vracel do Černé Hory z Ruska přes Terst. Sňatkem s dívkou z Terstu, Darinkou ze srbské rodiny Kvekić, by kníže získal 100 000 florinů.

Srbové žijící v Terstu projevovali velké sympatie k Černé Hoře. Ještě před uzavřením sňatku prováděl kníže Danilo mnohé obchodní transakce přes rodinu Kvekić. Kníže znal Terst již z dřívější doby. V roce 1852 zde poslal na studia svého synovce a následníka trůnu, Nikolu Mirkova Petroviće. Při svých cestách Terstem vždy trávil čas ve společnosti tamních Srbů.

Ovšem na druhou stranu, jak poznamenává i francouzský vicekonzul ve Skadaru 2. března 1854: „Sňatek vyvolává odpor v Černé Hoře i v Rusku.“¹⁷⁶

Přes všechny překážky, které stály manželství v cestě, závěrem roku 1854 připravoval kníže Danilo svůj sňatek s Darinkou Kvekić, Srbkou z Terstu. Darinka hovořila srbsky, italsky a německy. Byla ale schopna též komunikovat ve francouzštině i angličtině.

¹⁷⁴ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 10.

¹⁷⁵ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 13

¹⁷⁶ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 19

2. 12. 1854 psal pravoslavný biskup z Dalmácie Knežević knížeti dopis, ve kterém ho žádal o závazné datum sňatku.¹⁷⁷

18. / 30. prosince roku 1854 psal rakouský generál Mamula knížeti Danilovi, kde mu děkuje za pozvání na svatbu a oznamuje mu, že rád přijímá nabídku být jeho svědkem.¹⁷⁸

Poděkování za pozvání na svatbu zaslal mimo jiné také E. Gagič a rakouský místodržící z Kotoru, Dojmi.

E. Gagič se omluvil, že na svatbu nedorazí ze zdravotních důvodů. Šlo ovšem v podstatě ale o výmluvu, neboť pokud by zdravotní stav ruskému konzulovi nedovoloval cestovat, byl by zaručeně vystřídán. Ze strany Ruska sice nemuselo jít o nepřátelský akt, ale rozhodně to bylo možné chápat jako signál, že je zapotřebí více usilovat o dobrou připravenost k boji s Osmanskou říší, nežli řešit novomanželské líbánky.

Jak bylo již dříve smlouveno, svatební průvod začal 21. ledna 1855 v Terstu, kdy 7 významných osobností Černé Hory v čele s předsedou senátu, po obědě na vypůjčené lodi i s nevěstou, zamířilo do Černé Hory. S nevěstou cestovala i její matka, jeden z jejích bratrů a manžel její sestry.

Dne 23. ledna 1855 připlula Darinka Kvekić parolodí do Kotoru, kde již byla očekávána zástupy lidí. Na své cestě do Cecitnje byla pozdravována v dlouhých špalírech Černohorců. V samotné Cetinji pak nevěstu vítalo cca 4000 lidí.

Sňatek proběhl v Cetinji, v klášteře, dne 24. 1. 1855. Po obřadu se svatebčané odebrali k oslavě. Jako první přednesl černohorský kníže zdravici na počest rakouského císaře Františka Josefa I., poté rakouský generál Mamula pronesl přípitek, kde popřál novomanželům zdraví a jako poslední pronesl přípitek předseda černohorského senátu, Djordjije Petrović, na počest ruského cara Mikuláše I. a na rozšíření Černé Hory.¹⁷⁹

Knížeti ke sňatku blahopřáli mnozí, též Vuk Stefanović Karadžić¹⁸⁰ svým dopisem z 9. 2. 1855.¹⁸¹

¹⁷⁷ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1854, archiválie č. 1254.

¹⁷⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1854, archiválie č. 1273.

¹⁷⁹ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 26 – 27.

¹⁸⁰ Vuk Stefanović Karadžić (1787 – 1864) – reformátor srbského jazyka, etnograf a historik. Roku 1833 se setkal ve Vídni s vladykou Petrem II. Petrovićem a poté se s ním často setkával. Roku 1837 vydal knihu: Montenegro und die Montenegriner. Udržoval přátelské kontakty s knížetem Danilem a později i knížetem Nikolou Petrovićem.

¹⁸¹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1855, archiválie č. 17.

Darinka od počátku měnila strukturu dvora v Cetinji, reorganizovala černohorské školství atd.¹⁸²

Při jednáních Darinka vstupovala přímo do jednání probíhajících mezi knížetem a politiky, její přátelství se setrou francouzského konzula akreditovaného ve Skadaru, Hyacinthe Hecquarda, jí umožňovalo získávat si kontakty i vliv.¹⁸³

Když v dubnu 1855 Hiacynthe Hecquard uskutečnil svou první oficiální návštěvu černohorského knížectví. Po svém návratu do Skadaru psal do Francie na Ministerstvo zahraničních věcí, že ho kníže Danilo I. Petrović požádal o pomoc s tím, že by rád získal Francii pro věc Černé Hory. Francouzský konzul ze Skadaru do Paříže psal, že je možné a nutné v tomto prostoru jihozápadního Balkánu vyvíjet větší aktivitu a též v dopise poznamenal o mladé kněžně: „Shledávám, že je velmi ambiciózní a velmi si přeje, aby se o ní hovořilo. Je viditelné, že má na srdci civilizovat Černou Horu, kde se mnohé od jejího příchodu již změnilo.“¹⁸⁴

¹⁸² Heer, C., Territorialentwicklung und Grenzfragen von Montenegro in der Zeit seiner Staatswerdung, str. 93.

¹⁸³ Heer, C., Territorialentwicklung und Grenzfragen von Montenegro in der Zeit seiner Staatswerdung, str. 93.

¹⁸⁴ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 36.

Zákoník z roku 1855 jako pramen k poznání poměrů v Černé Hoře

Tři měsíce po sňatku, 23. 4. / 5. 5. 1855, byl v Cetinji přijat na shromáždění starších zákoník knížete Danila I. Text zákoníku vyšel v tištěné podobě v Novém Sadu, v tiskárně Dr. Danila Medakoviće.

Zákoník obsahoval 95 článků. V některých člancích navazoval na zákoník Petra I. Petroviće, který ještě před svou smrtí r. 1830 vyzýval kmeny k ukončení krevní msty.

Petar II. Petrović Njegoš (1830 – 1851) řešil otázku práva v Černé Hoře reformou soudnictví. Vytvořil zemský soud, tzv. senát, který byl složen ze 12 placených soudců. Vytvořil též zemskou policii o počtu 420 mužů, kteří pocházeli z celé země. Ta udržovala pořádek a vykonávala rozhodnutí senátu. S detailní přesností usiloval o naplňování zákona Petra I. Petroviće v praxi. Trest smrti vykonávalo větší množství Černohorců z různých kmenů, aby bylo zabráněno vypuknutí krevní msty.

Kníže Danilo I. vycházel při tvorbě zákona z osvícenských myšlenek, ale zákoník formuloval tak, aby posílil své postavení v zemi. Pokud nebyl kdokoli spokojen s rozhodnutím soudu, mohl se odvolat ke knížeti. To on, kníže Danilo I. Petrović, měl poslední slovo v každém sporu.

V úvodu zákoníku je formule, která zaručuje všem Černohorcům i obyvatelům Brda rovnost před zákonem (§ 1).¹⁸⁵

Zákoník též zajišťuje právo na čest, majetek, život (§2).¹⁸⁶

Osoba knížete jest posvátná a nedotknutelná pod trestem smrti.¹⁸⁷ Kníže měl pravomoc udělovat v zemi milost (§5).¹⁸⁸

Soudcům jsou věnovány §6 -15. Soudci nesmějí vyvíjet jinou aktivitu nežli soudit (př. obchod, cesty...). Neúcta k soudcům byla trestná pokutou. Zákoník byl formován tak, aby měl též výchovný rozměr. § 14 hovoří o výchově k úctě k soudům i soudcům. Pokud někdo soudce urazil, měl zaplatit dvojnásobnou pokutu. Soudce byl ustanoven z boží milosti a přísahal, že bude soudit nestranně. Stranickost by znamenala zbavení úřadu.

§16 – 19 byly věnovány trestnímu právu. Vlastizrada byla trestána smrtí. V čase války byl každý Černohorec povinen bojovat. Kdo by odmítl, měl být natrvalo zbaven zbraně,

¹⁸⁵ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 8.

¹⁸⁶ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 8.

¹⁸⁷ Trkal, J., Černá Hora a její nejnovější zákonodárství, in Osvěta, str. 120.

¹⁸⁸ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 9.

ať šlo o jednotlivce, skupinu či celý kmen. Každý zástupce kmene, který by odmítl povolat svůj kmen do zbraně, měl být potrestán jako zemězrádce smrtí.

Ovšem proces násilné a rychlé centralizace Černé Hory přinesl samotnému knížeti Danilovi I. předčasnou smrt. Byl zastřelen vlastními lidmi, politickými emigranty.

Pohraniční loupež a plen v době míru (i na netureckém území) trestá se jako loupež domácí. Každá neprávem nebo bez nutné obrany spáchaná vražda trestá se zastřelením. Vrah se nemůže vykoupit, prchne-li ze země, propadá jeho jmění státu a jeho život tomu, kdo ho dopadne (§24 – 30).¹⁸⁹

§31 - 38 řeší neúmyslné zranění. Zákon je strukturován s ohledem na mentalitu obyvatel Černé Hory. Jižní Slované jsou totiž temperamentní v mnoha ohledech. Zákon pak stanoví, že byl – li Černohorec od někoho zbit, může útočnicka i zabít. Nebude následně potrestán, pokud útočnicka zabije ihned. Zabije – li však útočnicka po dni či dvou, je považován za vraha. Logická dedukce pak umožňuje udělat závěr, že zákoník neřeší neadekvátní obranu. Z toho vyplývá, že zákoník respektuje chování Černohorce v afektu a nedomýšlí adekvátní reakce. Ovšem na druhou stranu byl boj vnímán jako součást života.

Krevní msta je sice zákonem zakázána, ale zákoník umožňuje souboj bez účasti třetí osoby. (§ 39 – 40).

Zákoník pamatuje také na žháře, které může majitel domu okamžitě zabít (§41). Zákoník pamatuje též na zničení zapůjčené zbraně nebo zabití dobytka a následnou náhradu škody. (§42 – 44).

Část zákoníku je pak v §45 – 57 věnována majetkovému a rodinnému právu. Zákoník pamatuje na předkupní právo mezi příbuznými a soukmenovci při prodeji nemovitostí. Zákoník pamatuje též na dědictví.

§ 58 je věnován možnosti otce vydědit své děti a vyhnat je z domu.¹⁹⁰

§ 59 – 63 jsou věnovány placení daní, které měly být použity pro potřeby knížectví. Kdo by odmítl platit daně, měly být chápán jako nepřítel vlasti, kdo skrýval majetek, měl být souzen a pokutován.

§ 64 je věnován odvolání proti zaujatosti soudu. § 65 je věnován zneuctění vážnosti soudu. Je totiž zapovězeno přinést si k soudu kámen uvázaný na krk, který měl být svědkem daného skutku.

¹⁸⁹ Trkal, J., Černá Hora a její nejnovější zákonodárství, in Osvěta, str. 120.

¹⁹⁰ Lenorman, F., Turci i Crnogorci, str. 344.

§ 66 pamatuje na právo církve, neboť nařizuje všem povinnost v neděli navštěvovat bohoslužby a zachovat svatou víru, praví zákoník. Ti muslimové, kteří byli potřební černohorskému knížectví, tj. řemeslníci, byli nejen trpěni, ale často i podporováni. Zákoník zaručoval svobodu vyznání v § 90.

§ 67 – 71 jsou věnovány manželskému a rodinnému právu, nerozlučitelnosti manželství. Výjimky stanovilo pouze kanonické právo pravoslavné církve § 67. V § 68 je pojednáno o obřadu souvisejícím se vznikem manželství. Právo vychází z obyčejů pravoslavné církve. § 69 stanovil, že pokud by někdo uzavřel manželství násilím proti vůli rodičů jednoho z partnerů a nerespektoval obyčej pravoslavné víry, musí být vyhnán ze země a jeho majetek je pak zabaven stejně jako majetek toho, kdo zabil. § 70 stanoví možnost svobodné volby partnera. Pokud by totiž dívka odešla za chlapcem z lásky bez souhlasu rodičů, nikdo jim nesmí ublížit. Svázala je totiž láska. § 71 stanoví výživné na nemanželské dítě, pokud dítě nevezme k výchově sám otec.¹⁹¹ Rodinné právo velmi silně vystihuje patriarchální společnost Černé Hory v 50. letech 19 století.

§ 72 se věnuje cizoložství a stanoví, že pokud muž přistihne ženu při činu, má právo zabít svou ženu i jejího milence. Pokud se ženě podaří uprchnout, nesmí se vrátit do země. Potrestání muže zákoník nestanoví. § 73 stanoví potrestání ženy smrtí, bude – li jí dokázáno, že usiluje o smrt svého muže. Žena však nesmí být zastřelena, protože ona sama nemá právo používat střelnou zbraň. § 74 stanoví trest mrti pro ženu, která by zabila své dítě. § 75 stanoví rozluku od stolu i lože, zároveň stanoví vyživovací povinnost pro muže vůči své ženě a oběma zapovídá další sňatek.¹⁹²

§ 76 stanoví, že pokud je zloděj dopaden potřetí, má být potrestán mrtí. § 77 stanoví okolnosti zabití při krádeži.¹⁹³

Lenorman vyšel z francouzského překladu černohorského zákoníku, který byl vydán v Paříži r. 1862. Francouzský překlad pořídil Henri Dalarue ve své knize Montenegro. Henri Dalarue ve svém překladu neuvedl § 76 a 77 zákoníku. § 76 pak hovořil o povinnosti ženy vůči muži. Žena se musela k muži chovat důstojně. Tento paragraf umožňoval muži odstavit ženu a postavit ji do situace, kdy byla ona odkázána na svépomoc ve své vlastní obživě. § 77 stanoví, že kdo zabije zloděje při krádeži, dostane finanční odměnu. § 78 řeší krádež ve světském prostředí a trest pokutou za ni. § 79 pak řeší krádež v sakrálním prostoru,

¹⁹¹ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 28 – 29 (§ 67 – 71).

¹⁹² Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 30 (§ 72 – 75).

¹⁹³ Lenorman, F., Turci i Crnogorci, str. 347.

kteřá měla být ze zákona trestána smrtí. § 80 řeší krádež zbraní, munice a vojenského materiálu ze skladů. Přestupek byl trestán smrtí.

§ 81 se vztahuje ke škodám na majetku, a to jak velkým, tak i malým. Zákoník stanovuje nutnost škodu uhradit.

§ 82 řeší krádež v aktu samotném. § 82 hovoří i o tom, že zloděje je možné zabít beztrestně. Ostatní se pak mohou na trestu podílet.¹⁹⁴

§ 83 řeší pořádek na tržištích a trest za jeho porušování.

V § 84 v překladu Henri Dalarue a § 86 v německém textu zákoníku, vydaném ve Vídni r. 1859 stanoví, že ten Černohorec nebo obyvatel Brda, který by se před kostelem hádal nebo jinak neslušně choval, má být potrestán pokutou 25 thalern, nebo vězením.

§ 85 řeší pomluvu a křivé obvinění, § 86 řeší svátky a oslavy křestního jména. Zákoník zakazuje velké oslavy, protože pak nezůstává lidem dostatek jídla na všední dny. Černá Hora byla totiž až do roku 1878 existenčně závislá na pomoci Ruska.

§ 89 se zakazují staré obyčeje v Černé Hoře, tedy aby lidé, zvláště ženy, v žalu nad svými zesnulými, si stříhali vlasy, ohavili si obličej atd.¹⁹⁵ Tento paragraf uvádí Henri Dalarue pod číslem 87.

§ 88 uvádí zavedení knížky k úročnému získání peněz. Zákon stanoví maximální zisk. Anri Delari uvádí v překladu i dobu jednoho roku, ale tu původní zákoník knížete nestanoví.

§ 89 hovoří o Uskocích, kteří mají v zemi azyl na základě závěti (sv.) Petra I. Petroviće, černohorského hospodáře, ovšem i pro Uskoky platil zákoník knížete.¹⁹⁶

§ 90 zajišťuje náboženskou svobodu jinověrcům. Kníže Danilo I. si byl dobře vědom, že nutně potřebuje muslimy ve městech, neboť oni byli skvělými řemeslníky. § 91 řeší přestupky v opilosti.

Předposlední paragraf pak řeší rodinné násilí a poslední stanoví povinnost věznit provinilce.

Vydáním zákoníku r. 1855 kníže Danilo I. Petrović rozšířil své pole působnosti a zároveň tím znásobil své centralizační aktivity nad knížectví Černé Hory jako celku. V předchozích dobách stáli v čele jednotlivých rodů stařešinové, které kníže nahrazoval svými úředníky. Mnozí muži následně odcházejí do emigrace a v zemi vzniká napětí mezi rodovou aristokracií a knížetem. Jednotlivé rody totiž byly v podstatě samosprávné jednotky,

¹⁹⁴ Delari, A., Crna Gora, str. 104.

¹⁹⁵ Rastoder, Š., a kol., Istorijski leksikon Crne Gore, str. 1205.

¹⁹⁶ Delari, A., Crna Gora, str. 106.

kteře vřdy preferovaly vlastní zřjmy. Svřmy aktivitami si knřže Danilo I. mnohř vlivnř muře zneprřatelil, a ti pak nejednou usilovali o jeho řivot.

Zřkonřk knřžete byl strohř a prřsnř, takřka drakonickř. Ale protoře střle doznřvala krevnř msta a jednotlivř rody chrřnily svř muře, byl zřkonřk koncipovřn tak, aby nejen centralizoval řzemř Āernř Hory, ale aby takř na mezinřrodnřm poli zviditelnil knřřectvř. Knřže doslova zmobilizoval svřj nřrod. Kdo odmřtl nosit zbraň, musel nosit řenskř řaty.

Placenř danř umořnilo vřtřř a dlouhodobřřř koncepti zahraniĀnř i vnitřnř politiky co do rozlohy velmi malřho, ale strategicky polořenřho knřřectvř nedaleko Jaderskřho moře. Danř se platily ve vřři od 12 do 15 florinř roĀnř. Velkou pomoc pro zemi znamenaly subvence z Petrohradu. Na střnř platy, potřeby střtu, vojska a nutnř prřce se roĀnř vydřvalo cca 22 000 florinř.¹⁹⁷

¹⁹⁷ AndrijařevriĀ, ř., Rastoder, ř., Istorija Crne Gore, str. 199.

Vstup Piemontu do krymské války na straně Francie – leden 1855

V lednu roku 1855 se ke spojencům bojujícím na Krymu připojilo i Sardinské království, které vyslalo do války cca 15 000 vojáků. V primární rovině se Piemont přihlásil do boje pod ideologickým pláštěm jednotného boje se zeměmi západní Evropy, aby tak bojoval proti Rusku ve společném šiku a též vedl tímto způsobem válku s Rakouskem pod jedním praporem velkého evropského uskupení.¹⁹⁸ Sardinské království nemělo ve východní otázce primární zájem, ale krymská válka dala Piemontu prostor pro vstup do velké evropské politiky.

Cavour sice musel vyvíjet velmi silný tlak na krále Viktora Emanuela, ale dosáhl vyslání vojáků na Krym. Pohrozil dokonce demisí. Smlouva Rakouska s Francií uzavřená v prosinci roku 1854 o *status quo* v Itálii nedávala sice Piemontu příliš nadějných vyhlídky, ale přesto ministerský předseda Cavour nepřestal doufat ve francouzskou pomoc sardinským ambicím.

Camilo Benso di Cavour, ministerský předseda království Sardinského, soudil, že Piemont musí jít cestou kapitalistických obchodních zásad, což předpokládalo liberalizaci trhu a následné začlenění mezi mocnosti evropského hospodářství.

V roce 1855 Camilo Cavour dokonce neváhal riskovat vládní krizi proto, aby prosadil zákon předpokládající zrušení mnohých klášterů. V podstatě je možné říci, že Piemont byl jediným státem, kde život probíhal dle regulí konstituční monarchie. Byl zde i jistý stupeň svobody projevu, spolčování a výuky.

Podstatné zhoršení rakousko – ruských vztahů, které mělo za následek vyhocení mezinárodní situace ve východní otázce, a vedlo ke krymské válce, poskytlo Piemontu možnost zviditelnění i na mezinárodním poli. Navíc zde byla i jistá naděje na pomoc Francie pro pozdější vytlačení Rakouska z Itálie.

Za vlády ministerského předsedy Cavoura se Piemont stal centrem pro mnohé italské politické vystěhovalce. Ovšem nejen pro ně, ale i pro významné osobnosti politického a veřejného života se Piemont stal útočištěm. Mezi tyto osobnosti patřil i Manfredo Fanti z Modeny, který se později stal generálem piemontské armády.

Vstup Piemontu do krymské války na straně spojenců se ukázal jako velmi prozívatelné rozhodnutí, neboť zviditelnil Sardinské království v mezinárodním měřítku, nehledě na to,

¹⁹⁸ Valsecchi, F., *La questione d'oriente dalle origini alla pace di Parigi (1718 – 1856)*, str. 148 – 149.

že maršál Radecký pevnou rukou ovládal Lombardsko – Benátsko. Cavour zastupoval a vedl, kladl sílu svého mandátu na váhu s veškerou svou vážností, což ho následně opravňovalo k tomu, aby slavil i vítězství své teze.¹⁹⁹

Rakousko usilovalo o neutralitu, můžeme – li slovo neutralita použít, když Rusko muselo po celou dobu trvání krymské války udržovat na své západní hranici značné vojenské síly. Rakouská zahraniční politika byla i v 50. letech pokračováním kurzu Metternicha. Schwarzenberg ovšem ovlivňoval kormidlo zahraniční politiky Vídně jen krátce. Duch Schwarzenbergovy zahraniční politiky pak představoval jen jakousi mechanickou ozvěnu velkoněmeckého nacionalismu bez jakéhokoliv radikálního či nacionalistického nadšení.²⁰⁰ Jistá prozíravost nového ministra zahraničí, Buola Schauensteina, spočívala v tom, že si nechal garantovat západními mocnostmi (Pruskem, Německým spolkem, Francií i Sardinským královstvím) územní integritu Rakouska, aniž by Rakousko bylo přímo vtaženo do války. Rakousko, které nezasáhlo do krymské války přímo, ovšem uzavřelo 14. června 1854 smlouvu s Turky, kde se zavázalo zasáhnout kdykoliv v případě povstání balkánských národů v Bosně a Hercegovině, Albánii i Černé Hoře.

Ministerstvo vnitra ovládl Bachův postoj znamenající omezení svobod jednotlivce i národů, což sice v praxi přineslo velký ekonomický rozvoj monarchie, ovšem vzhledem k aktuální otázce národních identit a občanských svobod, to byl výrazný krok zpět.

V únoru 1855 se pak stal předsedou anglické vlády vikomt Palmerston, což přineslo nové naděje Piemontu, který sázel na kurz dynamiky a pokroku ve Velké Británii a znamenalo to oživení nových nadějí pro piemontskou diplomacii.

2. března 1855 umírá ruský car Mikuláš I. a jeho nástupce Alexandr II. naznačuje ochotu akceptovat podmínky velmocí vyřčené v již v srpnu a shrnuté do oněch již zmíněných čtyř bodů. Nový ruský panovník sice vyčetl rakouskému císaři jeho zrádné jednání, ale jeho pozice byla natolik slabá, že byl nucen zachovávat vyčkávací stanovisko.

¹⁹⁹ Valsecchi, F., *La questione d'orientale dalle origini alla pace di Parigi (1718 – 1856)*, str. 150.

²⁰⁰ Tailor, J., *Poslední století Habsburské monarchie*, str. 113.

Od připojení Rakouska ke spojencům k zprostředkování míru Rusku

Rakousko, vědomo si toho, že v případě bojů musí počítat se ztrátami, po celou dobu krymské války aktivně nezasáhlo do otevřeného boje.

V zápětí po připojení Rakouska ke spojencům, podle smlouvy z 2. prosince 1854, navrhl František Josef Rusku, Anglii a Francii, aby byly zahájeny ve Vídni porady s úkolem sjednat dohodu, na jejímž podkladě by bylo možno zahájit vyjednávání o míru.²⁰¹ Toho času ve Francii přestávala být již válka populární a Napoleon III potřeboval uklidnit veřejné mínění. Schůzky a jednání v neformální rovině trvaly v podstatě do smrti ruského cara Mikuláše I. I přes fatální neúspěchy ve vedení války, bylo v noci z 18. na 19. a následně celý 19. den (měsíce února) balzamováno tělo imperátora.²⁰²

Ve Velké Británii se naopak v únoru 1855, po pádu Abderdeenovy vlády, zformuloval kabinet lorda Palmerstona, od něhož nejen veřejné mínění v Británii očekávalo rozhodnější způsob vedení války. Navíc v lednu 1855 vstoupil Piemont do války po boku Francie, což byl úspěch nejen hraběte Cavoura, ale i císaře Napoleona III.

Přesto stále probíhala jednání ve Vídni. Velkou Británii zastupoval lord John Russell, Francii Bourqueney, ruského cara zastupoval na jednáních ruský velvyslanec akreditovaný ve Vídni, kníže Alexandr Gorčakov.

Lord John Russell sice vycházel velmi dobře s Buolem Schauensteinem, prozápadně orientovaným rakouským ministrem zahraničí, i s Bourqueneyem, francouzským vyslancem ve Vídni, se kterým hovořil o postupu při jednáních na chystané konferenci, která byla zahájena 15. března. Ovšem ve Vídni začalo být brzy jasné, že on, Lord John Russell, se úzkostlivě obává možné dohody.²⁰³

Jako součást konvence o svobodné plavbě na Dunaji, byl následně vůči ruské straně vznesen britskou stranou i požadavek na úplnou neutralizaci Černého moře, což by se v dané chvíli rovnalo porážce Ruska. Dohody nebylo dosaženo. Byl obnoven válečný stav.

Přestože byly boje na Krymu obnoveny, navrhl ministr zahraničí Rakouska, Buol Schauenstein, stanovení ruského loďstva dohodou a garantování integrity Osmanské říše, avšak kníže Gorčakov požadoval ruské černomořské loďstvo v předválečné síle.

²⁰¹ Tarle, J. V., Krymská válka II., str. 377.

²⁰² Nestor – istorija, Nikolaj I.: Ličnost i epocha – novye materiály, str. 491.

²⁰³ Conacher, J. B., Britain and the Crimea, 1855 – 56, str. 32.

Přestože zastupitelé Francie a Velké Británie s návrhem rakouské strany souhlasili, byl tento návrh v Londýně i Paříži v podstatě smeten ze stolu a oba aktéři konference museli pak rezignovat i na své posty. Zatímco zástupce francouzské strany ihned, lord John Russell až v červenci.

Napoleon III. i lord Palmerston se totiž domnívali, že dosáhnou úplného vítězství. Francie totiž pomalu opět dosahovala na pozici velmoci prvního řadu v kontinentální Evropě. Napoleon III. byl v Londýně i Windsoru během své dubnové návštěvy přijímán s poctami i nadšením. Týmž poctám se pak dostalo v srpnu téhož roku britskému královskému páru v Paříži.

Tíha bojů, při válečných operacích na Krymu, spočívala na bedrech francouzské armády. 5. září, po údobí klidu, zvýšila aliance intenzitu útoku a v poledne 8. září, v době o které spojenci věděli, že Rusové mění stráž, francouzská vojska pronikla k Malachovově mohyle, která byla klíčem k ruským opevněním, které po prudkých bojích spojenci obsadili. Dobyť Malachovovy mohyly bylo rozhodujícím počinem k dobytí Sevastopolu. Ruská vojska byla nucena ustoupit a Sevastopol byl po 339 dnech obléhání dobyt.²⁰⁴

11. září 1855 pak došlo k obsazení námořní základny Sevastopolu spojeneckými vojsky. Ruské ztráty ve finální bitvě byly 12 913 mužů, Francouzů zahynulo 7567, Britů padlo 2271. Ruská vojska následně provedla evakuaci ze svých neudržitelných pozic a stáhla se k přirozené (přírodní) obranné linii.²⁰⁵

Po skončení sevastopolské operace v září 1855 se turecký generál, Omer paša Latas, přesunul na Kavkaz a pokusil se osvobodit sedm měsíců obklíčený Karsk.²⁰⁶ Pro Osmanskou říši byla totiž důležitější kavkazská fronta. I přes tento neúspěch spojenců v pomoci Osmanské říši, začala se situace pro Rusko vyvíjet velmi kritickým způsobem.

Začalo navíc hrozit, že do bojů zasáhne na straně spojenců i Švédsko. Spojenci blokovali ruské přístavy v Baltském a Bílém moři, též v Tichém oceánu. Nezůstávali tedy jen u blokády, ale často prováděli v těchto oblastech i strategické výpady.

Rakušané na nátlak spojenců v prosinci 1855 pohrozili Rusům okamžitým vyhlášením války, pokud nezačnou jednat o rakouských návrzích, které obsahovaly tvrdší podmínky než ony zmíněné „čtyři body“. K nátlaku na Rusko se připojil i Berlín.²⁰⁷

²⁰⁴ Conacher, J. B., Britain and the Crimea, 1855 – 56, str. 116.

²⁰⁵ Conacher, J. B., Britain and the Crimea, 1855 – 56, str. 117.

²⁰⁶ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 160.

²⁰⁷ Skřivan, A. a kol., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648 – 1914, str. 158.

Britové vyjádřili své požadavky v pěti bodech²⁰⁸ jako své ultimátum, při jejich odeslání 6. prosince 1855 bylo zdůrazněno, že je předá ve známost Rusku Buol Schauenstein, který byl považován spojenci za důvěryhodnou osobu.²⁰⁹

Na nátlak Vídně odpověděl nový ruský car Alexandr II. svoláním dvou pracovních jednání v Zimním paláci, kde byl zván kancléř Nesselrode, hrabě Orlov, Petr Kazimirovič Majendorf a další.

Rusové ztratili v průběhu války 75 000 mužů a v zemi začala narůstat únava. S vědomím, že vést dále válku by destabilizovalo celou zemi, rozhodli se v Petrohradu pro mír.

²⁰⁸ Pět bodů ultimáta stanovovalo:

- a) Úplné zrušení ruské ochrany nad Dunajskými knížectvími.
- b) Svobodná plavba po Dunaji bude zajištěna evropskými komisemi.
- c) Černé moře bude prohlášeno neutrálním.
- d) Práva a výhody křesťanů, poddaných Porty, budou zajištěny, aniž tím bude dotčena svrchovanost a důstojnost turecké vlády.
- e) Bojující mocnosti si vyhrazují právo položit v zájmu prospěchu Evropy další zvláštní podmínky, které nejsou primárně uvedeny.

²⁰⁹ Conacher, J. B., *Britain and the Crimea, 1855 – 56*, str. 163 – 164.

Charakteristika krymské války

Za prvé, krymská válka byla první velkou konfrontací dvou koncepcí řešení východní otázky.²¹⁰ Zájem Ruska o získání klíčových pozic na Balkáně, ovládnutí Bosporu a Dardanel, to vedlo cara k velmi riskantním krokům. Ovšem zájem bez sebereflexe, a to o deltu Dunaje a získání úžin, a tím přístup k Cařihradu, vyvolal obezřetnou reakci politických elit Velké Británie.

Francie záměrně směřovala své provokace v oblasti zahraniční politiky k tématu východní otázky, neboť její představitelé si byli vědomí síly Francie a nechtěli, aby je představitelé Ruska jakýmkoliv způsobem omezovali. Ve svém úsilí, v boji o svatá místa v Jeruzalémě a Betlémě, se opírali představitelé Francie o aktivity Svatého stolce. Primárním cílem Francie ale nebyla válka, nýbrž úsilí o primát na kontinentě.

Ve Vídni si uvědomovali, jaké finanční ztráty by plynuly z toho, kdyby se Rusko podařilo získat oblast delty Dunaje.

Vzhledem k tomu, že Osmanská říše jako integrální celek představovala velmi účinnou bariéru proti pronikání Ruska nejen na Balkán, ale i do oblasti východní Anatólie s početným arménským obyvatelstvem a zvláště pak do oblasti Bosporu, vytvořily v podstatě všechny státy Evropy postupně blok, jehož cílem bylo nepřipustit pronikání Ruska do těchto oblastí. Všem zúčastněným v krymské válce, mimo Ruska, vzhledem k jejich geopolitickým, ale též hospodářským zájmům mnohem více vyhovovala Osmanská říše jako velmi slabý integrální celek.

Ano, všechna tato tvrzení jsou dřívější a jsou pravdivá, ale primární počín vypuknutí války je nutné spatřovat v otázce nejen geopolitických zájmů, ale ve způsobu (rozdílný způsob vyrůstá z různých mentalit národů – států) jak řešit východní otázku. Právě tyto zcela odlišné přístupy se setkaly v konfrontaci, která přerostla do podoby války. Zde je nutné obzvláště upozornit na to, že krymská válka byla jediným více – méně celoevropským konfliktem v období od vídeňského kongresu do vypuknutí první světové války a klima na kontinentě bylo primárně zacíleno na utváření národních identit, nikoliv na válečné běsnění.

²¹⁰ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 153.

V druhé řadě je nutno vycházet z toho, že krymská válka nebyla jen bojem o Blízký východ, i když hlavní centrum boje leželo na pomezí Evropy a Asie.²¹¹ Stále sice přetrvávají starší vzorce pro krymskou válku, ovšem dnes již většinou soudíme, že krymská válka byla vzhledem k cílům, pro které byla vedena, v podstatě válkou ryze evropskou. Všem zúčastněným v konfliktu bylo jasné, že se zde rozhoduje nejen o budoucnosti Balkánu, ale též o budoucnost Evropy, zvláště pak střední. Velké Británii a Francii se rozpoutáním a způsobem, kterým vedli krymskou válku, podařilo definitivně rozbít konzervativní blok Ruska, Rakouska a Pruska. Již koncem války je viditelný nový koncert velmocí založený na liberálním kapitalismu v čele s představiteli Velké Británie. Krymská válka v podstatě nastartovala proces sjednocení Itálie tím, že oslabila pozice Rakouska a vytvořila prostor pro francouzsko – italské spojení. Sekundárně, oslabením pozic Vídně, což se zřetelně odrazilo v prusko - rakouském dualismu, vytvořila krymská válka předpoklady pro pozdější sjednocení Německa v čele s Pruskem.

Za třetí bod, který měl být v podstatě bodem číslo jedna, je střet civilizací a kultur. Bylo to vítězství vědy, techniky a pokroku, vlády peněz nad ruským samoděržavím. V období let 1845 – 1854 proběhlo v Rusku 348 nevolnických bouří. Rusku chyběl telegraf, železnice, silnice i rozvinutý zbrojní průmysl. Ruské křesací hladké pušky, které sice nosili velmi chrabří a obětaví vojáci, se ale v důsledku projevíly stejně jako plachetní lodě ruského námořnictva. Krymská válka naprosto zřetelně ukázala jak velká je hospodářská zaostalost carského Ruska.

Válka, která byla primárně vedena mezi Ruskem a Osmanskou říší, měla však sekundárně naprostý jiný rozměr, neboť na straně Osmanské říše bojovaly jak Velká Británie, tak i Francie, které si však své aktivity nechaly velmi dobře zaplatit. Islám v Osmanské říši pronikal myšlením jednotlivců i celku, byl dominantní ve všech strukturách společnosti, ale vytvářel nepružný a zaostalý systém, který nedokázal včas reagovat na podněty, které 19. století přinášelo. Bezprostředním důsledkem krymské války bylo, že Osmanská říše potřebovala stále více peněz v hotovosti, jednak na splácení úroků z válečných půjček, jednak aby zmírnila své rozpočtové problémy.²¹²

²¹¹ Mejdfická, K. a kol., Dějiny novověku II., str. 208.

²¹² Glenny, M., Balkán 1804 – 1999, str. 84.

Zahraniční i vnitřní politika Černé Hory v době končící krymské války (leden 1855 – březen 1856)

Krátce po uzavření sňatku se musel mladičský kníže vrátit zpět k vladařským povinnostem. V únoru 1855 psal z Dubrovníku ruský konzul Eremej Gagič knížeti dopis a posílal mu finanční pomoc z Ruska za rok 1854.²¹³

Kníže byl stále ve spojení s ruským konzulem v Dubrovníku. Na přímý příkaz ruského cara Mikuláše I. bylo převedeno v průběhu roku 1854 na účet černohorského knížete cca 60 000 rublů ve stříbře na nákup zbraní a střeliva²¹⁴. Car vyslal též do Černé Hory vojenské specialisty.

Přestože byla Černá Hora nucena v průběhu krymské války, na nátlak rakouské strany, zachovávat neutralitu, k drobným potyčkám docházelo neustále. Kníže si často stěžoval jak do Kotoru, tak i Dubrovníku. Zastupitelům jak rakouské, tak i ruské strany. Kníže Danilo na počátku roku 1855 psal i do Vídně, kde si stěžoval na neustále výpady na své knížectví ze strany Osmanské říše. 9. 2. 1855 psal rakouský ministr zahraničí Buol Schauenstein černohorskému knížeti. Uklidňoval ho a radil mu, aby se nenechal vyprovokovat k neuváženému činu.²¹⁵

V Černé Hoře, v období konce krymské války, začal stále větší aktivitu vyvíjet i francouzský vicekonzul (od r. 1855 konzul) akreditovaný ve Skadaru, Hiacynthe Hecquard. Ovšem navázání blízkých a srdečných vztahů mezi Černou Horou a Francií ovšem přineslo i ochlazení vztahů Černé Hory k Rusku.

V květnu 1855 pak zahájil černohorský kníže Danilo Petrović rozhovory s některými méně významnými představiteli Osmanské říše. Dožadoval se mírového řešení pohraničních sporů, které již dříve řešili konzulární zástupci Velké Británie a Francie, kteří přijížděli za tímto účelem ze Skadaru do Cetinje. Rozhovory probíhaly i za účasti zastupitelů rakouské strany a měly řešit uklidnění napětí ve sporné oblasti, které nárokovala jak Černá Hora,

²¹³ Fond Danilo I. Petrović Njogoš, rok 1855, archiválie č. 13.

²¹⁴ Veškeré peníze z Ruska směřovaly do Černé Hory pouze k nákupu zbraní, střeliva, obilovin a kukuřice. Pouze občas byly subvence zasílány do klášterů k podpoře společné, pravoslavné, víry.

²¹⁵ Fond Danilo I. Petrović Njogoš, rok 1855, archiválie č. 16.

tak Skadarský elajet.²¹⁶ Práva Černé Hory v dialogu s nimi bránil osobně černohorský kníže Danilo.²¹⁷

V černohorsko – osmanských sporech mělo nejčastěji hlavní slovo Rakousko jako prostředník. Ovšem v polovině 50. let 19. století začínal být černohorský kníže stále méně ochotný ustupovat ze svých požadavků. Často se proto stávalo, že Rakouskou muselo obvinít knížete Danila z vyvolávání nepokojů v sousední Hercegovině, což mělo za důsledek uvalení embarga na dovoz zbraní z Rakouska do Černé Hory. Marně psal kníže Danilo Petrović 15. července 1855 rakouskému úředníku do Kotoru žádost o povolení k dovozu zbraní do Černé Hory.²¹⁸ Na počátku srpna téhož roku psal kníže opětovně do Kotoru a zaklínal se vždy mírovými a srdečnými vztahy s Rakouskem.²¹⁹

Rakousko – černohorské vztahy se v polovině 50. let dostávají z oblasti spolupráce do roviny antagonismu, neboť obě strany, jak rakouská, tak černohorská hájí své zájmy v oblasti, a tedy dochází ke střetům, byť v rovině diplomatické.

Na mezinárodním poli usilovali Černohorci o zviditelnění svého knížectví i v Konstantinopoli. Od poloviny 50. let 19. století zde měli Černohorci svého zastupitele, který byl označován za hrvata – baše. Důvodem byl snadnější způsob prezentace. Vystupovali tedy jako Chorvaté, tj. poddaní rakouského mocnářství. Kníže zde jmenoval svého zastupitele, který zde hájil zájmy černohorských poddaných, žijících na různých místech Osmanské říše. Kníže je jmenoval jako své zastupitele a Porta je přijímala a dávala jim mlčky pověření.²²⁰

Zastupitelé, kteří tam působili, neměli status akreditované osoby. Pro Osmanskou říši bylo snazší využívat prostřednictví těchto mužů v jednání s černohorským knížetem v otázkách občansko – právních a v otázkách sporů, když se jednalo o křivdy v souvislosti s černohorskými poddanými, než přímo zasahovat, protože zde hrozilo reálné nebezpečí vyostření vztahů na mezinárodní úrovni.²²¹ Osmanská říše tyto muže v tichosti tolerovala, protože bylo v zájmu představitelů Porty řešit problémy věcně. Ovšem na druhou stranu zcela zásadně odmítali oficiální konzulární zastoupení Černé Hory v Osmanské říši, protože by

²¹⁶ Elajet – správní jednotka v rámci Osmanské říše.

²¹⁷ Živković, D., Istorija Crnogorskog naroda, str. 85.

²¹⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1855, archiválie č. 156.

²¹⁹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1855, archiválie č. 174.

²²⁰ Radosavović, I., Medjunarodnopravni položaj Crne Gore u drugoj polovini 19. vijeka, str. 28 – 29.

²²¹ Radosavović, I., Medjunarodnopravni položaj Crne Gore u drugoj polovini 19. vijeka, str. 29.

tímto deklarovali ochotu přistoupit k jednacímu stolu v otázce uznání nezávislosti černohorského knížectví. V otázce občansko – právních sporů je ale nutné hovořit o dvou samostatných subjektech.

V roce 1855 byl pak založen černohorský konzulát ve Skadaru. Ten zajišťoval navazování obchodních vztahů mezi Černou Horou a Skadarským elajetem. Nejprve však zde byla pouze konzulární agentura v čele s Pero Pejovićem. Po krátkém čase však byl vystřídán Janem Vaclíkem.²²² Vaclík pomáhal knížeti Danilovi zviditelnit černohorskou otázku v mezinárodním měřítku. Velmi vzdělaný Jan Vaclík byl zván též jako odborník k řešení mnoha svízelných problémů, např. v otázce rozhraničení, nebo vytvoření mapy.

Vedle Vaclíka stál často na straně černohorského knížete i francouzský konzul akreditovaný ve Skadaru, Hiacynthe Hecquard. Vláda ho akreditovala, aby též působil jako konzul Francie pro černohorské knížectví.²²³

Úsilí černohorského konzulátu ve Skadaru též směřovalo k ochraně národnostních černohorských menšin v oblastech, které nebyly zařazeny do přímé sféry vlivu černohorského knížete Danila Petroviče. Klíčovou oblastí v tomto směru byla oblast Kuće.²²⁴

Rok 1855 se chýlil k závěru a krymská válka pomalu končila. Poté, co ruský car Alexander II. akceptoval požadavky velmocí, byla svolána do Paříže mírová konference. Černohorský kníže i senát chtěli využít jednání o míru v Paříži, a proto 22. 2. 1856 napsal černohorský kníže delegátům mocností (vyjma Porty), aby též řešili otázku rozhraničení Černé Hory a Osmanské říše.²²⁵ Ovšem úsilí knížete vyšlo tentokráte v podstatě naprázdno. 26. března 1856 turecký představitel Ali paša oznámil na pařížské konferenci, že považuje Černou Horu za integrální součást Osmanského impéria. Vzhledem k tomu, že Velká Británie i Rakousko podpořily jeho teorii, nebylo o této otázce dále vážněji diskutováno. Rusko na obranu Černé Hory, vzhledem ke svým možnostem, nevystoupilo.

²²² Jan Vaclík – původem Čech. Studoval ve Vidni na univerzitě orientalistiku. Později působil jako sekretář černohorského knížete Danila.

²²³ Radosavović, I., Medjunarodnopravni položaj Crne Gore u drugoj polovini 19. vijeka, str. 33.

²²⁴ Oblast Kuće byla pod přímým vlivem skadarského paši, který obyvatelstvo uplácel, aby bojovalo proti černohorskému knížeti. Obyvatelé Kuće často vyvolávali různé incidenty. V květnu 1856 dokonce obyvatelé Kuće napadli černohorskou oblast Bratonožići a asi 500 obyvatel této oblasti vyhnali z jejich domovů. Kníže proto poslal svého bratra Mirka Petroviče, toho času předsedu černohorského senátu, s počtem několik tisíc mužů, aby situaci vyřešil. Ten stabilizoval situaci v oblasti, ale až na počátku července. S porážkami pak bylo zacházeno velmi krutě, aby tak byla exemplárně dána výstraha další případné turkofilské tendenci.

²²⁵ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1856, archiválie č. 52.

Hospodářská situace v Černé Hoře v 50. letech 19. století

S nástupem Danila Petroviće k moci se mění též mnohé v oblasti hospodářsko – ekonomické v Černé Hoře. Předchůdce knížete, vladyka Petar II. Petrović, sice dokázal vždy v případě nouze a akutní potřeby Černé Hory získat peníze z Ruska a nadto pak roku 1834 zavedl pravidelné vybírání daní, ale s nástupem nového knížete, Danila Petroviće, se mnohé v zemi změnilo

Od poloviny 40. let 19. století máme dochovány velmi přesné statistiky, které zachycují obchod Rakouska a Černé Hory, též objem transitu rakouského zboží přes území Černé Hory. Objem obchodu byl účtován v guldenech a pro rok 1850 je zaznamenán vývoz o objemu 4.130 guldenů a dovoz o objemu 9.940 guldenů.²²⁶

Na sklonku svého života pak vladyka Petar II. Petrović svěřil předsedovi černohorského senátu, svému bratru Pero Tomovi 50 000 florinů, aby se mohl věnovat obchodování a zisku. Pero Tomov bral z půjček úrok až 100 %.²²⁷ Pero Tomov podnikal též v obchodu se solí a otevíral ochody nejen Černé Hoře, ale i v Hercegovině.

V polovině 19. století se černohorský trh vyvíjel na rozhraní rakouské a turecké produkce. Ovšem samotná černohorská nabídka okolním zemím byla v podstatě jen velmi málo konkurenceschopná, neboť výroba zde byla velmi zaostalá a primitivní.

Poté, co se kníže vypořádal s opozicí vedenou Pero Tomovem, musel řešit i otázku financí v nově vzniklém knížectví.

V září 1852 bylo zavedeno clo na dovoz oděvů.²²⁸ Následně veškeré oděvy, které byly, formou transportu, přepravovány přes území Černé Hory, podléhaly celním poplatkům. Vybírání v podstatě všech poplatků, nejen cla, bylo svěřováno formou licitace vždy tomu, kdo nabídl nejvyšší sumu. Tak tomu bylo například na nákup soli, ryb i jiných produktů. Od roku 1853 zavádí kníže Danilo pravidelné vybírání daně a výtěžek pak věnuje pro potřeby knížectví. Následně kníže Danilo rozhodl každou cenu v zemi navýšit o DPH (daň z přidané hodnoty), což vyvolalo obrovskou vlnu nevole, která mezi lidem rezonovala jako odpor vůči novotám zaváděným knížetem.

²²⁶ Djurović, M., Trgovački kapital u Crnoj Gori, str. 26.

²²⁷ Djurović, M., Trgovački kapital u Crnoj Gori, str. 30.

²²⁸ Djurović, M., Crnogorske financije, str. 33.

Zákoník knížete, který byl uveden v život roku 1855, přináší přelom ve věci soužití obyvatel Černé Hory. Cílem zákoníku bylo též posílit pozici panovníka v nastoupeném procesu centralizace Černé Hory. Byla zde stanovena v podstatě přesná pravidla, která měla dopomoci k zajištění knížectví i ve věci ekonomicko – hospodářské politiky Černé Hory.²²⁹

Kníže Danilo též zavedl placení poplatku za pohřební hostiny, které byly pořádány na počest zesnulého. Mimo to kníže nechal provést soupis lidu i majetku, a jsou tedy k dispozici tyto údaje: 39. 780 kusů hovězího dobytka, 6.000 kusů vepřů, 19. 300 kusů včelstev, 3.200 koní, 10. 000 akrů vinic a cca 80. 000 obyvatel Černé Hory.²³⁰

Důležitou úlohu sehráli v době vlády knížete Danila i jeho sekretáři²³¹, kteří byli i jeho poradci.

Po skončení krymské války veškeré aktivity knížete směřují k zviditelnění černoohorského problému na mezinárodní politické scéně. Kníže v podstatě vše podřizuje otázce rozhraničení Černé Hory s Osmanskou říší. Ovšem na straně druhé nemohl kníže Danilo bojkotovat plně obchod s Osmanskou říší, neboť právě obchodní kontakt Černé Hory prostřednictvím Skadaru, který byl velkým obchodním uzlem Osmanské říše, zajišťoval Černé Hoře odbyt zboží a tím následný zisk.

Kníže Danilo se snažil tento problém řešit posilováním obchodních styků s Dalmácií, která byla součástí rakouské monarchie. Obrat obchodu v guldenech mezi Dalmácií a Černou Horou je dochován z období let 1844 – 1878. Je zde velmi radikální nárůst v objemu obchodu mezi roky 1850 – 1856. Zatím co v roce 1850 byl objem vývozu v guldenech 4.130 a dovozu 9.940, v roce 1856 to byl již obrat vývozu v guldenech 105.721 a dovozu 11.421.²³² Následně, v roce 1857, je zaznamenán propad v guldenech na obrat, kde vývoz činil 8.269 a dovoz 1.327. Tento propad vzájemného obchodu pak v dalších letech ještě zvětšoval. V roce 1859 činil obrat dovozu dokonce částku 80 guldenů. Tato čísla velmi zřetelně hovoří o stále zhoršujících se ekonomických vztazích mezi Cetinjí a Vídní.

²²⁹ § 60 doslova stanoví: „Kdo by odmítl platit daně, necht' je chápán jako nepřítel vlasti a dle toho též trestán.“

²³⁰ Blagojević, O., *Ekonomika misao u Crnoj Gori*, str. 141.

²³¹ Sekretáři knížete Danila byl nejprve Vuk Vrčević (od roku 1852), následně Milorad Medaković (rusofilsky orientovaný, který později vyhledal v Rusku politický azyl) a učitel francouzského jazyka, Henri Delarue, který byl prostředníkem vztahů knížete a francouzského konzula akreditovaného ve Skadaru, Hiacynthe Hecquarda.

²³² Djurović, M., *Trgovački kapital u Crnoj Gori*, str. 75.

Černá Hora nerazila své vlastní mince. Platba se prováděla v podstatě rakouským oběživem. Krejcar jmenují dinar, dvacetník - cvancik, zlatý - forint, tolat - talír, dukát - cekýn. (1 dukát = 4 floriny)²³³

V polovině 19. století zde, v Černé Hoře, stále převažoval obchod jak směna. Platby se prováděly většinou v hotovosti a řemeslo bylo jen málo rozvinuté. V celé zemi byla jen jedna továrna, totiž v Obodu, kde se vyráběl střelný prach. Založil ji Petr II.²³⁴ Doložitelné je jen zlatnické řemeslo, tkaní sukna, kovářství a puškařství, též krejčovské řemeslo, které v době knížecké začalo pozvolna prosperovat.

V Černé Hoře převažovalo pastevectví, chov vepřů i skotu, rybolov, včelařství a chov bource morušového. Chov vepřů byl velmi rozšířený, pro nenáročnost chovu. Chov ovcí se vyplácel jen málo, neboť pro nedostatek potravy byly ovce drobné a měly velmi nekvalitní vlnu. Hovězího dobytka bylo jen poskromnu. Velká chudoba a nedostatek byly důvodem častého vystěhovalectví. V podstatě každý rok odcházelo až 3.000 lidí z Černé Hory za prací do Cařihradu. Někdy i dál, do Malé Asie a do Egypta.

Státní příjmy a vydání:

A. Příjmy

Na daních...81.500 zl.

Roční podpora od Ruska...45.000 zl.

Roční podpora od Rakouska...20.000 zl.²³⁵

Na pokutách...5.000 zl.

Ze statků kláštera cetyňského...14.000 zl.

Z monopolu na sůl, žluté dřevo a ryby...10.000 zl.

Dohromady...175.500 zl.

B. Vydání

Plemenským glavarům...14.293 zl.

²³³ Holeček, J., Černá Hora, str. 50.

²³⁴ Holeček, J., Černá Hora, str. 53

²³⁵ Příspěvek Rakouska je datován od roku 1866, kdy za příslib neutrality získala Černá Hora každoroční příspěvek 20. 000 zl.

15 senátorům²³⁶...3.600 zl.
Předsedovi senátu...1.500 zl.
Náměstkovi předsedy senátu...1.200 zl.
Tajemníkovi senátu...300 zl.
Vladykovi...2.000 zl.
Archimandritovi...600 zl.
Duchovnímu...300 zl.
Jáhnovi...200 zl.
Knížecímu tajemníku...1.200 zl.
Knížecímu lékaři...2.000 zl.
2 knížecím pobočníkům...600 zl.
Konsulárnímu agentu ve Skadru...1.400 zl.
100 perjaníkům (tělesné strážci - po 80 zl.)...8.000 zl.
Na různé výslužby...8.000 zl.
Učitelům základních škol...7.350 zl.
Dohromady...52.543 zl.²³⁷

V rozpočtu nejsou zahrnuty výdaje na teologické vzdělání mužů²³⁸ a na dívčí institut.²³⁹ Obé bylo financováno z Ruska roční dotací 13. 500 rublů.

²³⁶ V době vlády knížete Danila bylo vždy 12 – 16 senátorů, které jmenoval kníže. Senátoři nebydleli v Cetinji, ale přicházeli tam vždy v počtu čtyř na dobu jednoho měsíce. Senát řešil i otázky církevního práva.

²³⁷ Holeček, J., Černá Hora, str. 55 (Přesný rok tohoto soupisu nelze určit, ale týž souhrn uvádí Blagojevič v knize: Ekonomiska misao u Crnoj Gori na str. 186, kde uvádí rok 1863).

²³⁸ Na konci 50. let 19. století bylo v Černé Hoře 140 kostelů, 11 klášterů a cca 500 duchovních.

²³⁹ Dívčí institut byl založen roku až roku 1869.

Pozvolná proměna politické kultury v Černé Hoře v 50. letech 19. století

Vladykové disponovali pouze formálně světskou mocí a předáci černohorských kmenů vládli na základě starých obyčejů svévolně a nezávisle jeden na druhém.²⁴⁰ Kníže Danilo začal radikálně měnit pravomoci patriarchálního systému. Předáky, kteří stáli v čele kmenů, nahradil vlastními lidmi, které jmenoval do funkce kapetanů. Ti pak stáli v čele kapetanie²⁴¹.

Zatímco zákoník vydaný vladykou Petrem I. byl psán v duchu tradic a zvyků lidu Černé Hory, zákoník knížete Danila již v duchu osvícenství stanovuje regule pro soužití obyvatel Černé Hory.

Kníže Danilo Petrović, který již nežil, na rozdíl od svých předchůdců, vladyků, v celibátu, v podstatě započal proces integrace černohorského knížectví, jehož cílem bylo přivést Černohorce k uvědomění si černohorství jako jejich společné entity²⁴². Tedy společného vědomí směřujícího k sounáležitosti a následně i k ztotožnění se s děním v Černé Hoře ve společném zájmu celku.

Ortodoxní náboženská tradice a kultura byly v Černé Hoře po staletí spolu s jazykem pilířem, který sloužil k uvědomění si vlastní entity, která byla téměř ve všem velmi vzdálená té osmanské. Zato však víra, jazyk i kultura byla v podstatě velmi blízká s entitou srbskou. Poslední černohorský vladyka, Petar II. Petrović Njegoš, uvažoval v intenci Srbska a Černé Hory jako dvou srbských zemí.

Pokud bychom analyzovali dokumenty z doby vlády knížete Danila, které psal nebo uváděl v život kníže, např. Zákoník, jednomyslně vyplývá, že Černohorci i jejich kníže hovoří o sobě, že se cítí býti Srby, ale též sdělují, že jako celek se vnímají jako černohorský národ.²⁴³

V době vlády posledního černohorského vladyky měla Černá Hora něco přes 300 popů a 10 mnichů (200 kostelů a 11 klášterů) v souhrnu pak cca 90 000 obyvatel. Kníže Danilo měl v plánu pokračovat v záměru vladyky Petra II. Petroviće vzdělávat Černohorce. Jeho úsilí směřovalo k tomu, aby každý černohorský kmen měl jednu základní školu. Bylo otevřeno devět škol, a to v Njeguši, Čekličiči, Prediši, Rijece Crnojevići, v Boljevići, Hluhém Dole,

²⁴⁰ Blagojević, O., *Ekonomiska misao u Crnoj Gori*, str. 182.

²⁴¹ Kapetanie nahradila správní oblast, kde sídlil jeden kmen. Tím, že do čela kapetanií jmenoval kníže své muže, radikálně omezil pravomoci představitelů kmenů, kteří v jednotlivých oblastech požívali důvěry a ochrany vlastních lidí. Tímto aktem kníže pozvolna nejen centralizoval moc, ale též ji pozvolna přesouval do svých rukou.

²⁴² Entita: podstata dané věci – jsoucnost, základní objekt zkoumání.

²⁴³ Vojinović, P., *Crnogorska inteligencija*, str. 61.

v Dupilu, v Ljubotinji a v Ceklinu.²⁴⁴ Apel na vzdělanost byl jedním z nutných pilířů nejen pro budování vlastní infrastruktury, ale též byl nutností pro styk Černé Hory s jinými zeměmi. Ne vždy a ne vše však bylo možné v Černé Hoře realizovat okamžitě.

Válečný konflikt mezi Černou Horou a Osmanskou říší v roce 1852 přinesl uzavření všech škol a též likvidaci tiskárny, jejíž olovo bylo využito k odlití střeliva k boji proti Turkům. Černá Hora získala opět tiskárnu roku 1858 jako dar od srbské vlády.

Vztahy Srbska a Černé Hory byly, i přes mnohé neshody, v podstatě vždy plně vroucí solidarity. Ve čtvrtém roce vlády knížete Danila vazby na nejvyšší úrovni nebyly příliš srdečné, ovšem jeden dopis přesto mnohé odhaluje. Stojí zde, že on, kníže, potřebuje radu v otázce neúrody, neboť mnozí Černohorci odcházejí do sousední země, země svých bratrů.²⁴⁵ Sousední zemí je myšleno Srbsko a bratry jsou míněni Srbové. I přes nečetný kontakt vnímali Černohorci Srby v podstatě vždy jako své bratry.

Bratrství je potřeba vnímat v intencích historického vývoje Srbska a Černé Hory v době novověku, kdy obě země měly odlišný historický i geopolitický vývoj. Odlišná byla též mentalita Srbů a Černohorců i v otázce jedné, pravoslavné víry. Pop se ničím v Černé Hoře neliší od ostatních lidí, nenosí vousy, stříhá si vlasy, nosí zbraň a chodí do boje jak proti Turkům, tak proti soukmenovcům.²⁴⁶ V Srbsku, píše Vuk Karadžič, se obyčejně lidé modlí třikrát denně, Černohorci mají zase obyčej jít v neděli a ve svátek do kostela bez toho, aniž by se doma modlili.

Černá Hora na rozdíl od Srbska zažívala ještě v polovině 19. století velmi silný vliv patriarchálního uspořádání společnosti. Zatímco v Srbsku tento model doznívá na konci středověku, v Černé Hoře tento model existoval po celou dobu vladyků, kteří předávali moc světskou i duchovní svým synovcům. Tato moc však byla v podstatě jen jakýmsi formálním pojítkem mezi jednotlivými generacemi, neboť skutečnou moc v zemi měli předáci černohorských kmenů, které kmen nejen chránil, ale byl jim i poslušný. I velmi schopný vladyka, kterým Petr II. Petrović beze sporu byl, často vnímal, že jeho úsilí, směřující k oslabení pravomoci těchto předáků, se mívá s účinkem.

Petr II. usiloval sice o sblížení a spolupráci Černé Hory se Srbskem i Ruskem, ale na straně druhé mnohdy rezignoval na napětí mezi kmeny ve své vlastní zemi.

²⁴⁴ Vojinović, P., Crnogorska inteligencija, str. 58.

²⁴⁵ Brković, S., O postanku i razvoju crnogorske nacije, str. 88.

²⁴⁶ Brković, S., O postanku i razvoju crnogorske nacije, str. 92 – 93.

Černohorci sice vnímali svou blízkost se Srbskem, zvláště v době vlády Petra II., ale teritoriální vzdálenost Černé Hory jim neumožňovala bližší spolupráci. Ono již zmíněné napětí mezi vladykou Petrem II. a předáky jednotlivých kmenů vyrůstalo z patriarchálního vnímání morálky²⁴⁷ v Černé Hoře. Jednotlivé kmeny byly v mnohém samosprávné jednotky, které byly nuceny v jednotlivých oblastech, vzdálených i několik dní cesty od dvora v Cetinji, často ve velmi neschůdných oblastech, řešit mnohé problémy operativně a rychle.

Terén Černé Hory byl velmi členitý. Horské masívy a hluboké průrvy, kde zůstával dlouho sníh a teploty v zimě dosahovaly až - 30 °C na jedné straně umožňoval Černé Hoře a jejím obyvatelům život v autonomii, ale na straně druhé zemi izoloval. Letní teploty dosahovaly často k + 40 °C ve stínu. Tento ostrov autonomie v Osmanské říši však nutil její obyvatele často k životu ve velmi nuzných poměrech.

Rodiny udržovaly silná pokrevní pouta bratrství a tyto rozvětvené rodinné vazby poté žily v určité oblasti v kmenovém, patriarchálním, uspořádání. V zemi s nízkými výnosy z těžce obdělávaných polí, kde holé přežití zajišťoval chov skotu, nosili muži zbraň v podstatě jako součást svého oděvu. Boj či válku vnímali Černohorci jako nutnost.²⁴⁸ Boj byl v těchto končinách západního Balkánu veden mnohdy z nutnosti a je nutné na něj pohlížet jako na jediný možný prostředek směřující často k uhájení holé existence.

K boji byli vychováváni chlapci již od útlého věku. Mladíci se pak sdružovali do polovojenských čet a cvičili se k boji. Úloha čety byla primárně v její úderné schopnosti a pružné použitelnosti nejen k ochraně kmene, ale i k útoku, bylo – li toho zapotřebí.²⁴⁹

Nejen společné úsilí Černohorců a Srbů v boji proti Turkům spojovalo tyto dvě autonomní země, ale též jedna víra a jeden jazyk. Ovšem na víru v Černé Hoře je nutné pohlížet jako na určitý lidový obyčej. Lid nebyl zbožný v jednání, ale spíše v postoji. Přirozená religiozita, kterou je možné označit jako pobožnost nebo též bázeň je něco velmi hezkého a hlubokého, což je možné nalézt u mužů, ale zvláště pak u žen.²⁵⁰ Heroismus byl vnímán do jisté míry i jako nutný prostředek k obraně vlastní víry a tím sekundárně i jako prostředek k ochraně vlastního hodnotového systému. Hrdinové z bojů a válek byli opěvováni v písních a stávali se v průběhu staletí těmi, ke kterým se upínal zrak lidu jako ke vzorům,

²⁴⁷ Morálka: z latinského mos, moris – zvyk mrav, je nutné v černohorském prostředí vnímat i jako obyčej a tradici.

²⁴⁸ Pešić, V., Patrijarhalni moral Crnogoraca, str. 109.

²⁴⁹ Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 96.

²⁵⁰ Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 151.

kteře pak pomáhaly burcovat k boji za svobodu a jiným ideálům. V Černé Hoře je život jedna permanentní příprava k boji.²⁵¹

Úloha mužů a žen v Černé Hoře byla přesně vymezena a stanovena potřebami celku. Morálka v Černé Hoře pevně stanovila jako primární povinnost heroismus a jako sekundární povinnost postoj jednotlivce vůči kmeni. Erotika, láska či hedonismus byly apriori odmítané postoje, neboť odváděly o vnímání manželství jako povinnosti vůči bratrství, službě rodu a kmeni.

Cílem ke kterému se upínaly zraky Černohorců, byl ideál humanitas heroica, který je možný definovat výrokem: „Znám Tě jako junáka, ale ne jako člověka. Nyní vidím, že jsi jedno i druhé.“²⁵²

To, co je možné říci o kmenovém způsobu Černohorců, bylo v mnohém podobné způsobu života Albánců. Vnitřní atomizace a izolace dosahovala největších rozměrů v horských oblastech severní Albánie a přilehlých oblastech Černé Hory a Kosova, kde tamní extrémně chudí, militantně naladěni a k anarchii inklinující horalé žili nadále v podmínkách rodově kmenového zřízení v rámci specifických územně správních celků.²⁵³

Do tohoto prostředí, po staletí zažitém, vstoupil kníže Danilo Petrović se svým centralizačním úsilím. Započal již výše zmíněným úřadem kapetanie. Dalším bodem bylo pak nekompromisní vybírání daní. Vždy a za všech okolností. V neposlední řadě pak zákoník knížete Danila reformoval soudnictví. Zatímco v dobách vladyků tvořil soud 6 – 12 mužů v případě menších sporů, větší spory, řešila porota o počtu 24 členů. Až do roku 1831 neměli členové soudu žádný plat. Polovinu z pokuty obdržel vladař a druhou polovinu soudci. Trestem smrti byl trestán pouze vrah. Kníže Danilo pak ustanovil soud v každé kapetanii. Soud chodí po své kapetanii a soudí, sám též rozsudky vykonává.²⁵⁴ Soudce jmenoval kníže. Obžalovaný se mohl odvolat k rukám senátu i knížete. Z pokut stanovených soudem připadly knížeti $\frac{3}{4}$ a soudcům pak $\frac{1}{4}$.

Kníže Danilo nebyl sice prvním, kdo usiloval o centralizaci moci v Černé Hoře a ukončení středověkého zvyku krevní msty. Ovšem na rozdíl od vladyky Petra I., který za tímto účelem vydal zákoník o 30 bodech, byl kníže Danilo v mnohém úspěšnější.

²⁵¹ Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 163.

²⁵² Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 236.

²⁵³ Hradečný, P. a Hladký, L., Dějiny Albánie, str. 200.

²⁵⁴ Holeček, J., Černá Hora, str. 85.

Prostředky, které kníže používal k uvedení svých výnosů do života, ale vyvolávaly mnohdy nejen nevoli, nýbrž i otevřené nepřátelství, které často přerostlo do ozbrojeného povstání.

Zájmy velmocí na konferenci - kongresu v Paříži

1. ledna 1856 večer obdržel ruský car ultimátum z Vídně. Nátlak spojenců na Petrohrad byl vyvíjen prostřednictvím Vídně, dřívějšího spojence cara. Vzhledem k celkovému vyčerpání Ruska v rovině lidských zdrojů i financí byli vládnoucí představitelé Ruska ochotni naslouchat požadavkům velmocí.

V polovině ledna se car rozhodl podmínky přijmout. Vina porážka Rusku padla na bedra poradců cara.

Ovšem vzhledem k tomu, že jednání s představiteli Ruska nebylo nikdy ze strany spojenců ponižující, nebylo pro ruskou stranu nepřekonatelným problémem, podmínky míru přijmout.

Car Alexandr II. toho času navíc musel počítat s hrozbou povstání rolníků, nepokojích při odvozech, projevech nespokojenosti v armádě. Car věděl i o spiknutích v kruhu šlechty. V této situaci byl car Alexandr II. v podstatě nucen podmínky míru akceptovat.

Vojenské operace byly pak na základě přijetí rakouského ultimáta carem ukončeny.²⁵⁵ Nebezpečí vstupu Rakouska a Pruska do války na straně velmocí donutilo cara Alexandra II. přijmout 1. února preliminární mírové podmínky spojenců. Sevastopol sice padl, ale houževnatost, s níž byl hájen, nejen odvrátila úplnou vojenskou porážku Ruska, ale zároveň umožnila Petrohradu jednat o míru.

25. února 1856 začala v Paříži mírová konference, která se brzy proměnila v „kongres“.²⁵⁶ Napoleon III. jako vrcholný představitel hostitelské země se na konferenci objevoval pouze při slavnostních příležitostech. Představitelé Francie vyvíjeli spojenecké aktivity ve prospěch Ruska, aby dosáhli potřebné rovnováhy sil v koncertu velmocí. Velká Británie, která ve své zahraniční politice bránila pronikání vlivu Ruska na Balkán, podporovala integritu Osmanské říše a to i za cenu poroby křesťanského obyvatelstva na Balkáně.

Od 25. února 1856 se jednání účastnili i zástupci Pruska.

Na konferenci, která přerostla v kongres, se nehledaly příčiny, ale řešily důsledky krymské války. V čase od roku 1852 do roku 1854, tedy od vzplanutí východní krize do vypuknutí krymské války mezi západními mocnostmi a Ruskem, byly již kongresové

²⁵⁵ Text rakouského ultimáta: poznámka číslo 200, též: Tarle, J. V., Krymská válka. II., str. 641 – 642.

²⁵⁶ Skřivan, A. a kol., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, str. 158.

plány Napoleona III. zařazeny do nástrojů Evropského koncertu, což v polovině 19. století bývalo zvykem. Ovšem, i přes intenzivní výzkum příčin vzniku krymské války v dějinách, se dosud nepodařilo primární příčinu dohledat a analyzovat.²⁵⁷ Každý výklad se v podstatě vymezuje na definování vnějších okolností.

Francie, hostitelská země konference - kongresu, usilovala o spolupráci s Ruskem tam, kde ostatní účastníci kongresu měli odlišná stanoviska. Velká Británie usilovala o oslabení pozic Ruska, což by jí zajistilo hegemonii ve východní otázce a tedy plné pronikání na teritorium a do zájmových sfér Osmanské říše, a to oblasti politické, hospodářské i kulturní.

Již na sklonku války se projeví výrazné rozpory mezi Británií a Francií. Představa Palmerstonova spočívala ve výrazném oslabení pozic Ruska. To mělo předat Finsko a Alandské ostrovy Švédsku, Pobaltí mělo připadnout Prusku. Obnovené Polské království se mělo stát bariérou mezi Pruskem a Ruskem.

Rakousko mělo získat Moldavsko a Valašsko, ovšem za cenu ztráty Lombardie a Benátska ve prospěch Sardinského království. Postoj zahraniční politiky Vídně, které v Paříži zastupoval Buol Schauenstein, byly naprosto nepřijatelné pro všechny. Již zde započala izolacionistická zahraniční politika Vídně. Buol Schauenstein totiž usiloval získat Moldavsko s Valašskem, ovšem odmítal ztrátu Lombardie a Benátska.

V Paříži nezaznamenal Camilo Cavour žádné hmatatelné úspěchy, neboť nedosáhl připojení vévodství modenského a parmského k Piemontu. Avšak Cavourova horečnatá a vytrvalá diplomatická činnost a především upevnění jeho osobních vztahů s Napoleonem III. vydá již zanedlouho své plody.²⁵⁸

Osmanská říše usilovala o spojenectví se všemi, kteří byli ochotní pomoci sultánovi v jeho politice integrity Osmanské říše. Osmanskou říši reprezentoval (v Paříži) frankofil Ali paša.²⁵⁹

Úsilí Velké Británie ve vztahu k Osmanské říši bylo korunováno úspěchem v únoru roku 1856, kdy sultán vydal reskript Hatt-i Hümayun, který přislíboval zrovnoprávnění s jinověrci Evropanům i jiným usedlíkům v Osmanské říši. Tímto sultán Abdülmecit I. zahájil druhou etapu tanzimátu. V praxi to pak mělo přinést nabídku hodností v úřadech, armádě, soudnictví. Dochází k úpravě soudnictví, cel i daní. Reskript sice vycházel z islámského

²⁵⁷ Baumgart, W., Der Friede von Paris 1856, str. 41 – 42.

²⁵⁸ Procacci, G., Dějiny Itálie, str. 258.

²⁵⁹ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 160.

náboženství, ale přinášel mnohé pozitivní změny i pro obyvatele Balkánu. Osmanská říše se pak v Paříži zavázala uznat reskript za svůj mezinárodní závazek.

Rusko a Francie v Paříži prostřednictvím svých diplomatů navázali sice velmi úzké vztahy, ovšem i přesto byly podmínky, které Rusku uložila mírová smlouva dne 18 / 30. března 1856, velmi těžké:

1. Rusko muselo přijmout vyhlášení neutrality Černého moře. Rusko i Osmanská říše zde nesměly mít ani válečné lodě, ani opevnění. Černé moře mělo být napříště otevřeno pouze obchodním lodím.
2. Sultán získal svrchovanou moc nejen v Moldavsku i Valašsku, Srbsku a Černé Hoře, ale též mu byla Ruskem přiznána svrchovaná pravomoc nad pravoslavnými poddanými na Balkáně. Jižní Bessarabie byla připojena k Moldavsku. Těmto zemím byla pouze garantována vnitřní autonomie.
3. Turci získali zpět pevnost Karsk. Osmanská říše byla přijata (poprvé v dějinách) do koncertu velmocí jako partner, což v praxi znamenalo nejen garanci územní celistvosti Osmanské říše, ale i její smlouvu s velmocemi, že v budoucnu v případě ohrožení Osmanské říše bude otázka celistvosti Osmanské říše zájmem evropských velmocí.
4. Plavba po Dunaji se stala svobodnou a měla ji řídit neutrální komise.²⁶⁰

Mírová smlouva byla doplněna třemi separátními konvencemi. První konvence potvrzovala platnost dardanelské smlouvy z června 1841, která znamenala zákaz plavby přes Dardanely pro všechny jiné válečné lodě než osmanské. Druhá konvence (rusko – turecká) stanovila velikost a počty lehkých válečných plavidel v Černém moři. Třetí konvence se týkala demilitarizace Alandských ostrovů v Baltském moři.²⁶¹

Krymská válka byla pro Rusko velmi krutým poznáním vlastních možností i sil. Pro Nesselrodeho jako politika a vůbec pro vládu Ruska v 19. století bylo charakteristické to, že se zabývali do značné míry výkladem politické a diplomatické situace v omezené míře a celkové analýzy se zřekli.²⁶²

²⁶⁰ Plné znění smlouvy sjednané v Paříži dne 18. / 30. března 1856: Tarle, J. V., Krymská válka. II., str. 643 – 651.

²⁶¹ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 161.

²⁶² Baumgart, W., Der Friede von Paris 1856, str. 112.

Zastupitelé Ruska v Paříži, kníže Orlov, hrabě Šuvalov a baron Brunnov nejednou využívali rozporů, které pramenily ze sobeckých zájmů velmocí. Zastupitelé Ruska v Paříži byli již zkušení diplomaté. Ruský diplomat A. F. Orlov se proslavil již dříve uzavřením smlouvy v Hünkar Iskelesi.

Podepsáním míru pak Rusko vyhlásilo neutralitu Černého moře a odsouhlasilo sultánovu svrchovanost v Moldavsku, Valašsku, Srbsku i Černé Hoře. Plavbu po Dunaji měla řídit mezinárodní komise. Po krymské válce došlo v Rusku ke změně ministra zahraničí. Na místo hraběte Nesselrodeho nastoupil kníže A. M. Gorčakov. Muž mající velký rozhled a zároveň i schopnost reálně odhadnout možnosti zahraniční politiky Ruska. Rusko potřebovalo nyní čas ke koncentraci sil a k vyřešení vnitřních záležitostí země.

Důsledky jednání v Paříži pro Černou Horu, černohorská zahraniční politika 1856 - 1857

26. března 1856 turecký představitel Ali paša oznámil na pařížské konferenci, že považuje Černou Horu za integrální součást Osmanského impéria. Vzhledem k mezinárodní situaci sultán nejen získal svrchovanou moc nejen v Moldavsku i Valašsku, Srbsku a Černé Hoře, ale též mu byla Ruskem přiznána svrchovaná pravomoc nad pravoslavnými poddanými na Balkáně.

V květnu 1856 pak ještě jednou adresoval černohorský kníže svou výzvu evropským vládním kabinetům (vyjma Porty), jež se účastnili jednání v Paříži, kde jim shrnul své základní existenční požadavky. V podstatě šlo o jeho zahraničně – politický program, který byl shrnut do čtyř bodů:

1. Uznání nezávislosti Černé Hory ze strany velmocí a to diplomatickými prostředky.
2. Rozšíření územní soustavy Černé Hory a Brda, a to na úkor území Hercegoviny a Albánie.
3. Konečné stanovení hranic s Osmanskou říší (s Rakouskem již Černá Hora hranice stanoveny měla).
4. Připojení části pobřeží Jaderského moře k Černé Hoře, zvláště pak přístavu Bar.²⁶³

Ovšem vzhledem k tomu, že v Londýně i Paříži měli zájem na zachování integrity Osmanské říše z důvodu prosperity a ochrany svého trhu, snaha černohorského knížete o radikální řešení východní otázky ve věci Černé Hory, nebyla korunována úspěchem.

Navíc Vídeň nebyla za žádnou cenu ochotna připustit, byť jen částečné připojení území Hercegoviny k Černé Hoře.

V červenci 1856 poslal dokonce černohorský kníže memorandum osobně Napoleonovi III. po svém zvláštním vyslanci, Vukovićovi, a to i s dárkem pro právě narozeného syna. Vuković byl sice přijat Napoleonem III. i francouzským ministrem zahraničních věcí, hrabětem Walewskim, ale černohorský požadavek byl odmítnut s tím, že nekoresponduje s nedávno podepsaným mírem v Paříži.²⁶⁴

²⁶³ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 113.

²⁶⁴ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

Vzhledem k porážce Ruska nemohli v Cetinji očekávat z Petrohradu viditelnou pomoc či podporu. Toho času pak došlo v Rusku k personálním změnám nejen na ministerstvu zahraničí. Hraběte Nesselrodeho vystřídal kníže Alexander Gorčakov.²⁶⁵ V jeho osobě získalo Rusko velmi schopného ministra, který svým střízlivým přístupem k mezinárodním problémům pomohl zahraniční politice Ruska v době po krymské válce. Byl si velmi dobře vědom aktuálních možností své země, a proto usiloval o vítězství na mezinárodním poli diplomatickými prostředky. Toho času otevřelo Rusko na Balkáně konzulát v Sarajevu, Skadaru i Vidinu. Gorčakov si byl dobře vědom toho, že Rusko bude potřebovat čas k stabilizaci poměrů, neboť válkou vyčerpaná země stála na prahu nevolnických bouří.

V srpnu 1856 pojal kníže Danilo Petrović záměr, diplomatickou cestou vyřešit vztah Černé Hory k Osmanské říši. Podporu pro svůj projekt našel u senátora Iva Rakova Radoniće.

Projekt spočíval v ochotě knížete přiznat suverenitu nad svým knížectvím Osmanské říši výměnou za splnění těchto požadavků:

1. Připojení části Hercegoviny a pohraničních oblastí ze strany Albánie, přístup k Adriatickému moři a získání přístavu Bar.
2. Všechny tyto oblasti, stejně jako země Černé Hory se stanou vlastnictvím černohorského knížete, který bude dle svého uvážení mít právo oblast prodat nebo směnit.
3. Přiznání královského titulu knížeti Černé Hory.
4. Rozšíření veškeré svrchované moci knížete na připojené země (včetně měst a pevností), všeobecné zavedení černohorské správy v těchto oblastech.
5. Uchování vrchního velení, vyšší administrativy a finanční moci v rukou knížete.
6. Zabezpečení následovnictví v zemi v dynastii Petrovićů Njegošů.
7. Právo razit svou minci.
8. Uchování erbu – bílého dvouhlavého orla, který černohorské knížectví zdědilo od ruských carů.
9. Svoboda tisku.
10. Rovnost všech občanů bez rozlišení vyznání a národnosti nejen v zemi, ale i v připojených oblastech.

²⁶⁵ Alexander Gorčakov (1798 – 1883) – ruský diplomat, ministr zahraničních věcí i předseda vlády. V čele ruské diplomacie stál po krymské válce, od roku 1856. Byl tvůrcem teorie velkého Bulharska a podporovatel požadavků Černé Hory. Stál v čele ruské delegace na kongresu v Berlíně (1878).

11. Právo poskytnout útočiště všem emigrantům.
12. Jmenování diplomatického představitele do Konstantinopole.²⁶⁶

Protivníky tohoto projektu byli rusofilsky orientovaní, Georgij Petrovič²⁶⁷ a Milorad Medaković. Oba byli pro své názory a svou zahraničně – politickou orientaci později donuceni černohorské knížectví opustit.

Místo Milorada Medakoviće²⁶⁸, který zastával úřad sekretáře pro mezinárodní vztahy, svěřil černohorský kníže svému učiteli francouzského jazyka, Henri Dalarue. Ten byl prostředníkem vztahů knížete a francouzského konzula akreditovaného ve Skadaru, Hiacynthe Hecquarda. Velkou úlohu v orientaci knížete Danila k Francii sehrála jeho žena Darinka, která měla velký vliv u dvora.

Ruský vyslanec v Konstantinopoli, Ozerov, byl též vystřídán a to A. P. Butenevem. Jeho úkolem ve věci Černé Hory bylo předejít případnému konfliktu mezi Černou Horou a Osmanskou říší, neboť již v létě roku 1856 dopravily turecké koráby 1500 vojáků do Baru pro případný válečný konflikt s Osmanskou říší. Butenev v jednáních v Konstantinopoli však zjistil, že kníže Danilo nadsadil, když hovořil o nebezpečí ze strany vojska Osmanské říše, tedy mužů, kteří byli dopraveni do přístavu Bar.

Na černohorského knížete byl vyvíjen diplomatický tlak, který měl knížete donutit veřejně deklarovat své podřízení se sultánovi. V Konstantinopoli totiž vycházeli z garance integrity Osmanské říše garantované velmocemi v Paříži. Úsilí, a to nejen sultána, tedy směřovalo k oslabení Černé Hory a posílení pozic Osmanské říše, jejíž součástí dle mezinárodního práva byla stále i Černá Hora.

Následně proto bylo v Petrohradě rozhodnuto, aby na pozici ruského konzula v Dubrovniku vystřídal v září roku 1856 Eremeje Gagiče P. N. Stremouchov, jehož úkolem bylo působit na Černohorce v tom duchu, aby toto malé knížectví bylo předvojem pro Ruské aktivity na Balkáně a kníže neustupoval v žádném ohledu zájmům Porty.

²⁶⁶ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 118 – 119.

²⁶⁷ Georgij Petrovič byl toho času předseda černohorského senátu, kde kolem sebe shromažďoval rusofilské senátory a vytvářel tak v černohorském senátu opozici vůči knížeti.

²⁶⁸ Milorad Medaković byl velmi významný černohorský myslitel a autor mnoha publikací, které přibližují život v Černé Hoře v 50. letech 19. století. Např. dílo: Život a obyčej Černohorců, kde popisuje postupný rozvoj řemesel a obchodu v Černé Hoře v době vlády knížete Danila I. Petroviče. Pracoval již ve službách Petra II. Petroviče Njegoše, prováděl též korekturu jeho díla Horský věnec.

Vzhledem ke sblížení Ruska a Francie po krymské válce, došlo k vzájemnému ubezpečení obou velmocí v otázce Černé Hory. Ruská strana zároveň podporovala rakousko – francouzský antagonismus ve věci Apeninského poloostrova.

Velká Británie a Francie však i po krymské válce stále vycházeli v koncepci své zahraniční politiky z teorie integrity Osmanské říše. 2. února 1857 psal z Konstantinopole britský vyslanec Stratford de Redcliffe britskému ministru zahraničí Clarendonovi, že jednal s rakouským diplomatem akreditovaným v Konstantinopoli i s představiteli Osmanské říše o otázce svrchovanosti Osmanské říše nad územím Černé Hory. Psal, že usiloval o podmínky, které by byly pro černoohorského knížete akceptovatelné.²⁶⁹

Vzhledem k diplomatickému tlaku vyvíjenému na černoohorského knížete, se kníže Danilo Petrović rozhodl navštívit Paříž osobně. Na cestu se vydal 2. / 14. února 1857 v doprovodu dvou senátorů, dvou perjaiků²⁷⁰ a svého sekretáře, Henriho Dalarue.²⁷¹

7. března 1857, když kníže Danilo Petrović dorazil do Paříže, musel být přijat zdrženlivě, protože Napoleon III. nemohl přijmout mladého černoohorského knížete jako vladaře svrchované země, a proto audience proběhla jako privátní setkání, a to z obou stran. Kníže Danilo totiž odmítl přijetí u Napoleona III. jako schůzku, kde by byl představen velvyslancem Osmanské říše, neboť tento samotný akt by mohl být chápán přiznání suverenity nad Černou Horou sultánovi.

Při setkáních slíbil černoohorskému knížeti ochotu pomoci jak Napoleon III., tak i ministr zahraničních věcí Francie, hrabě Walewski. Napoleon III. sdělil knížeti Danilovi, že bude konat v součinnosti s Ruskem a přislíbil mu diplomatickou pomoc ve věci rozhraničení Černé Hory a Osmanské říše. Představitelé Francie působili na černoohorského knížete v tom duchu, aby si vzal ve svém jednání příklad z jednání představitelů Srbska. Knížeti však tento vzorec jednání nevyhovoval. Kníže při jednáních zjistil, že jeho požadavky jsou mnohem méně reálné, než si myslel. Zjistil ale též, že je před ním dlouhá a delikátní diplomatická hra, která jemu, člověku prudkému a energickému, příliš nevyhovuje.²⁷²

Faktická hodnota této cesty byla v rovině zjištění pro černoohorského knížete, že mezinárodní uznání nezávislosti Černé Hory nebude možné uskutečnit diplomatickou

²⁶⁹ Correspondence relative to Montenegro, January 1857 – January 1859, str. 34.

²⁷⁰ Perjanik – tělesná stráž knížete.

²⁷¹ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

²⁷² Raspopović, M., Diplomacija Crne Gore 1711 – 1918, str. 252.

cestou, protože mimo Ruska a Francie ostatní velmoci koncertu nejsou připraveni na to, aby podpořili tento černohorský požadavek.²⁷³

Kníže dorazil do Cetinje 24. 4. / 6. 5. 1857 a následně sezval zasedání senátu, kde přednesl podrobnou zprávu o výsledcích své cesty do Paříže. Snažil se předložit své pojetí v tom smyslu, že vše podniká pro blaho Černé Hory. Pozice knížete však nebyla jednoduchá, neboť kolem předsedy senátu, Georgie Petroviče se vytvořil proruský blok.

Kníže neměl lehkou pozici též proto, že zahraniční politika Vídně do tohoto prostoru přesouvá po krymské válce těžiště své zahraniční politiky. Z obavy z rusko – francouzské převahy na Balkáně, započala Habsburská monarchie, to již od roku 1856, úporně bránit turecké zájmy na Balkáně.²⁷⁴

V prostoru Balkánu dochází k výrazným střetům zájmů, a proto proběhlo v září roku 1857 se Stuttgartu setkání ruského a francouzského imperátora. V čase rozhovoru dal Alexander II. příslib Napoleonovi III. zaujmout neutrální postoj v případě války Francie s Rakouskem. Odměnou za tento příslib bylo rozhodnutí francouzské strany ustoupit Rusku v otázce Černé Hory a potažmo celého Balkánu.

V říjnu 1857 posílá kníže Danilo svého sekretáře pro vnitřní záležitosti, Vlahoviče, do Vídně na ruské zastupitelství, aby navázal opětovné vztahy s Ruskem. Z Vídně 23. listopadu 1857 Sučenkov kontaktoval ruského zastupitele v Konstantinopoli, A. P. Buteneva, aby upozornil ho na snahu černohorského knížete o sblížení s Petrohradem.

Kníže Danilo byl k tomuto kroku donucen nejen ze strany velmocenské politiky. Černá Hora z důvodů předchozích aktivit knížete den ode dne získávala nové protivníky mezi slavjanofilsky orientovanými kruhy, a to jako jediná z balkánských zemí.²⁷⁵

Kníže Danilo Petrovič se následně obrátil na ruské konzuláty v Dubrovníku a Skadaru. Tyto konzuláty měly z Petrohradu instrukce, v nichž bylo primárně stanoveno, s kým v Černé Hoře jednat, aby bylo opětovně dosaženo původních pozic Ruska v této zemi.

²⁷³ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

²⁷⁴ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 106.

²⁷⁵ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. Kniga, tom I., str. 351 – 352.

Fenomén zrodu identity národa Černé Hory

Projekt národní identity nevstupoval ovšem do jakéhosi vzduchoprázdného prostoru, ale jako alternativa, resp. doplněk k jiným identitám.²⁷⁶ Identita dynastická, která se v Černé Hoře předávala synovcům vladyky, byla spjata s dozníváním feudálního způsobu života v zemi. Snaha o absolutistický způsob vlády, prezentována apelem knížete Danila na sjednocovací proces, zapouštěla mezi lidem Černé Hory kořeny jen pozvolna. Jen velmi pomalu se v Černé Hoře budovala mezi lidem žijícím v kmenovém společenství identita zemská. Identita zemská se měla vztahovat k historickým hranicím, které však v době vlády knížete Danila byly pro Černou Horu dosti těžce definovatelné. Přesto právě tato identita (zemská) byla výzvou i snahou pro knížete, aby vytvořil v regionu jednotku administrativní²⁷⁷, hospodářskou²⁷⁸, zeměpisně určenou²⁷⁹, kde by se mohl opřít o regionální identitu, kterou chtěl přetvořit v identitu zemského patriotismu. Šlo zde do jisté míry o koncept regionálního osvícenského patriotismu, který nepočítal s aktivní účastí širokých vrstev.

V Černé Hoře regionální identita nepřerůstala v národní hnutí. Etnikum, žijící na území Černé Hory bylo v podstatě etnikem srbským, byť žijícím v jiném prostoru. Nestátotvorné etnikum jako celek, působící vůči snahám a úsilí knížete spíše kontraproduktivně, prožívalo v období 50. let 19. století období pozvolného zrodu kolektivní identifikace, k čemuž dopomáhalo nejen centralizační úsilí knížete, ale i běh událostí v mezinárodním měřítku.

Černohorci, ač měli společnou jazykovou i kulturní „vybavenost“, nebyli bez knížete sami schopni definovat své postavení na periferii Osmanské říše. Etnický základ, který byl v oblasti jazyka i náboženství totožný s etnikem srbským jim, Černohorcům, i samotnému knížeti dával však mnohdy nadějně vyhlídky. A to i přesto, že kníže ne vždy orientoval svou zahraniční politiku primárně na Bělehrad.

Úspěšný nástup srbského a řeckého národního hnutí souvisel rovněž s pronikáním myšlenek francouzské revoluce, byl však v první řadě reakcí na vnitřní krizi v Osmanské říši,

²⁷⁶ Hroch, M., V národním zájmu, str. 23.

²⁷⁷ Na místo předáků jednotlivých kmenů byli dosazeni muži zodpovídající samotnému knížeti.

²⁷⁸ Stanovenou zákonem z roku 1855.

²⁷⁹ Trvalé úsilí o vytýčení hranic. Toho času hranice s Rakouskem, ne však s Osmanskou říší.

kteřá byla vyvolána pokusem sultána Selima III. provést na přelomu 18. a 19. století elementární modernizační reformy.²⁸⁰ Srbské a Černohorské národní hnutí mělo ve svých počátcích společnou podobu: ozbrojený národně osvobozovací boj, který byl řízený z centra.

Vzhledem k tomu, že na dobytém území Osmani zničili staré státní instituce i územní celky, byli příslušníci menšinových etnických skupin v pozici žadatelů, kteří záviseli na libovůli vládnoucích osmanských elit. Za takovéto situace bylo celkem logické, že v jisté situaci sáhli po zbrani při prosazování takových kolektivních požadavků, které považovali za spravedlivé.²⁸¹

Klíčovou úlohu sehrála i otázka náboženství. Přestože Osmani konvertity vítali, usilovali o udržení náboženské bariéry jako bariéry sociální i politické. Aby se etnikum či národ mohl identifikovat, bylo zapotřebí rozlišit MY a ONI. Zatímco v Rakousku nebylo možné jednoznačně definovat nepřítel, protože až do roku 1848 se Vídní dařilo vystupovat nadnárodně, pro oblast Osmanské říše bylo možné označit politického utiskovatele, ekonomického vykořisťovatele a náboženského nepřítel.

Povstalecký, též balkánský typ národního hnutí měl některé zvláštní, charakteristické rysy. Charakteristickým rysem byla slabá, v Černé Hoře takřka minimální, úroveň teoretické fáze zápasu o národní identitu. Studium minulosti a kodifikace jazyka přichází v tomto prostoru později.

Pokud by nezávislá věda předkládala poznatky, které byly v rozporu s národní ideologií, získávaly by jen stěží přístup do systému účelově budované národní komunikace a obvykle nemohly výrazněji ovlivnit národní život a národní požadavky.²⁸²

Jedním z pilířů identity, o který se mohl černohorský kníže opřít, byl jazyk. Jazyk v podstatě totožný s jazykem srbským. Černohorci, stejně jako Srbové hovoří srbským jazykem, a to velmi čistě.²⁸³ Jazyk černohorský je považován za dialekt jazyka srbského. Očistotu a šíření jazyka se starali v zemi kláštery i panovník, který zakládal školy a zajišťoval i šíření slova v jeho tištěné podobě. Tištěné knihy i knihtisk samotný v případě potřeby zajistili Černé Hoře Srbové. Černohorci též odcházeli na studia do pravoslavného Srbska či Ruska.

²⁸⁰ Hroch, M., V národním zájmu, str. 35.

²⁸¹ Hroch, M., V národním zájmu, str. 40.

²⁸² Hroch, M., V národním zájmu, str. 48

²⁸³ Petkovič, K., Černogorija i Černogorecy, str. 27.

Možnost vzdělání v národním jazyce ve stále se zvyšujícím počtu škol v Černé Hoře vytvářelo základnu nejen pro národní uvědomění, ale zároveň umožňovalo položit základ pro pozdější budování vlastních náboženských, intelektuálních i jiných elit.

Důležitým faktorem, který sehrával úlohu častého spouštěče běhu válečných aktivit země, byla kolektivní historická paměť. Vzpomínka na světce i hrdiny byla vždy živou součástí každodenního života.

Hlavní úsilí prvního knížete Černé Hory pak směřovaly k sebeurčení, nebylo vždy primární, zda jde o autonomii i či o plnou samostatnost. Teorie sebeurčení se totiž mohla opírat o společnou entitu Černohorců ve vztahu k jejich víře, jazyku, kultuře obecně a též zemi, kde po staletí v horách žili izolovaně a do jisté míry si zachovali dosti vysoký stupeň autonomie.

Problémem, nejen na poli mezinárodním, však bylo vytýčení černohorských hranic. Jistou výhodou ale Černá Hory měla v geopolitické rovině, neboť ležela na samé periferii Osmanské říše.

Vytýčení hranic nebyl jediným problémem černohorského knížete. Mnohem větším problémem byla vnitřní diferenciací země. Politická rovina, kde kníže usiloval o absolutistický způsob vlády, byla největším zdrojem napětí v zemi, protože po staletí si jednotlivé černohorské kmeny řešily mnohé otázky ve své vlastní kompetenci. Rychlá a násilná forma centralizace země pak přinášela mnohá ozbrojená povstání, která byl kníže nucen, často s velkým vypětím sil, potlačit.

V neposlední řadě je zapotřebí definovat schopnost mobilizace. Lze hovořit též o nutnosti rychle mobilizace v případě ohrožení země. Kníže Danilo provedl velkou vojenskou reformu a nařídil úplný soupis bojeschopných mužů, zavedl též všeobecnou brannou povinnost, která se vztahovala na všechny muže od 16 do 60 let.²⁸⁴

Rodící se idea národa

Ideály národa se zrodily jako reakce na uvědomění si společné kultury, s níž se jednotlivci mohli identifikovat. Identita v podstatě srbského etnika žijícího v Černé Hoře a následně i národa jako celku se zrodila a šířila prostřednictvím kultury, a to zvláště lidové. Jazyk byl pojítkem celku, etnika i národa. Vazba na slavnou minulost byla též společným pojítkem. Identifikace etnika s teritoriem pak byla dalším stupněm k zrodu identity národa.

²⁸⁴ Šesták, M., a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 207.

Zvykové právo, které přerůstalo v kodifikovanou normu, bylo společnou normou srbského etnika žijícího v Černé Hoře, které pojila s etnikem srbským též jedna víra. Z náboženství vyrůstala kulturní tradice. Stejně jako idea může hýbat hmotou, tak společná kultura Srbů a Černoherců spoluurčovala běh mnoha událostí v polovině 19. století.

Ovšem vzhledem k tomu, že se Srbsko a Černá Hora v období novověku utvářely do značné míry též nezávisle na sobě, vzniká v Černé Hoře subkultura, která se ovšem také projevovala mnohými antagonismy vůči identitě srbské. Platilo to ale i recipročně.

Pokrevní pouto jako pojítka spolu s jednou vírou utvářelo předpoklad pro etnikum v jeho možnosti identifikace, zároveň utvářelo předpoklad pro společnou kolektivní kulturu.

Teritoriální identifikace pak znamenala společnou odpovědnost za blaho celku, který měl ve finále větší možnosti nežli jednotlivec nebo izolované etnikum.

Vnitřní i zahraniční politika Srbska v období let 1848 - 1861

Zatímco většina Evropy prožívala rok 1848 velmi bouřlivě, často i na barikádách, v Srbsku panoval relativní klid. Napětí se projevovalo v podstatě jen v rozdílném smýšlení studentů a starší generace, která byla u moci. V polovině března roku 1848 v noci bylo vylepeno v Bělehradě velké množství plakátů, kde bylo psáno mnohé o demokracii i politických a národních svobodách.²⁸⁵ Ovšem generace otců i matek těchto revolučně laděných studentů zastávali názor: „Nikdy se tak skvěle v Srbsku nežilo, jako se žije nyní.“²⁸⁶ Nová opozice, která se vytvořila mezi příslušníky mladé liberální inteligence, stála po boku státní rady, kterou ovládala oligarchie. Společně kritizovali absolutistické snahy knížete Alexandra Karadjordjeviće. Vůdcem liberálů se stal tehdy mladý a energický Jovan Ristić.²⁸⁷ Jednu podstatnou změnou však zaznamenalo i Srbsko. Byla svolána skupština, která se od restaurace Karadjordjevićů nescházela.

Problém, který však museli naléhavě v Bělehradě řešit, bylo povstání Srbů v sousední Vojvodině. Byl to důsledek revoluční vlny, která 13. března propukla ve Vídni a odtud se šířila přes Uhry do Vojvodiny.

Francouzský konzul Limpérani psal 21. 3. 1848 z Bělehradu svému ministru zahraniční: „Revoluční vlna se šíří v Maďarsku i v Transylvánii.“²⁸⁸ V dopise poznamenává, že dostal zprávy o napětí v Bosně i v Bulharsku. O pět dní později píše z Bělehradu: „Revoluční vlna zasáhla Vojenskou hranici Rakouska.“²⁸⁹ Francouzský konzul informuje o četnosti nápisů: „Ať žije Francie! Ať žije národ, který nám ukázal cestu ke svobodě!“²⁹⁰

Kníže Alexandr Karadjordjević v Srbsku roku 1848 i v době pozdější neměl silnou a výraznou pozici, snad také proto psal konzul do Paříže: „Tito dva lidé (Miloš a jeho syn), vyhnáni ze země z vůle národa, kteří jsou pod tajnou ochranou Ruska i Rakouska, představují

²⁸⁵ Stranjaković, D. a Jakšić, G., *Srbija od 1813 do 1858 godine*, str. 114.

²⁸⁶ Stranjaković, D. a Jakšić, G., *Srbija od 1813 do 1858 godine*, str. 114.

²⁸⁷ Jovan Ristić – vůdce mladých liberálů, který byl později státník, diplomat a historik. Žák německého vědce Leopolda Rankeho.

²⁸⁸ Matica Srpska, *Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1858*, str. 8.

²⁸⁹ Matica Srpska, *Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1858*, str. 9.

²⁹⁰ Matica Srpska, *Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1858*, str. 9.

stálé nebezpečí pro vládu.²⁹¹ Jedním ze zdrojů trvalé nestability v knížectví byla také soustavně podvrtná aktivita Miloše a Michala Obrenovićů, kteří v emigraci nepřestali usilovat o návrat do Srbska a o opětovné uchopení moci.²⁹² Od roku 1843 byla u moci vláda ustavobranitelů a to plných patnáct let. Velký vliv na vnitřní i zahraniční politiku Srbska měl též dlouholetý ministr vnitra, Ilija Garašanin.

Tito muži, ustavobranitelé, kníže i ministr vnitra, nyní stáli před otázkou jak se postavit k problémům spojeným s povstáním Srbů v sousední Vojvodině, které vypuklo v podstatě jako živelná reakce Srbů, kteří se dožadovali kolektivních národnostních práv a teritoriální autonomie. Centrem tohoto povstání se stal Nový Sad. Do čela povstání se postavil pravoslavný metropolita Josip Rajačić.

Patriarcha Rajačić se sice nevzdával naděje na kompromis s Peští, který se stále více vzdaloval, neboť Srbové žádali spojení všech zemí, která v Uhrách obývali, do jednoho celku, ovšem vláda maďarského liberála hraběte Lajose Batthyányho odmítala veškeré požadavky Srbů na jakoukoliv teritoriální autonomii. Uherská vláda byla ochotna uznat církevní samosprávu Srbů jako pravoslavných občanů Uher, ale rozhodně odmítala jejich požadavky na teritoriální autonomii.²⁹³ V té době někdejší kníže, Miloš Obrenović, zahájil tajné rozhovory pomocí svých prostředníků s uherskou vládou. Ovšem uherský ministerský předseda Lajos Batthyány nejen, že Milošovi nemohl důvěřovat, ale zároveň by tímto aktem způsobil veřejné nepřátelství s Bělehradem a potažmo celým Srbskem, což si rozhodně nemohl přát, nehledě k tomu, že si byl dobře vědom situace, která v Bělehradě i Srbsku a celém Balkáně panovala.

Navíce únorová revoluce ve Francii zmobilizovala ministra vnitra Iliju Garašanina, který se rozhodl svůj projekt „Načertanije“ uvést do praxe. Vzhledem k dobrým vztahům, které měl s černohorským vladykou Petrem II. Petrovičem Njegošem pravděpodobně očekával spolupráci s Černou Horou, a to bez komplikací. Do Černé Hory Garašanin poslal Mitiju Bana.

Ban odešel do Cetinje 27. 3. / 8. 4. 1848, jeho cesta počítala se zastávkami v Sremských Karlovcích, Záhřebu, Zadaru, Dubrovníku a v Cetinji.²⁹⁴

²⁹¹ Matica Srpska, Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1858, str. 10.

²⁹² Šesták a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 195.

²⁹³ Rychlík, J. a kol., Mezi Vídní a Cařihradem, str. 182.

²⁹⁴ Stranjaković, D., Srbija Pijemont južnih Slovena 1842 – 1853, str. 15.

Díky zprostředkování Ljudevita Gaje²⁹⁵ se Matiju Ban setkal v Záhřebu s Josipem Jelačićem. Na otázku, jaké úmysly má srbský kníže, odpověděl Matiju Ban: „Kníže i srbská vláda dospívají k závěru, že veškerá budoucnost Srbska je na Balkánském poloostrově, poslední události v Rakousku se jich týkají jen do jisté míry, knížeti velmi záleží na tom, aby Maďaři nepřekročili srbské hranice, neboť by vystavili Srbsko nebezpečí.“²⁹⁶

Dne 20. dubna pak psal francouzský konzul z Bělehradu svému ministrovi do Paříže: „Co se týče nových zpráv, pane ministře, které získáváme z Bosny a Bulharska jsou velmi znepokojující pro Turky, Divan (pokud jsem dobře informován) se připravuje vyslat do těchto provincií pluk vojska o počtu 10 000 mužů pod velením Omer paši, chorvatského generála.“²⁹⁷

Zatímco Bělehrad pozvolna usiloval o přenesení těžiště své zahraniční politiky do prostoru centrálního Balkánu a do Bosny, Srbové ve Vojvodině usilovali o vytvoření autonomního teritoria, které by zahrnovalo historické území, tedy Srem, Bačka, Banát a východní část Vojenské hranice. Napětí v oblasti přerůstalo v otevřený konflikt. Proti Srbům zakročilo vojsko, které sice formálně bojovalo pod císařskými zástavami, ale ve skutečnosti poslouchalo příkazy z Pešti.²⁹⁸ V Bělehradě sice měli velké sympatie k povstání ve Vojvodině, ale vzhledem k mezinárodní situaci i prioritám zahraniční politiky podporovali povstání jen s velkou opatrností. V podstatě ze srbského knížectví odcházeli jen dobrovolníci, což ve výsledném počtu byla jen velmi chabá podpora povstání.

Ovšem vztahy Srbska a Chorvatů byly oboustranně nejen prospěšné. Vazby Srbů a Chorvatů v té době byly velmi živé, chorvatští vyslanci přicházeli do Bělehradu, aby se srbským knížetem a vládou našli porozumění ve společném díle Srbů a Chorvatů v Rakousku proti Maďarům a aby se informovali o svých záměrech a úhlech pohledu.²⁹⁹ Budování vztahů a výměna informací probíhala též mezi Černohorci, Chorvaty a Srby.

Matija Ban, který tlumočil černohorskému vladykovi Petru II. Petrovići Njegoši vůli srbského knížete i vlády, obdržel v otázce Dalmácie jednoznačnou odpověď. V prohlášení Petr II. vyzývá všechny bratry z Boky Kotorské i obyvatele Dubrovníku, aby všechny záměry

²⁹⁵ Ljudevit Gaj – chorvatský obrozenec, spisovatel a politik.

²⁹⁶ Stranjaković, D., *Srbija Pijemont južnih Slovena 1842 – 1853*, str. 16.

²⁹⁷ Matica Srpska, *Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1858*, str. 17.

²⁹⁸ Pelikán, J. a kol., *Dějiny Srbska*, str. 185.

²⁹⁹ Stranjaković, D., *Srbija od 1834 do 1858 godine*, str. 86.

a výzvy odložili stranou a byli srdcem i duší přívrženci své národnosti a ve všem věrni a poslušni Jelačičovi, svému jedinému bánovi, který je pod trůnem císaře.³⁰⁰

Vzhledem k dalšímu ohnisku napětí, které musela Vídeň řešit na Apeninském poloostrově, nedošlo ihned i k utlumení činnosti povstalců ve Vojvodině. Na hranicích monarchie, ale nejen tam, docházelo k eskalaci napětí mezi slovanským a neslovanským obyvatelstvem. V konfliktu, který se stal nevyhnutelným, počítala Vídeň i s pomocí nemaďarských národů, které sobecká maďarská politika a její neochota k poskytnutí jakýchkoliv národnostních koncesí vehnala do opozice vůči uherské revoluci.³⁰¹

31. srpna 1848 připojil Josip Jelačić Rijeku s okolím k Chorvatsku, 4. září téhož roku byl znovu jmenován bánem a 7. září pak po dohodě s Vídní vyhlásil uherské vládě válku. O 4 dny později, 11. 9. 1848, zahájil Jelačić s cca 50 000 muži válečné operace proti Uhrám. Batthyányho vláda podala týž den, 11. 9. 1848, demisi a Výbor na obranu vlasti následně vynesl do čela povstání v Uhrách Lajose Kossutha, který svým počínáním vtáhl Uhry do otevřeného konfliktu s Vídní.

Vzhledem k postoji Osmanské říše a jednání ruského cara Mikuláše I., který poslal svá vojska, aby myšlenky revoluce neohrozily jeho „spojence“ ve Svaté alianci, došlo k tomu, že byla vytvořena zvláštní korunní země „Srbské vojvodství“ a „Temešské bánství“. Skutečnou moc v oblasti pak následně získala rakouská armáda.

Oktrojovaná ústava³⁰² (v březnu 1849) přeměnila Rakousko v centralizovaný stát s německou převahou a zrušila značnou část demokratických vymožeností revoluce.³⁰³ Politika Vídně však neutlumila v oblastech napětí na dlouhou dobu. Převaha Srbů v oblasti začala stále více upínat svou naději k Bělehradu jako k „Piemontu jižních Slovanů“. A to i přesto, že se stále více zřejmou stávala orientace zahraniční politiky Srbska do míst, kde byli jižní Slované v područí Osmanské říše. Byly to oblasti Bosny a Hercegoviny, jižního Srbska, oblast Novopazarského sandžaku, severní Albánie (v oblasti, kde žili Miridité), jihozápadní Bulharsko, Dalmácie a předěly v oblasti chorvatsko – slavonské hranice.³⁰⁴

³⁰⁰ Stranjaković, D., *Srbija Pijemont južnih Slovena 1842 – 1853*, str. 17.

³⁰¹ Rychlík, J. a Perenčević, M., *Dějiny Chorvatska*, str. 168.

³⁰² Stadionova oktrojovaná ústava – ústava se silně centralizovanými prvky, císař vykonával zákonodárnou moc společně s oběma komorami zastupitelského sboru, výkonná moc zůstala v rukou panovníka. Císař jmenoval říšskou radu jako svůj poradní orgán. Z korunních zemí se staly provincie.

³⁰³ Šesták, M. a kol., *Dějiny jihoslovanských zemí*, str. 242.

³⁰⁴ Stranjaković, D., *Srbija od 1834 do 1858 godine*, str. 87 – 88.

Ve Francii i v Rusku byli velmi dobře informováni o dění v Srbsku. Porta byla znepokojena srbskou vnitřní i zahraniční politikou, a proto byl pozván roku 1850 do Cařihradu představitel knížete Avram Petronijević, aby vyložil politickou situaci v Srbsku.³⁰⁵ Nebyl to jen tlak ze strany Osmanské říše, ale též ze strany Vídně, která vyvíjela na Bělehrad více tlak ekonomický nežli politický. V této situaci obracel Garašanin stále více svou pozornost k Francii a odkud očekával podporu pro svou politickou vizi.

Toho času na velmocenské šachovnici Velká Británie pozvolna otevírala své zahraniční politice nové obzory, neboť v jejím zájmu bylo oslabit pozici Ruska, které den ode dne více překážela ve velmocenských ambicích integrita Osmanské říše, která ještě stále měla velký politický vliv a to nejen na Balkánském poloostrově. Británie stála před otázkou, zda opustí svou zahraniční politickou tezi založenou na teorii skvělé izolace.

Toho času, kdy Rakousko vyslalo na podporu Černé Hory do Konstantinopole hraběte Leiningena (únor 1853), mohly být vztahy Srbska a Velké Británie mnohem bližší. Na konci roku 1852 se pokoušel britský konzul v Bělehradě, Fonblank, omezit vliv Vídně v Srbsku. Působení rakouské diplomacie v Bělehradě na srbského knížete a jeho okolí mělo za následek zamezení vstupu britského kapitálu do Srbska. Fonblank byl přesvědčen o tom, že rakouská podpora Černé Hory byla motivována především strachem Rakouska z britské hospodářské pomoci Srbsku.³⁰⁶ Hospodářství Srbska bylo ve velké míře závislé na exportu do Rakouska.

Co se týče vnitřní politiky Srbska, na konci měsíce května roku 1852 umírá v Cařihradu Avram Petronijević, dlouholetý podporovatel knížete Alexandra v jeho centralizačním úsilí. Srbská vláda byla po jeho smrti téměř půl roku bez svého prvního ministra. I když po smrti Petronijevićé (1852) byly autokratické rysy režimu výrazně oslabeny, netěšil se Alexandr větším sympatiím obyvatelstva.³⁰⁷ V září téhož roku byl jmenován prvním ministrem Garašanin. Garašanin byl přívržencem orientace zahraniční politiky Srbska na Francii a Velkou Británii. Krátce po nástupu do čela vlády Garašanin cestoval po západní Evropě. Pod záminkou, že se vydává na cestu ze zdravotních důvodů, odjel do Paříže, kde se setkal s vůdci polské emigrace, jejichž prostřednictvím se setkal se samotnou hlavou Francie.³⁰⁸ Ruská diplomacie byla velmi dobře informována o aktivitách Garašanina, a proto již v prosinci roku 1852 ruský konzul Tumanski, akreditovaný

³⁰⁵ Stranjaković, D. a Jakšić, G., *Srbija od 1813 do 1858 godine*, str. 139.

³⁰⁶ Antić, Č., *Velika Britanija, Srbija i krimski rat (1853 – 1856)*, str. 22.

³⁰⁷ Pelikán, J., *Dějiny Srbska*, str. 189.

³⁰⁸ Antić, Č., *Velika Britanija, Srbija i krimski rat (1853 – 1856)*, str. 24 – 25.

v Bělehradě, předal knížeti dopis, kde ho žádal o to, aby Garašanin byl zbaven politického vlivu. Rakousko i Rusko vždy usilovaly eliminovat Garašaninuv vliv i jeho politickou moc. Ruská strana žádala obnovení zahraniční orientace Bělehradu směrem k Rusku a vyčítala knížeti Alexandrovi, že Garašanin se setkal v Paříži nejen s představiteli polské emigrace, ale i se samotným knížetem Adamem Czartoryským.

V tom čase britský i francouzský konzul dospěli k závěru, že je zapotřebí vyvinout tlak na politické poměry v srbském knížectví.³⁰⁹

Na počátku roku 1853, kdy vrcholila krize ve východní otázce, poté co Omer paša Latas a jeho vojsko úspěšně postupovali v bojích proti Černé Hoře až k Cetinji, zachovávalo Srbsko neutralitu, protože ve vztahu k Osmanské říši i Rakousku to byla geopolitická nutnost. Nejenže byl srbský vývoz závislý na blahovůli Rakouska, ale též Rakousko v okamžiku eskalace napětí ve východní otázce roku 1853 poslalo na hranici se Srbskem expediční sbor, který byl kdykoliv připravený zasáhnout v případě vojenského vystoupení Srbska.

První zprávy o možném vstupu rakouského vojska na území Srbska byla oznámena britské ambasádě v Cařihradě dne 24. července roku 1853.³¹⁰ Proti této aktivitě Vídně protestovala srbská vláda na rakouském konzulárním zastoupení.

Rakousko sice vystoupilo prostřednictvím své diplomatické, Leiningenovy mise, na obranu zájmu Černé Hory, ale zájem Rakouska byl do značné míry motivován vlastními zahraničně – politickými zájmy v prostoru západního Balkánu.

Srbsko i Černá Hora byli v průběhu krymské války nuceni zachovávat neutralitu. Vídeň i Cařihrad vyvíjely velmi silný tlak na Bělehrad i Cetinji, za účelem dodržení přísně neutrálního postoje. Situaci Srbska znali velmi dobře britští diplomaté a obávali se rusofilních postojů v Srbsku. Slabá podpora Osmanské říše a možnost rakouského vpádu by mohl vést v Srbsku k orientaci zahraniční politiky na Rusko.³¹¹

Pro britskou diplomacii bylo Srbsko důležitým místem, protože právě rodící se národní hnutí na Balkánském poloostrově, které čerpalo v Srbsku myšlenkovou inspiraci, působilo pozvolna jako jeden z mnoha elementů na rozpad Osmanského impéria, které Britům umožňovalo prosazovat svou zahraniční politiku a zároveň zabraňovalo Rusku provádět svou zahraničně – politickou aktivitu v tomto prostoru. Diplomacie Francie i Velké Británie usilovala o posílení vlivu Osmanské říše na Balkáně, proto Srbsko po zvážení všech

³⁰⁹ Antić, Č., Velika Britanija, Srbija i krimski rat (1853 – 1856), str. 28.

³¹⁰ Antić, Č., Velika Britanija, Srbija i krimski rat (1853 – 1856), str. 37.

³¹¹ Antić, Č., Velika Britanija, Srbija i krimski rat (1853 – 1856), str. 40.

možných eventuálních východisek dospělo k závěru, že postoj neutrality nejvíce přispěje k posílení pozice Srbska na mezinárodním poli a může umožnit pozvolný přechod Srbska k plné nezávislosti. Tento postup se ukázal jako velmi prozíravý.³¹² Tímto rozhodnutím též Bělehrad oslabil původně dominantní vliv Petrohradu³¹³.

Počátek války samotné mezi Ruskem a Tureckem znamenal pak pro Srbsko období vyčkávání, neboť teprve výsledek boje v koncertu velmocí mohl přinést případnou změnu, a to nejen Srbsku.

Přestože se zájem Vídně pozvolna začínal orientovat do prostoru Balkánského poloostrova, cílem zahraniční politiky monarchie bylo zajištění obchodního spojení po Dunaji, a proto politici i diplomaté Vídně usilovně jednali na mezinárodním poli, aby dosáhli stažení ruských vojsk z Valašska i Moldavska, neboť ztráty zahraničního obchodu monarchie den ode dne okupací Podunajských knížectví narůstaly. Jedním z prostředků, jak toho dosáhnout byla i ona již zmíněná vojenská pohotovost Rakouské monarchie na hranici se Srbskem.

Srbsko v době války, stejně jako před ní, usilovalo o to, aby žádná z velmocí nemohla přímo či zprostředkovaně omezit zájmy knížectví. Ne vždy to ovšem přinášelo očekávaný výsledek. V Bělehradě usilovali alespoň o jistý stupeň korektnosti ve vztazích se všemi, jež byli zastoupeni v koncertu velmocí. I s Cařihradem. Ruská vláda prostřednictvím svého vyslance Fontona, který v únoru roku 1854 dorazil do Zemunu, vznesla v Bělehradě protest proti dopisu srbského knížete, který adresoval představitelům Osmanské říše s poděkováním za ferman potvrzující dřívější výsady.³¹⁴ Zájem Ruska o oblast Balkánu byl stále více evidentní. Rusko své ambice navíc opíralo o společnou víru se Srby i Černohorci.

Rusko naléhalo v průběhu krymské války stále častěji prostřednictvím svého vyslance ve Vídni, Fontona, aby v Bělehradě dosáhlo změny orientace zahraniční politiky Srbska směrem k Petrohradu. V Srbsku však nemohli a ani nechtěli v průběhu války vyvolávat napětí na hranicích svého knížectví, neboť riziko přenesení těžkostí spojených s válečným

³¹² Pelikán, J., Srbsko v období autonomie (1831 – 1868), str. 33. In: Historický obzor 5, 1994/II.

³¹³ Mír v Paříži pak ukončil autonomii Srbska garantovanou Ruskem (období 1831 – 1856). Pařížská mírová konference zachovala sice Srbsku autonomii v rámci Osmanské říše, ale garance převzaly vítězné mocnosti krymské války.

³¹⁴ Srbsko, autonomní knížectví, ještě nebylo z hlediska mezinárodního práva stále plně uznáno jako svrchovaný stát, bylo počítáno mezi knížectví, které stále (v podstatě již jen formálně), spadalo pod svrchovanou vládu sultána.

konfliktem bylo stále velmi vysoké. Na protesty (ve věci vojska na hranici se Srbskem) bylo z Vídně odpovězeno, že Rakousko bez jakéhokoli dialogu či dovolení vstoupí do Srbska, pokud ruská vojska překročí hranice knížectví, nebo pokud by propuklo v Srbsku velké živelné povstání.³¹⁵

Srbská strana kontaktovala tureckou stranu, kde v memorandu hledala spojence v naději na vytvoření rovnovážného stavu sil při zachování nucené neutrality. Vídeňský dvůr vznesl protest u srbské vlády proti memorandu a žádal, aby Srbsko skončilo s vyzbrojováním a vojenskými cvičeními.³¹⁶

Bělehrad též prostřednictvím Garašanina usiloval o spojení s Francií. V průběhu krymské války se však snahy Bělehradu o spojení s Paříží mýjely účinkem. Ještě před skončením války bylo ale dohodnuto, že Srbsko bude pod protektorátem evropských velmocí.³¹⁷

Mír v Paříži, z 30. března, byl prvním mírem v dějinách, kdy byla Osmanská říše uznána za rovnocenného partnera. Ovšem velmoci si stanovili podmínku, aby sultán zrovnoprávnil všechny své poddané. To sultán přislíbil a formálně i provedl. Vznešený dekret, hatt – i – humájún, přinesl mnohé přislíbené reformy. Politické důsledky ruské porážky pak přinesly Srbsku mnohé změny. Ruska ochrana Srbska byla mírem v Paříži nahrazena protektorátem evropských velmocí, jak bylo stanoveno již na konferenci ve Vídni. Podle článku 29 smlouvy byl navíc jakýkoliv ozbrojený zásah v knížectví možný jen se souhlasem všech signatářů.³¹⁸ Tento článek přinesl tolik očekávanou ochranu hranic Srbska. Svobodná plavba po Dunaji pak znamenala rozvoj obchodu.

V době končící krymské války docházelo k velkým změnám nejen v zahraniční, ale též ve vnitropolitické situaci Srbska. Od roku 1848 vztahy mezi knížetem a státní radou nebyly nikterak dobré.³¹⁹ Vztahy se rok od roku zhoršovaly a státní rada již na konci krymské války napětí vršila svým protivenstvím vůči všemu, co jí kníže předkládal. Kníže Alexandr Karadjordjević stále častěji odmítal své návrhy konzultovat s radou a navíc začínal vyhrožovat krajními řešeními ve vleklé vnitropolitické krizi.

³¹⁵ Stranjaković, D. a Jakšić, G., *Srbija od 1813 do 1858 godine*, str. 151.

³¹⁶ Stranjaković, D., *Srbija od 1834 do 1858 godine*, str. 104.

³¹⁷ Stranjaković, D., *Srbija od 1834 do 1858 godine*, str. 105.

³¹⁸ Pelikán, J. a kol., *Dějiny Srbska*, str. 189.

³¹⁹ Stranjaković, D., *Srbija od 1834 do 1858 godine*, str. 107.

Ve vyhroceném ovzduší dospěla státní rada k rozhodnutí zbavit se knížete. Za tímto účelem byl do Paříže vyslán Ilija Garašanin, aby detailně vyložil politickým elitám aktuální stav věcí veřejných v Srbsku. Cílem jeho mise bylo přesvědčit v Paříži o nutnosti výměny knížete za jiného politika, který by, sám křesťan, přinesl Srbsku hospodářský rozkvět. Garašanin přednesl i druhý návrh, který počítal s dosazením na knížecí stolec vlastního člověka. V Paříži ovšem nechtěli otevírat nové téma na východě, dokud nebyla ukončena turecko – ruská válka.³²⁰

Opozice vůči knížeti začala narůstat do širších rozměrů i v samotném Srbsku. Pravoslavné obyvatelstvo vyčítalo knížeti protiruský postoj v době krymské války. Ustavobranitelé³²¹ i Garašanin pozvolna přecházeli na stranu státní rady. Kníže Alexandr měl navíc stále nepřátele v řadách stoupenců Obrenovićů.

V Srbsku pozvolna dozrávalo otevřené nepřátelství vůči knížeti Alexandrovi. Po návratu z Paříže do Bělehradu, 10. či 11. prosince roku 1857 bylo ihned Garašaninovi vyhrožováno knížetem a jeho nejbližšími.³²² Do vnitropolitické situace Srbska nakonec zasáhla Osmanská říše tím, že v okamžiku vrcholící krize vyslala do Bělehradu svého zmocněnce Edhen pašu, který následně podpořil státní radu. Bylo stanoveno, že pouze z členů rady bude kníže jmenovat ministry.

K moci se v Srbsku dostává tímto aktem oligarchie, na jejíž popud byly vypsány volby do skupštiny. Pětisetčlenná skupština se sešla 30. listopadu / 11. prosince 1858, a proto byla nazvána „svatoondřejskou“.³²³ Protiknížecí opozice získala ve skupštině většinu a následně vyzvala knížete k abdikaci. Kníže Alexandr se pod tlakem rozhodl vyhledat záštitu i ochranu v područí Turků, což následně skupština prohlásila zradou a na uprázdněný knížecí stolec byl povolán po 19 letech Miloš Obrenović. Téhož dne, kdy byl vyzván k abdikaci Alexandr Karadjordjević, 11. prosince 1858, požádala svatoondřejská skupština Vysokou Portu, aby přiznala její rozhodnutí a potvrdila volbu Miloše knížetem.³²⁴ Odpověď ze strany Osmanské říše na sebe nedala dlouho čekat. Do Bělehradu bylo 16. / 28. prosince oznámeno, že volba nového knížete je z jejich strany vnímána jako nezákonná. Za Srbsko se ovšem

³²⁰ Stranjaković, D., Srbija od 1834 do 1858 godine, str. 108.

³²¹ Ustavobranitelé byli úzkou vrstvou státních byrokratů, kterým se odařilo uchopit v Srbsku moc díky slabé vládě některých knížat. Mimo omezení moci knížete dosáhli kodifikace vlastnických práv, zrušení obchodních monopolů a stabilizace státní byrokracie.

³²² Stranjaković, D., Srbija od 1834 do 1858 godine, str. 115.

³²³ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, str. 189.

³²⁴ Čubrilović, V., a Čorović V., Srbija od 1858 do 1903, str. 6 – 7.

postavili představitelé a následně i diplomaté Francie a Ruska. Ti pak intervenovali v Cařihradě v zájmu Bělehradu a uklidňovali rozbouřenou situaci.

Všichni, kteří v Bělehradě i Srbsku očekávali slabého a nevýrazného panovníka byli velmi zklamáni. Miloš Obrenović byl i přes svůj velmi pokročilý věk velmi energickým vládcem. Ustavobarnitelé byli vymanévrováni ze svých pozic. Dokonce i Ilija Garašanin, který dopomohl Miloši Obrenović na trůn, musel dočasně odejít z vlády. Nebyl jediným, kdo musel dočasně odejít z čela země. Po restauraci dynastie Obrenovićů roku 1858 byl Zach jako exponent ustavobranitelského režimu donucen odejít do ciziny.³²⁵ Roku 1859 byl ovšem Zach povolán zpět, neboť bylo zapotřebí jeho znalostí a schopností z vojenské oblasti.

Zákonem z roku 1859 byl knížecí stolec prohlášen dědičným v rodě Obrenovićů.³²⁶ Roku 1860 pak vyslal kníže Miloš delegaci do Cařihradu. V čele deputace stál Jovan Ristić. V květnu předložila delegace žádost o přiznání nástupnictví dynastii Obrenovićů na srbský knížecí stolec, právo na svobodnou politiku ve vnitřních záležitostech země a odchod všech muslimů ze zbývajících měst.³²⁷ Porta byla ochotna řešit vše mimo práva Srbska na jeho vlastní vnitřní záležitosti.

Otevřený protiturecký postoj knížete Miloše vedl k otevřenému vystoupení proti sultánovi a to nejen svým požadavkem na odchod všech muslimů ze zbývajících měst a žádosti o zrušení a odchod tureckých posádek, ale též svými neoblomnými postoji v záležitostech knížectví, kde jednal a rozhodoval bez jakékoliv konzultace s tureckou stranou, ačkoliv věděl, že právě tato jeho aktivita byla pro Cařihrad největší urážkou.

Smrt knížete 14. / 26. září roku 1860 pak zabránila vyostření v konfliktu mezi Srbskem a Osmanskou říší.

Syn zesnulého knížete, Michal, v době svého nuceného exilu mnohá léta studoval a následně zaměřil svou prvořadou pozornost na reorganizaci armády. Nejen sečtělost, ale i schopnost provést často velmi solidní politické analýzy udělaly s Michala Obrenoviće muže, který změnil tvář Srbska.

Když se Rakušané vzdali území, ve Villafrance r. 1859, které obsadila vojska Francie a Piemontu, nikdo z velmocí již nechtěl oslabovat Rakousko a jeho expanzivní záměry na Balkáně. Na základě těchto událostí dospěl pak Michal Obrenović k přesvědčení, že velmocí nepodpoří Srbsko, pokud ono samo nebude schopno pozvednout zbraně

³²⁵ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, str. 583.

³²⁶ Ljušić, R., Srbija 19. veka, str. 279.

³²⁷ Čubrilović, V., a Čorović V., Srbija od 1858 do 1903, str. 8.

a dopomoci si k obhájení vlastních národních zájmů, které pak velmoci mohou následně podpořit.

Vzhledem k tomu, že idea srbského militarismu byla v knížectví heroicky oslavována, byla myšlenka Michala Obrenoviće na reorganizaci armády přijata s velkým nadšením. Nejen v Srbsku, ale i v Rusku přijímali záměry nového knížete s dosti velkým nadšením. V období let 1860 – 1867 ruská diplomacie upozorňuje balkánské národy i státy na Bělehrad jako na centrum, kde je zapotřebí se shromáždit pro svůj boj proti Turecku.³²⁸

Roku 1861 zrušila skupština některé články ústavy z roku 1838, které Portě umožňovaly vměšovat se do vnitřních záležitostí knížectví.³²⁹ Velmoci ovšem k následné stížnosti Osmaské říše zaujaly velmi rezervovaný postoj, a proto po nějakém čase na další protesty rezignovali i v samotné Konstantinopoli.

Vybudování armády zároveň umožnilo knížeti vybudovat si v zemi silnou mocenskou oporu. Roku 1861, kdy umírá sultán Abdülmecit I., prosadil kníže zákon, podle něhož všichni zdraví muži museli nastoupit ke tříleté základní vojenské službě. Branná povinnost byla do 60 let a všichni záložníci museli docházet jednou měsíčně k povinnému výcviku. Armáda ač budována s nadšením byla v Evropě sledována s posměšky a pohrdáním. V tomto ohledu militarizace Srbska, založená na rolnictvu, podporovala původní národní ideologii, podle níž hrály historickou úlohu masy, nikoli jen byrokratická elita.³³⁰ Proti budování armády vznesla Porta protest i u velmocí (signatářů konference v Paříži), ovšem ten zůstal bez ohlasu.

Pro výchovu důstojníků byla zřízena moderní vojenská akademie, v jejímž čele stanul již zmíněný český emigrant František A. Zach.³³¹ Kníže Michal též povolal zpět do služby Iliju Garašanina, který od roku 1861 zastával úřad ministerského předsedy i ministra zahraničních věcí.

³²⁸ Čubrilović, V., a Čorović V., Srbija od 1858 do 1903, str. 24.

³²⁹ Žukov, J. M. a kol, Dějiny světa – svazek VI., str. 523.

³³⁰ Glenny, M., Balkán 1804 – 1999, str. 112.

³³¹ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, str. 190.

Vztahy Srbska a Černé Hory v období let 1848 – 1861

Známe záměr Kadjordjeviće (z roku 1806), ustavení věčného svazu s Černou Horou a sjednocení tří srbských oblastí, Srbska, Černé Hory, Bosny a Hercegoviny.³³² Načetranije bylo Ilijou Garašaninem roku 1844 uvedeno v život. Koncem roku (1844) pak získala Černá Hora první pomoc ze Srbska, cca 1000 císařských dukátů. Od toho času metropolita Petr II. pravidelně získával finanční pomoc z Bělehradu.³³³

Petr II. vycházel z ideje srbství jako společné hráze i aktivní politiky namířené proti Osmanské říši. Své nejslavnější dílo, Horský věnec, dedikoval „prachu otce Srbska“ tj. Jiřímu Karadjordje. Petr II. byl též horlivým propagátorem srbské národní myšlenky (srbství)³³⁴ Njegoš udržoval velmi vřelé vztahy s Ilijou Garašaninem, ale s Obrenovići si vždy příliš nerozuměl.

27. června 1848 psal Michal Obrenović Njegoši dopis, kde usiloval o jeho přízeň. „Já...v pravdě...nemám štěstí osobního setkání s Vámi, ale věřím, že chápete úkol dneška, v tom smyslu mohu říci, že se nejen známe, že jsme i jednoho smýšlení.“³³⁵

Petr II. ale udržoval oficiální linii vztahů s Bělehradem, odkud očekával pomoc a podporu. Na jaře roku 1849 psal Petr II. knížeti Alexandrovi, neboť situace v Bosně a Hercegovině si toho času žádala reakce na aktivity Turků. Píše: „Srby nemůže nikdo porazit, my můžeme vše vykonat, pouze tehdy, budete – li s námi Vy a Vaše Srbsko.“³³⁶ Svá slova Petr II. podtrhl v závěru dopisu slovy: „Bušte zdráv a šťasten, abyste byl šťastím a mečem celého Srbska.“³³⁷ I v Bělehradě ale počítali s Černou Horou jako se svým spojencem. V květnu roku 1859, tedy o měsíc později, odpovídá na dopis kníže Alexandr Karadjordjević osobně. „Díky za spojenectví s Vámi, které můj národ osobitě oduševňuje, a kterého si já sám velmi vážím, a které je silnější a větší nežli kdy dříve.“³³⁸ Kníže Karadjordjević dále píše z Bělehradu, že Ilija Garašanin navrhne někoho, kdo by mohl stále vykonávat úlohu

³³² Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 425.

³³³ Rastoder, Š., Istorijiski leksikon Crne Gore II., str. 325.

³³⁴ Šesták, M. a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 206.

³³⁵ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 119.

³³⁶ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 123.

³³⁷ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 123.

³³⁸ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 125.

důvěrníka ve vztahu Srbska a Černé Hory. Kníže v dopise zdůrazňuje i to, že vladyka Petr II. může stále počítat s jeho pomocí.

Spolupráce mezi Srbskem a Černou Horou probíhala v několika rovinách. Třemi základními rovinami pak byly: politická, hospodářská a kulturní. Mnohem více však pomáhalo Srbsko. Přesto však nemůžeme hovořit jen o jednostranném toku peněz a informací.

V podstatě ihned poté, co zesnul černohorský vladyka Petr II., psal bratr zesnulého, Pero Tomov srbskému knížeti Alexandrovi: „Vladyka černohorský a brdský P. P. Njegoš, můj bratr, včera v 10 hodin dopoledne odešel na věčnost.“³³⁹

Poté co stanul v čele Černé Hory Danilo Petrović, mnohé se změnilo i ve vztazích Černé Hory a Srbska. Kníže, který na rozdíl od vladyky již v celibátu žít nemusel, a proto usiloval o ruku dcery knížete Alexandra Karadjordjeviće. Sblížení dvou dynastií nebylo v zájmu žádné velmoci, zvláště pak Osmanské říše, ovšem ani kníže Alexandr nebyl ochoten poslat svou dceru do Cetinje, a proto záměr černohorského knížete nebyl úspěšný.³⁴⁰

Neúspěch na poli spolupráce v otázce boje proti Osmanské říši i osobní neúspěch v rovině uzavření sňatku ukončil několikaletou spolupráci Srbska a Černé Hory. Byla ukončena i finanční subvence ze strany Srbska jako pomoc Černé Hoře, kterou získávala od roku 1844.³⁴¹ Přestože již nedocházelo tak často k výměně srdečných pozdravů a mnohé oficiality byly profesně strohé, docházelo k některým aktivitám, které byly ale více prospěšné Černé Hoře a spolupráci v některých rovinách, neboť ani Rusko, tradiční partner Černé Hory nebylo Černohorcům tak blízké v jejich smýšlení.

Spiridon Gopčević, blízký spolupracovník černohorského knížete, který štedře dotoval aktivity černohorského knížecího stolce, usiloval o navázání spolupráce s Bělehradem prostřednictvím Ilije Garašanina. 12. července 1853 psal Gopčević z Bělehradu, že je Garašanin v Paříži, 28. července napsal knížeti z Terstu, že očekává návrat Garašanina. Gopčević knížeti psal pozitivní zprávu ale až na začátku září.

„Garašanin již dorazil do Srbska... setkali jsme se, dohovořili jsme se na setkání, Garašanin Vám zasílá pozdravy.“³⁴² Ovšem na druhé straně víme, že prohlášení Černé Hory

³³⁹ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 131.

³⁴⁰ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 427.

³⁴¹ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 428.

³⁴² Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 135.

knížectvím vnímal Garašanin, jako nejnešťastnější událost pro Srbsko samotné. O samotném knížeti Danilovi se pak údajně vyjádřil jako o osobnosti bez charakteru.³⁴³

Vzhledem k obecnému zhoršení ve vztazích Srbska a Černé Hory, využívali představitelé knížectví často k oslovení politiků v Bělehradě prostřednictvím rakouského úředníka v Kotoru, Dojmiju. Toto prostřednictvím zahrnovalo zvláště otázku politické i nepolitické (ekonomicko – hospodářské)³⁴⁴ emigrace. K prostřednictvím byli též využíváni generál Mamula a plukovník Kovalevski.

V otázce kulturní spolupráce nebyly vazby a kontakty zpřetrhány ani v 50. letech 19. století. Nejčastěji kulturně orientované potřeby Černé Hory vyřizoval v korespondenci sekretář knížete, Milorad Medaković³⁴⁵. 3. července 1856 posílá srbské ministerstvo školství velké množství knih černohorské mládeži. Bylo zasláno 615 různých knih, školních učebnic, poslaných černohorské mládeži jako dar.³⁴⁶ Nešlo vždy jen o hmotnou výpomoc v kulturní oblasti. 10. prosince 1856 žádal Medaković o možnost přijetí několika Černohorců jako stipendistů srbské vlády.³⁴⁷ Přibližně o rok později, v září roku 1857, obdržel kníže Danilo dopis z Bělehradu, kde mu bylo oznámeno, že dva mladíci z Černé Hory budou přijati na studia jako stipendisté srbské vlády.

Dalším tématem korespondence a spolupráce mezi Bělehradem a Cetinjí byla otázka vystěhovalectví. Mnozí z těch, kteří se vystěhovali z důvodu nedostatku, žádali po skončení krymské války o možnost návratu zpět do Černé Hory. V září roku 1856 byl doručen knížeti Danilovi prosebný dopis od jednoho z černohorských vystěhovalců, který se v dopise kál za vystěhování z Černé Hory a žádal o návrat do Černé Hory nejen pro sebe, ale i pro 500 Černohorců. Psal: „Vedle mého návratu, mám i přání, aby se 500 Černohorců spolu se mnou, do mé milované Černé Hory, které Porta v současnosti vyhrožuje, mohlo vrátit.“³⁴⁸ Týž měsíc dostal kníže ze Srbska další dopis, ve kterém je mu oznamováno, že cca 100 Černohorců by

³⁴³ Dodnes kolují nepodložené zprávy, které však jsou uváděny i v srbsky psaných lexikonech, údajně se měl Garašanin na adresu knížete Danila vyjádřit v tom duchu, že je to hlupák.

³⁴⁴ Emigrace z důvodů ekonomicko – hospodářských byly časté zvláště po roce 1853, neboť neúroda spojená s bojem proti Turkům způsobovala nedostatek mnohým rodinám.

³⁴⁵ Milorad Medaković (1824 – 1897) – historik, a sekretář vladky Petra II. Petroviće i knížete Danila Petroviće. Novinář listu Dalmatinska zora. Do Černé hory dorazil roku 1844. Roku 1848 odešel do Záhřebu. Do orné Hory se vrátil roku 1854. Z důvodu nedorozumění s knížetem odešel z Černé Hory roku 1857 a pracoval v Bělehradě na ruském vyslanectví.

³⁴⁶ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 152.

³⁴⁷ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 157.

³⁴⁸ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 155.

se rádo vrátilo do vlasti, ale je jim bráněno srbskou vládou. Žádají touto formou o intervenci ze strany černohorského knížete. Nešlo vždy jen o hromadné žádosti, kníže dostával i dopisy, kde o návrat žádali jednotlivci. Důvodem vystěhovalectví byly nejčastěji důvody ekonomicko – hospodářské. Kníže se dle svých možností snažil vyhovět žádostem o návrat do Černé Hory. Některé žádosti vyřizoval též bratr knížete, Mirko Petrović. Dopis z 26. září 1857, podepsaný Mirkem Petrovićem, povoluje rodině Markoviću návrat. V dopise stojí: „Kníže náš Vám (mým jménem) vzkazuje, že se můžete přesídlit, kde Vy sami budete chtít.“³⁴⁹

Velkým přínosem pro Černou Horu a její obyvatele byla tiskárna, kterou v době obléhání země Turky roku 1853 využili Černohorci k výrobě střeliva. Na přelomu roku 1857 – 1858 požádala černohorská vláda vládu srbskou o malou tiskárnu s návodem. V dubnu 1858 psal Ljubomir Nenadović³⁵⁰, činovník srbské vlády, který již dříve psal knížeti o tom, že v Bělehradě velmi pečlivě sledují evropský tisk, který se zabýval vyhocenou situací v oblasti Grahova. Mimo jiné Nenadović udílí i rady: „Jak vás Bůh vede, tak i jedejte, ale berte vážně rady ze strany Ruska i Francie.“³⁵¹ V dopise z dubna Nenadović též píše, že se raduje z toho, že tiskárna v pořádku dorazila do Kotoru.

Rok 1858 přinesl mnohé změny ve vztazích Srbska a Černé Hory.

V červnu 1858 žádali obyvatelé Vasojevići, kteří si chtěli uchovat určitý stupeň autonomie vůči černohorskému knížectví, Ministerstvo zahraničních věcí Srbska o pomoc v podobě střeliva a finančních prostředků. Důvodem byla stálá hrozba násilné intervence ze strany Albánců. V posledních letech, kdy Porta válčila s Ruskem, vzrostla agresivita Albánců a oni pak ze všech světových stran na nás ve Vasojevići útočí.³⁵²

V souvislosti s událostmi ve Vasojevići se kníže Danilo obrátil, vzhledem k jistému napětí ve vztazích mezi Cetinjí a Bělehradem, na představitele kláštera, arhimandritu Nikodima. Ten knížeti odpověděl dopisem dne 18. listopadu roku 1858: „Na základě Vaší žádosti jsem odešel do Srbska, abych požádal srbskou vládu o smilování v otázce daru zbraní a střeliva.“³⁵³ I tentokrát získala Černá Hora důležitou pomoc.

³⁴⁹ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 162.

³⁵⁰ Ljubomir Nenadović (1826 – 1895), v období let 1848 – 1850 vyučoval na lyceu v Bělehradě. Od roku 1857 byl činovníkem srbské vlády. Roku 1858 pobýval jménem srbské vlády v Cařihradě, odkud se vrátil roku 1859. Kníže Danilo Petrović využíval jeho služeb k znovuobnovení kontaktů s Ruskem.

³⁵¹ Srbija i oslobodilački pokreti na Balkanu 1856 – 1878, str. 71.

³⁵² Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 173.

³⁵³ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 94.

Ovšem nejen ve vztazích mezi černohorským a srbským knížetem rostlo napětí, též v samotném Srbsku vše pozvolna směřovalo k vymanévrování Alexandra Karadjordjeviće z trůnu. Do vnitřní krize se navíc vložila i Osmanská říše.

Do Bělehradu byl vyslán jako její zmocněnec v roce 1858 Edhen paša, který v okamžiku největšího vyostření vnitřní krize podpořil státní radu a provedl změny v ústavě.³⁵⁴

Následné změny znamenaly nástup oligarchie k moci. Nová skupština, která vzešla z voleb, pak vyzvala knížete Alexandra k abdikaci. Na trůn v Bělehradě dosedl Miloš Obrenović.

Na tuto vnitropolitickou změnu zareagoval i černohorský kníže Danilo Petrović. Dne 28. března roku 1859 napsal černohorský kníže do Bělehradu blahopřejný dopis, v němž adresoval novému knížeti tato slova: „Když záměrem Boha byl Váš návrat a po dvaceti letech odluky od Srbska záměrem Jeho jste se navrátil ke stolci, který jste Vy zakládal, dal mu vzrůst a utvrdil ho, stalo se, že srbský národ v nikdy nezapomenutelné prosincové skupštině minulého roku, že úradkem Boha pak jste byl uveden, což přimělo všechny, aby Vám ze všech stran blahopřáli a zároveň tím blahopřáli srbskému národu.“³⁵⁵ Tímto aktem se pak pozvolna otvírala naděje na aktivnější spolupráci mezi Černou Horou a Srbskem. Vztahy mezi těmito dvěma knížectvími se začaly pozvolna stabilizovat. Následkem oteplení ve vztazích byl pak dopis předsedy černohorského senátu srbské vládě v květnu 1859, kde žádá o možnost návratu srbských politických emigrantů do jejich vlasti.

Krátce nato dochází z důvodu úmrtí v Srbsku i Černé Hoře k tomu, že na knížecí stolec dosedají potomci knížat vládnoucích rodů. Vztahy mezi Černou Horou a Srbskem nezůstaly jen formální, ale staly se přátelskými, díky stejným hodnotám a cílům.

Roku 1861, který byl zároveň rokem smrti sultána Abdülmecita I., psal černohorský kníže Nikola Petrović srbskému knížeti Michalu Obrenovići žádost o pomoc tato slova: „Černohorský národ i v neplodnějších letech takřka živoří, příčinou jsou neplodné hory, kde se nachází jen velmi málo země k obdělávání.“³⁵⁶ Toho roku poslal srbský kníže do Černé Hory cca 6000 dukátů. V průběhu vlády knížete Michala Obrenoviće obdržela pak Černá Hora cca 25 000 dukátů jako pomoc.

³⁵⁴ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, str. 189.

³⁵⁵ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 181.

³⁵⁶ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 429.

Zachycení spolupráce jižních a západních Slovanů, období rodících se národních identit u jednotlivých jihoslovanských etnik / 1848 - 1861 /

Revoluce r. 1848 uvedla na scénu politického života v Evropě v podstatě všechny dotvářející se novodobé národy, politicky dosud neaktivní. Polská emigrace v Paříži, která již dříve pověřila Alexandra Zacha misí v Srbsku, ho roku 1847 pověřila i pro oblast v Bosně a Hercegovině i Chorvatsku. Ne všechny záležitosti ovšem spravoval Zach sám. Některé oblasti měl Zach spravovat prostřednictvím svých zástupců. Ovšem události roku 1848 nabraly rychlý spád a bylo nutné jednat. Při jednáních se srbskou stranou pak byli Zachovi partnery: ministr vnitra Garašanin a předseda státní rady Stojan Simić. Jednání se Simičem se týkala tří otázek: národně – revolučního hnutí Chorvatů, utvoření jihoslovanského státu a účasti Srbů v jeho vládě se sídlem v Záhřebu.³⁵⁷ Přestože v politických otázkách bylo dosaženo shody³⁵⁸, velké obtíže se vyskytly v otázce finanční podpory. Když pak psal Zach do Paříže, kladl důraz na nutnost pomoci jižním Slovanům a zároveň varoval před aktivitou Ruska.³⁵⁹

Roku 1848 byl Zach v Praze účastníkem Slovanského sjezdu³⁶⁰. Sjezd konaný v Praze pak byl přímým důsledkem německého sjednocovacího hnutí, revolučně emancipačního uvědomění maďarské šlechty a centralizačních aktivit Vídně. Zach, který byl přítelem F. L. Riegra³⁶¹, doporučoval Čechům sblížení s Jihoslovany. Odchod Zacha z Bělehradu na sjezd do Prahy ale měl následně i svou dohru, neboť v Paříži tento akt klasifikovali jako zběhnutí ze služby.

Sjezd v Praze, jehož účastníci byli rozděleni do tří sekcí, československé, polsko – rusínské a jihoslovanské, měl v podstatě program o třech bodech:

³⁵⁷ Žáček, V., František A. Zach, str. 101. / L. Gaj chtěl dokonce prohlásit knížete Alexandra ilyrským králem. /

³⁵⁸ V politických otázkách bylo sice dosaženo shody / dohoda Simiče se Zachem – 6 podmínek spolupráce / v otázce spolupráce uherských Srbů ve vládě Trojjediného království, ale obava z uskutečnění projektu blokovala štědrá dotaci ze strany Simiče. Na jedné straně to byla obava z nepřijetí ze strany Chorvatů, ale též byla ve hře obava z vyzrazení a následné problémy Srbska na mezinárodní úrovni.

³⁵⁹ Zach doslova psal: „Proto ať Francie radí Portě, aby vyslala / do Srbska / zvláštního komisaře, pověřeného ukončením záležitosti / tj. provedením ústupků srbskému národu v duchu požadavků revoluční doby /.

³⁶⁰ Slovanský sjezd v Praze, jehož starostou byl Palacký, byl výrazem liberálních a demokratických tendencí roku 1848. U Slovanů byly tyto tendence navíc umocněny motivem slovanské vzájemnosti.

³⁶¹ František L. Riegr, zeť Palackého. S Palackým byl Zach také v písemném styku z důvodu otázky spolupráce s jižními Slovany.

1. Vydání manifestu k evropským národům / objasnění zásad a cílů sjezdu /.
2. Vypracování požadavků rakouskému císaři / shrnutí požadavků a stížností /.
3. Dohoda slovanských národů o uzavření spolku a následné opatření prostředků na podporu jeho zásad a cílů.³⁶²

Tento, v podstatě Libeltův³⁶³ návrh, byl přijat díky kladnému stanovisku Františka Palackého a jeho nejbližších spolupracovníků. Palacký sjezdu předsedal ve funkci starosty, místostarosty byli Polák Lubomirski a Jihoslovan Vraz. Jednotlivé sekce jednaly odděleně, ale k zásadním otázkám se vyjadřoval velký výbor (sjezdu), do kterého každá sekce vysílala osm svých členů a osm náhradníků.³⁶⁴ Sjezd samotný mimo aktuálních otázek musel čelit i mnohým aktuálním problémům. Jedním z nich byla otázka Maďarů v monarchii. Poláky a Maďary neodděloval od sebe maďarský útisk uherských Slovanů, naopak část spojoval s nimi aristokratiem, druhou část náklonnost k demokratickým a revolučním ideálům.³⁶⁵

Všechny sekce usilovaly především o vytvoření Manifestu k evropským národům.³⁶⁶ Vzhledem k červnovému povstání pražského lidu sice k jeho manifestačnímu ohlášení nedošlo, ale byl alespoň zveřejněn v tisku. V podstatě jako jediné hotové dílo sjezdu.

Boje na barikádách v Praze byly potlačeny a následný útěk A. Zacha z Prahy 17. června předznamenává nový způsob spolupráce západních s jižními Slovan v otázce zrodu identit jednotlivých národů.

Z roviny politické se zápas o národní identitu přenesl do roviny kulturní. V Srbsku se vracejí k ideji D. Obradoviće, kterou vyhlásil již roku 1783: „Zákon a víru lze zaměnit, nikdy však národnost a jazyk.“³⁶⁷ Roku 1849 pak vyšel ve Vídni spis z pera Vuka Stefanoviće – Karadžiće: „Kufr dějin, jazykovědy a lidových obyčejů u Srbů tří konfesí.“³⁶⁸ Idea díla byla ve své podstatě vyjádřena již v první kapitole, která nesla název: „Všechno a všude Srbové“.

³⁶² Žáček, V., František A. Zach, str. 112 – 113.

³⁶³ Karel Libelt – předseda sekce polsko – rusínské (měla 61 členů). V čele sekce československé byl P. J. Šafařík (měla 237 členů) a v čele sekce jihoslovenské byl Pavel Stamatović (měla 42 členů) / místopředsedou této sekce byl A. Zach /.

³⁶⁴ Protokoly sjezdu se dochovaly a ukazují mentalitu členů jednotlivých sekcí. Zatímco zápisy československé sekce se vyznačují učeneckou přesností, zápisy jihoslovenské jsou stručně heslovité a omezují se na učiněná usnesení. Protokoly polsko – rusínské byly obsáhlé, ale forma nikoliv obsah byla určující.

³⁶⁵ Žáček, V., František A. Zach, str. 111.

³⁶⁶ Manifest k evropským národům byl jakýmsi svoláním ve jménu práv západních a jižních Slovanů. Byl vypracován pod dohledem Palackého a schválen ve všech sekcích.

³⁶⁷ Weithmann, M., Balkán – 2000 let mezi Východem a Západem, str. 176.

³⁶⁸ Pilar, I., Eine Geschichte Kroatiens, Serbiens und Bosniens, str. 216 – 217.

Podstata této kapitoly spočívala v teorii, že všichni jižní Slované jsou Srbové. Chorvaté jsou tedy katolicizovaní Srbové a měli by se hlásit k všeobjímajícímu srbství.³⁶⁹

Otázka jazyka jižních Slovanů byla otevřená. Vídeňská jazyková dohoda z roku 1850 nenabídla sice spisovný jazyk pro Srby a Chorvaty, ale došlo alespoň k dohodě o tom, že standardní jazyk bude vytvořen na základě nejrozšířenějšího dialektu v oblastech osídlených Srby a Chorvaty³⁷⁰. Ljudevit Gaj položil pak základy novodobému chorvatskému pravopisu tím, že přijetím štokavského nářečí přiblížil jazyk Chorvatů srbskému jazykovému základu, který položil již zmíněný Vuk Karadžić. Aktivita generace, v jejímž čele stál L. Gáj, navíc odpovídala i potřebám a požadavkům chorvatské šlechty. Ilyrismus, který počíná vlastní konstituování moderního chorvatského národa, nesl nutně rysy společnosti, v níž buržoazie byl stále ještě na prahu svého vývoje, a k jeho oporám náležela hlavně střední chorvatská šlechta.³⁷¹ Roku 1845 pak žádal chorvatský sněm s ilyrskou většinou zřízení chorvatské univerzity a záhřebské arcibiskupství, nezávislé na Uhrách. Chorvatská národní strana, radikálně zaměřená proti Pešti, byla vůči Vídni velmi loajální. Za revoluce 1848 – 1849 vrcholilo chorvatské obrození. Velké národní shromáždění schválilo v březnu 1848 program chorvatského národního hnutí pod názvem Národní požadavky. Nejdůležitějšími požadavky bylo svolání chorvatského sněmu, sjednocení Chorvatska s Dalmácií, Vojenskou hranicí a jinými v minulosti ztracenými územími, národní nezávislost, sněmu odpovědné ministerstvo, zavedení národního jazyka do úřadů a škol, založení univerzity, svoboda tisku, slova, vyznání, občanské složení sněmu a občanská rovnoprávnost, porotní soudy, spravedlivé rozvržení daní, zrušení roboty a poddanství, vytvoření národní banky, propuštění politických provinilců, finanční samostatnost, národní garda apod.³⁷² Největším problémem však byla agrární otázka. Tlak sílil, a proto križevacká a varaždínská župa osvobodily sedláky od feudálních povinností za náhradu. V červnu 1848 chorvatský sněm³⁷³ požadoval reorganizaci celé monarchie na základě jazykového principu, nikoli historického práva. Neoabsolutismus však národní hnutí potlačil. Vídeň přistoupila ke germanizaci a policejnímu dozoru. Pozitivním přínosem však bylo povýšení záhřebského biskupství

³⁶⁹ Weithmann, M., Balkán – 2000 let mezi Východem a Západem, str. 177.

³⁷⁰ S rostoucím národním uvědoměním rostly i různé varianty pro vyjádření téže podstaty v oblasti obývané Srbskou nebo Chorvatskou většinou.

³⁷¹ Hroch, M.: Evropská národní hnutí v 19. století, str. 129.

³⁷² Hroch, M.: Evropská národní hnutí v 19. století, str. 135.

³⁷³ Článek XI. – členem rakouské federace mělo být teritoriálně sjednocené Chorvatsko.

na arcibiskupství r. 1852, neboť zaručovalo katolické církvi nezávislost na Uhrách a jmenování Josipa Juraje Strossmayera biskupem v Djakovu.³⁷⁴ Neoabsolutismus sice přinesl buržoazní reformy, ale sociálním problémem číslo jedna byl rozpad soběstačného hospodaření a vlastnictví půdy širšími rodinami, tzv. zadruha.³⁷⁵

Na otázku po jazyku Černé Hory, která měla odlišný historický vývoj v období novověku a vytvořila vlastní formu života, lze říci, že vlastní černohorský jazyk neexistoval a neexistuje. Je to dialekt jazyka srbského. V Černé Hoře díky přírodnímu prostředí převládl způsob života velmi podobný tomu, kterým byli nuceni žít pastevci v Albánii. Ovšem v otázce kultury a náboženství se jedná o identifikaci s pravoslavným srbstvím. Černá Hora má historicky i jazykově srbský ráz.³⁷⁶

Oblast Bosny a Hercegoviny, většinou islamizovaná, nevytvořila vlastní identitu národa. Stejně tak nevytvořila vlastní jazyk. Chorvaté i Srbové v Bosně byli podřízeni islamizovanému slovanskému obyvatelstvu, které usilovalo o co největší stupeň vlastní autonomie.

Specifikou zrodu národní identity Slovinců je časové zpoždění. Teprve období vlády Napoleona Bonaparta a jeho válek s Rakouskem, které přineslo vznik Illyrských provincií, otevřelo ideu slovinského národního hnutí. Názvy „Illyr“ a „illyrský“ byly v této době již obecně vztahovány (ve slovinském prostředí) na domácí slovinské obyvatelstvo a slovinský jazyk.³⁷⁷ Do roku 1846 byly položeny základy pravopisu. Ovšem teprve rok 1848³⁷⁸ posunul slovinské národní hnutí, založené na kulturních a jazykových požadavcích, do roviny politické. Prvním, kdo již v březnu formuloval požadavek jednotné Slovenie byl kněz Matija Majar³⁷⁹. Paralelně vedle této ideje vyrůstá i myšlenka slovinsko – chorvatského svazu, která je velmi aktuální mezi pokrokovými liberály a studenty. Volby do Frankfurtského parlamentu pak ale celou situaci vyostřily a do veřejného života poprvé vstoupili i sedláci, kteří však po zrušení poddanství (v září 1848) ztratili zájem o revoluční události.

³⁷⁴ Hroch, M.: Evropská národní hnutí v 19. století, str. 139.

³⁷⁵ Zadržky byly hlavní překážkou přechodu rolníků k racionálně zbožně peněžnímu hospodářství a novým vlastnickým vztahům.

³⁷⁶ Weithmann, M., Balkán – 2000 let mezi Východem a Západem, str. 179.

³⁷⁷ Hroch, M.: Evropská národní hnutí v 19. století, str. 148.

³⁷⁸ Roku 1848 měla Lublaň 20 000 obyvatel, Gorice 10 000 a Maribor 5000 obyvatel. Charakteristickým rysem pak byl nejen nedostatek větších kapitalistických středisek, ale i celková hospodářská zaostalost.

³⁷⁹ Majarovy požadavky byly primárně spojeny s jazykem, školstvím, státní správou a soudnictvím. Sekundárně pak usiloval o vytvoření slovinského národa, který by byl zastoupen v zemském sněmu.

Slovinci se též zúčastnili Slovanského sjezdu v Praze (2. – 12. 6. 1848), kde formulovali své požadavky císaři. Základními požadavky pak byly: sjednocené Slovinsko, zřízení univerzity v Lublani a odmítnutí velkoněmecké koncepce.

Porážka revoluce přinesla germanizační absolutismus a politickou perzekuci. Teprve na konci 50. let se znovu otevírá otázka národně – kulturní identity, která je nosná díky vzniku čítáren a menší cenzuře tisku.

Pro vývoj Makedonie je charakteristická neexistence makedonského etnika, respektive středověké makedonské národnosti.³⁸⁰ V 19. století nevznikl žádný makedonský národ. Makedonští Slované se formovali buď jako součást národa bulharského nebo přijali řeckou orientaci. Od konce 19. století zesílil v oblasti vliv Srbska.

³⁸⁰ Rychlík, J. a Kouba, M., Dějiny Makedonie, str. 96.

Okolnosti vydání sultánova ediktu Hatt-i Hümayun a jeho obsah

Británie a Francie využily svůj status spojence Osmanské říše a vyvíjely nátlak, aby dosáhli u Turků jejich orientace směrem k hodnotám Západu a zefektivnili úsilí za účelem dosažení výnosu o rovnosti (všech v říši).³⁸¹ Poprvé v dějinách řadily velmoci Osmanskou říši mezi členy koncertu velmocí a to bylo pro Konstantinopol velmi zavazující. Ovšem na straně druhé podmiňovaly velmoci své spojení vydáním nového ediktu, který by zaručil křesťanům rovnoprávnější postavení. Jejich původní záměr, zajistit zárukami práva křesťanů, ovšem vyvolal velkou nevoli zvláště u Ali paši, který oponoval, že to opravdu nebude nutné a navíc by to porušovalo suverenitu sultána.³⁸² I přes počáteční nevoli ze strany Ali paši i Fuad paši probíhal koncentrovaný nátlak tří zastupitelů³⁸³ v Konstantinopoli na představitele Porty.

Ve tři hodiny odpoledne dne 18. února roku 1856 zástup mnoha tisíců shromážděných v Konstantinopoli vyslechl slavnostní přečtení reformního dekretu Hatt-i Hümayun adresovaného sultánem Abdülmecitem Ali pašovi,³⁸⁴ jeho velkému vezírovi.³⁸⁵ Dekret však byl přečten i pro velké množství Turků, Řeků, Arménů, Židů. Dekret byl určen muslimům i těm, kteří islám odmítali přijmout.

Britská, francouzská a rakouská delegace byly následně spokojené s tím, že Porta přislíbila respektovat rovnoprávnost národů, žijících na území říše, a proto se na pařížských jednáních v IX. článku mírové smlouvy shodly, že uznávají „vysokou hodnotu“ nového dekretu.³⁸⁶

³⁸¹ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 52.

³⁸² Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 53.

³⁸³ Nátlak na sultána vyvíjeli: za Velkou Británii Lord Stratford, dále pak francouzský ambasador Thouvenel a rakouský zastupitel, baron Prokesch.

³⁸⁴ Mehmed Emin Ali paša, který pocházel z rodiny drobného cařihradského obchodníka byl později velkým vezírem, který předsedal Nejvyšší radě reform, kterou vytvořila druhá generace reformátorů, jež se orientovala více na Francii. Spolupracovníkem Ali paši byl Mehmed Fuad paša, který pocházel z Cařihradu z rodiny osmanského básníka a učenice. Dříve než byl jmenován ministrem zahraničí, působil na velvyslanectví v Londýně.

³⁸⁵ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 3.

³⁸⁶ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 83 – 84.

4. dubna 1856 pak zastupitelé Velké Británie, Francie a Rakouska signovali trojstrannou dohodu, v níž se zavázali ke společné i jednotlivé obraně osmanské nezávislosti a integrity.³⁸⁷

Zatímco první dekret byl formulován tak, aby zabránil vměšování cizích velmocí do integrity Osmanské říše, druhý dekret vytvořil předpoklady pro pronikání zahraničního kapitálu do osmanské ekonomiky. První dekret garantoval obyvatelům Osmanské říše právo na majetek, svobodu vyznání i jiné osobní svobody. Druhý pak kladl důraz na „zrovnoprávnění“ muslimů s jinověrci. Jinověrci tímto dekretem získali právo na rovný přístup k hodnostem v armádě, místům v úřadech, ve školách i soudnictví, též sociální respekt.³⁸⁸ Nový dekret též zaručoval volné nakládání s nemovitostmi i právo nabývat koncese. Též přinášel změny v daních a clech, sliboval i zákaz uplácení. Sociální respekt pak zajišťoval právo na čest a ochranu před urážkami.

Ovšem v podstatě nic nebylo reformováno od základu. Stávající systém procházel stálou rekonstrukcí, což je nejvíce patrné v právním resortu. Systém smíšeného soudnictví byl například tak úspěšný, že Krymská válka je plně využívala, neboť splňovaly princip rovnosti pro všechny osoby, což následně podtrhl i reformní dekret z roku 1856 a soudy pak byly reorganizovány, rozšířeny, odděleny a ustanoveny k tomu, aby řešily problémy občanského i trestního práva, které zahrnovalo muslimy i jinověrce.³⁸⁹ Ovšem své v procesu reformy sehrávala své i osmanská tendence vytvářet stále nové instituce a to v podstatě nepřetržitě. 9. září roku 1861 byla vydána vyhláška (soudní nařízení) učiněná proto, aby zdůvodnila legislativní proces slučující dvě rady (kolegia) do nové nejvyšší rady, která byla postupně rozdělena do tří oddělení:

1. Oddělení práva a předpisů, které převzalo legislativní funkce obou starých rad.
2. Oddělení administrativní a finanční, které bylo pověřené správním vyšetřováním.
3. Oddělení předpokládající nestranné soudní funkce ve věcech odvolání proti rozhodnutí provinční rady práva jako soudní žádosti rozhodnuté provinčním úřadem justice a soudem první instance v případech zahrnujících úředníky ústřední správy.³⁹⁰

³⁸⁷ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 4.

³⁸⁸ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 55.

³⁸⁹ Shaw, S. a Shaw, E., *History of the Ottoman empire and modern Turkey: Volume II*, str. 119.

³⁹⁰ Shaw, S. a Shaw, E., *History of the Ottoman empire and modern Turkey: Volume II*, str. 79.

Vzhledem k okolnostem vzniku a vyhlášení dekretu je nutné o něm uvažovat jako o právním aktu vzniklém pod nátlakem. Dekret byl krokem k sekularizaci a konceptu zemí západní Evropy v budování národů.³⁹¹ Osmanská říše se postupně dostávala do přímé i nepřímé závislosti na politice koncertu velmocí. A nejen to. V návaznosti na baltalimanskou konvenci Imperiální dekret zahájil druhou etapu přeměny Osmanské říše v polokolonii evropských mocností.³⁹² Byla to ale dlouhá cesta.

Dekrety totiž v praxi přinesly jen málo změn, pojetí práva a spravedlnosti vycházelo z neměnných předpisů koránu, na němž se zakládalo.³⁹³ Přestože tento vznešený dekret dával Portě velký manévrovací prostor, přišel příliš pozdě na to, aby mohl zvrátit tendenci pozvolného rozpadu Osmanské říše. Navíc jeho dodržování bylo často velmi nedůsledné, což nahrávalo protivníkům sultánovy politiky.

Dekret ovšem též vyšel v čase zrodu národních idejí, byť mnohé musely v 50. letech 19. století čekat na uvedení do života, neboť Osmanská říše se toho času stále rozprostírala na třech kontinentech a její integrita plně vyhovovala koncertu velmocí západní Evropy jako nárazníkové pásma před pronikáním vlivu Ruska na Balkánský poloostrov.

³⁹¹ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 56.

³⁹² Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 197.

³⁹³ Jorga, N., *Geschichte des Osmanischen Reiches*, str. 422.

Ekonomická situace v Osmanské říši v období po skončení krymské války

Už samotná krymská válka znamenala pro státní pokladnu Osmanské říše obrovskou zátěž. V průběhu krymské války začala nová fáze pronikání evropského kapitálu do Konstantinopole. První půjčku, ve výši tří milionů liber s šestiprocentním úrokem, získala Osmanská říše v Londýně roku 1854 a následující rok obdržela druhou na 5 milionů liber na čtyřprocentní úrok.³⁹⁴ Následovaly půjčky, v podstatě každoroční. V období let 1854 – 1874 získala Osmanská říše půjčku ve výši cca 200 milionů liber. Objem britského obchodu s Osmanskou říší koncem 50. let vzrostl na 6,5 milionů liber šterlinků, zatímco francouzský obchod dosáhl po krymské válce rekordní hodnoty 6,9 milionů liber.³⁹⁵ Nastával trvalý problém deficitu státního rozpočtu.

Problém rozpočtu měl ale mnohem hlubší kořeny. V letech mezi Napoleonskými válkami a 40. lety 19. století vzrostl turecký dovoz na rozdíl od tureckého vývozu. V té době Británie zvýšila podíl na tureckém zahraničním obchodě asi o 400%.³⁹⁶

Již roku 1840 vznikla v říši první banka³⁹⁷, kterou subvencovala vláda, aby tak vytvořila instituci, která by byla schopná konkurovat arménským a židovským půjčovatelům peněz.³⁹⁸ Problémy spojené s chronickým nedostatkem finančních prostředků se v Konstantinopoli pokoušeli řešit nejen daňovými reformami, ale i vydáváním papírových peněz.³⁹⁹ Celá reforma finančního sektoru ale potřebovala stále více peněz v hotovosti.

V Anglii, nejbohatší zemi světa činil plat ministerského předsedy pět tisíc liber ročně; v Turecku, nejchudší zemi Evropy, pobírá velkovezír třicet tisíc liber ročně a platy všech vysokých úředníků jsou o mnoho vyšší než platy královny a ministrů ve Velké Británii.⁴⁰⁰ Spirála státního dluhu začala narůstat. Časem totiž Osmanská říše potřebovala peníze nikoliv

³⁹⁴ Lewis, B., Dějiny Blízkého východu, str. 262.

³⁹⁵ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 205.

³⁹⁶ Kasaba, R., The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century, str. 47.

³⁹⁷ Banka, zřízena převážně z britského kapitálu, byla osvobozená od daní a stala se emisní bankou.

³⁹⁸ Glenny, M., Balkán 1804 – 1999, str. 84.

³⁹⁹ Papírové peníze, zvané kaime, byly spíše dluhopisy. Kaime navíc ani nebyly číslovány.

⁴⁰⁰ Glenny, M., Balkán 1804 – 1999, str. 86.

na reformu, ale ke splácení úroků z půjček. Příjmy státní pokladny ale na základě půjček stále vzrůstaly. V roce 1861 to bylo již 12, 5 milionů tureckých liber. Velkou pomocí k umoření státního dluhu bylo sice zavedení kolkovného, poplatky za lihoviny, sůl a tabák, zavedení cla etc., ale ani tyto příjmy nebyly dostatečné ve srovnání s požadavky říše.

Chyba v systému ovšem nebyla jen na straně Osmanské říše. Nominální úrok půjček byl sice 4% - 5%, ale osmanské dluhopisy byly prodávány v ceně cca 70%⁴⁰¹ nominální hodnoty. Ovšem je zapotřebí provádět kalkul i s bankovními poplatky a provizemi. Při započítání poplatků a provizí zahraničním bankám se čistý příjem osmanské státní pokladny rovnal mírně přes polovinu nominální hodnoty.⁴⁰²

Peníze, které v Konstantinopoli získali, byly sice velmi často použity velmi účelně, ale jen to nedostačovalo k tomu, aby se země nedostávala do dluhové pasti. Příkladem účelného využití prostředků byl pak telegraf nebo železnice. Hlavní část kapitálu, který byl exportován v 50. letech 19. století, byla investována do veřejných staveb a železnic.⁴⁰³ Od září roku 1855 byly posílány první telegramy mezi Cařihradem, Londýnem a Paříží, v roce 1861 již fungovalo spojení do Bukurešti, Bělehradu a Soluně, v asijské části pak mezi Üsküdamem a Bagdádem.⁴⁰⁴

Ovšem nákladné stavby paláců, kterým se sultán Abdülmecid věnoval více nežli politice, kterou svěřil Vysoké Portě, spolykaly obrovské finance, stejně jako sultánův soukromý život⁴⁰⁵. Abdülmecid byl navíc mužem velmi chatrného zdraví.

Francie a Velká Británie systémem půjček pozvolna Osmanskou říši proměňovaly ve svou polokolonii. Tento fenomén velmi dobře zaznamenali na pruském ministerstvu zahraničí. Dopis z Berlína velvyslanci Goltzovi do Konstantinopole ze srpna 1860 otevřeně ukazuje, kam celý systém půjček Osmanskou říši strhává: „Žádná, ani sebevětší částka peněz nic nevyřeší, pokud bude poskytnuta vládě, která si neosvojila ani neuvedla do praxe základní principy politické ekonomie, a která pokračuje v zavedeném hospodářském systému.“⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Za vlády sultána Abdülmecida obdržela v průměru Osmanská říše 80% z nominální hodnoty půjčky. V době vlády jeho nástupce Abdülazize to bylo jen něco málo přes 50% z nominální hodnoty půjčky.

⁴⁰² Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 205.

⁴⁰³ Kasaba, R., *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century*, str. 41.

⁴⁰⁴ Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 206.

⁴⁰⁵ Abdülmecid měl velkou zálibu ve svém harému. Zplodil 17 synů a 18 dcer.

⁴⁰⁶ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 85.

Ovšem i Habsburská monarchie, stejně jako ostatní velmoci, měla výrazný zájem na zisku plynoucím z obchodu s Osmanskou říší. Rakouská monarchie produkovala průmyslové zboží, které nacházelo odbyt i v Osmanské říši, která nakupovala finální výrobky a prodávala Rakousku surové nezpracované materiály. To znamenalo pro Osmanskou říši deficitní obchodní bilanci.⁴⁰⁷

Co se týče celkového objemu osmansko – habsburského obchodu: vzrostl v průběhu století mezi léty 1830 – 1914 téměř čtyřnásobně. V období mezi léty 1830 – 1850 Rakousko zjišťovalo asi jednu čtvrtinu tureckého obchodu. V prvních dekádách 19. století soupeřilo s Francií, která byla hlavním obchodním partnerem Osmanské říše. Ovšem počátkem 60. let podíl rakouského obchodu padl v porovnání s Velkou Británií i Francií, která zdvojnásobila svůj podíl v obchodu s Osmanskou říší, Prusko dokonce dovedlo svůj obchod, v tom čase, k čtyřnásobku. Podíl Vídně v obchodu padl v porovnání s jinými velmocemi na 9%. Byl to citelný propad, přestože nikdy dříve nepřesáhl hranici 14%.

Zatímco Osmanská říše dovážela do habsburské monarchie potraviny – plody a suroviny – bavlnu a tabák, surové hedvábí a koberce, dovoz do Osmanské říše pak z 80% tvořilo průmyslové zboží.⁴⁰⁸

Podíl habsburské monarchie na celkovém obchodu s Osmanskou říší pak v číslech vypadal následovně:

40. léta 19. století: export z Vídně: 26%, import 23%

50. léta: export 26%, import 23%

60 léta: export 14%, import 13%.⁴⁰⁹

Ve Vídni měli ale též dosti přesné informace o stavu osmanské pokladny. Měli z Konstantinopole zprávy i o předpokládaném státním dluhu Osmanské říše.⁴¹⁰

Otázku financí sice nakonec všechny reorganizace a následné politické koncepce v Osmanské říši svěřili pod dohled nově vzniklého ministerstva financí, které v letech 1860 – 1861 též zodpovídalo za navrhování vůbec prvního státního rozpočtu Osmanského impéria.⁴¹¹

⁴⁰⁷ Quataert, D., An essay on economic relations between the Ottoman and Habsburg Empires 1800 – 1914, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 243.

⁴⁰⁸ Quataert, D., An essay on economic relations between the Ottoman and Habsburg Empires 1800 – 1914, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 245.

⁴⁰⁹ Quataert, D., An essay on economic relations between the Ottoman and Habsburg Empires 1800 – 1914, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 249.

⁴¹⁰ PA XII – Karton 71, Türkei Berichte 1860 VIII – X, fol. 494 – 495. (Kopie s překladem je v příloze práce.)

⁴¹¹ Kasaba, R., *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century*, str. 51.

To už ale bylo příliš pozdě, navíc po smrti sultána Abdülmecida (roku 1861) začíná méně a méně kontrolovaný tok peněz do říše, který končí o necelé dvě desetileté později (roku 1875) státním bankrotem.

Nejen ekonomické, ale i politicko - diplomatické aktivity, měly přímý dopad na dění v říši na Bosporu. Nejvýznamnějším diplomatickým postem Osmanské říše byla Vídeň, která byla skutečnou branou do Evropy. V 16. a 17. století byla bránou k pronikání nejen do střední, ale i západní Evropy. Nějakou dobu byl diplomatický zastupitel Osmanské říše ve Vídni vyslancem sultána pro celou Evropu. Později byla Vídeň významná spolu s Paříží, Londýnem a Berlínem. Na zastupitelském postu ve Vídni vždy působily významné osobnosti.⁴¹²

V letech 1851 – 1869 byl vyslancem Osmanské říše ve Vídni Gaspard Manass Efendi, který byl současně tlumočником. V letech 1853 – 1854 tam byl i druhý tlumočnik, a to A. Manass. V letech 1851 – 1855 byl generálním konzulem ve Vídni P. Manass.⁴¹³ Jméno Manass se na diplomatickém postu ve Vídni vyskytuje velmi často.

Klientelismus a nepotismus nebyly ovšem jen na diplomatických postech, byly všudypřítomným jedem rozkladu a spolu s korupcí se stávaly nepřehlédnutelným znakem konce sultánovy říše.

⁴¹² Davison, R., Vienna as a major Ottoman diplomatic post in the nineteenth century, in Habsburgich – osmanische Beziehungen. Wien 1985, str. 251.

⁴¹³ Davison, R., Vienna as a major Ottoman diplomatic post in the nineteenth century, in Habsburgich – osmanische Beziehungen. Wien 1985, str. 268.

Opětovné povstání v Hercegovině a jeho ohlas v Černé Hoře

Na počátku roku 1857 propuklo povstání v Hercegovině z důvodu nejen vleklé ekonomické krize v oblasti, ale i velmi neúrodného roku 1856. Reformní dekret z roku 1856 navíc přinesl do Bosny a Hercegoviny značný stupeň destabilizace.

Napětí v oblasti okamžitě mobilizovalo černohorského knížete, který kontaktoval prostřednictvím svého sekretáře, ruského konzula ve Skadaru. Danilo Petrović usiloval pozvolna nejen o stabilizaci vztahů s Ruskem, ale i o pozvolnou proměnu orientace své zahraniční politiky a to nejen z důvodu proměny evropské geopolitické situace, ale též z důvodu zvýšeného napětí v knížectví, jež bylo tradičně prorusky orientované. Kníže zamýšlel prostřednictvím konzula v Dubrovníku kontaktovat ruského ministra zahraničí, hraběte Gorčakova a jeho prostřednictvím samotného ruského cara Alexandra II.

Danilova aktivita se dočkala kladného přístupu, ale knížeti bylo oznámeno, že nestačí žádat o pomoc, ale že musí svou zahraničně politickou orientaci též podpořit svými činy.

Rusko po krymské válce sice nevyvíjelo politický tlak na Balkán, ale tlakem diplomatickým vyvíjelo značné úsilí o rozšíření svého vlivu do této oblasti. Takřka ihned po krymské válce byl založen ruský konzulát v Sarajevu a následně i v Mostaru.

Krátce poté, co v Hercegovině začalo propukat povstání, odešly stovky Černohorců do oblasti Zubce a Sutoriny. Ovšem z důvodu uklidnění napětí francouzský konzul ze Skadaru i jiní tam akreditovaní krátce nato vyzvali černohorského knížete k tomu, aby nezasahoval do vnitřních záležitostí Osmanské říše. Ovšem kníže Danilo považoval tento okamžik za opětovnou příležitost k rozšíření území černohorského knížectví.

V březnu roku 1857 pak zachvátily nepokoje oblasti severní Albánie. Ovšem nejen tam vznikalo napětí, povstání začalo propukat i v dalších oblastech Hercegoviny. Povstalci z mnohých oblastí Hercegoviny hledali spojence, nejčastěji souvěrce pravoslavného vyznání a tak se nepokoje šířily. Z Hercegoviny též povstalci odcházeli do černohorské Cetinje i do klášterů, nejčastěji v období pravoslavných svátků. Cílem mnohých poutníků býval klášter Ostrog.⁴¹⁴

V září roku 1857 propukla v oblasti Vasojevići ozbrojená pročernohorská revolta. Když následně skadarský gubernátor vyslal proti vzbouřencům kárnou výpravu, přišlo

⁴¹⁴ Ostrog – černohorský klášter ve skále podobný vlaštovčímu hnízdu nedaleko města Onogošt. V této oblasti velmi často docházelo k třenicím, neboť zde končilo pomyslné území černohorského knížectví. Navíc pravoslavná víra jako silné pouto přiváděla k tomuto klášteru zástupy poutníků z mnoha stran. I ze Srbska.

na pomoc do Vasojevići 6000 Černohorců. Cílem povstání v oblasti Vasojevići bylo nejen osvobození od turecké poroby, ale též dosažení, v evropském diplomatickém měřítku, připojení Horní Polimlje k Černé Hoře na základě mezinárodního souhlasu.⁴¹⁵ 11. září 1857 pak vyhlásila celá oblast Kuće Drekaloviće své připojení k Černé Hoře. Tento akt ještě více zkomplikoval vztahy Černé Hory a Osmanské říše.

Největší napětí však Černohorci vyvolali v oblasti Grahova, kde černohorský kníže doslova vyzval k tomu, aby muslimům nedali „ani zrno pšenice“.

Trvalé napětí v oblasti Vasojevići, kterou kontrolovaly černohorská vojska, vedlo ke kárné výpravě Ali paši, kterou do oblasti vyslal jménem sultána správce Skadarského pašalíku na základě souhlasu diplomatických zástupitelů velmocí akreditovaných v Konstantinopoli. Kníže Danilo reagoval v podstatě okamžitým stažením svých vojsk z oblasti.

Jiná situace ovšem byla v oblasti Grahova, kde v září roku 1857 přerostly drobné potyčky v oblast silného napětí, protože černohorský kníže vnímal oblast Grahova jako strategické území k rozšíření černohorského knížectví směrem k Hercegovině.

Ovšem ani odchod černohorského vojska z oblasti Vasojevići neznamenal uklidnění v oblasti. Černohorský kníže totiž zadržoval daně, které získal z dané oblasti. Teprve pod tlakem představitelů velmocí akreditovaných ve Skadaru poslal kníže Danilo peníze sultánovi, a tak alespoň na čas uklidnil situaci v oblasti.

Na rozdíl od Vasojevići v oblasti Grahova napětí vzrůstalo. Obyvatelstvo Grahova odmítlo zaplatit daně sultánovi. Povstání se navíc z oblasti Grahova začalo přelévat i jinde. Do oblasti Banjan a dál do východní Hercegoviny. Na podzim roku 1857 pak povstání zachvátilo velkou část východní Hercegoviny.

Černohorský kníže, který byl velmi dobře informován o průběhu povstání, poslal na pomoc povstání cca 4000 mužů. Ovšem kníže Danilo neustále sledoval i vývoj v oblasti Vasojevići, kam na podzim roku 1857 poslal vojvodu Iva Rakova Radoniće, aby zde opět zorganizoval protiturecké vystoupení.

Zatím se v Hercegovině povstání, které mělo zpočátku charakter agrární bouře, mající za cíl likvidaci osmanského feudálního systému, proměnilo v protiturecké vystoupení s politickým podtextem.

⁴¹⁵ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 62.

Poté, co povstání zasáhlo i oblast Zubce, přeneslo se zde centrum povstalecké oblasti, odkud pak povstání zachvátilo i oblast Trebinje. V této oblasti velel povstalcům Luka Vukalović, který měl již s podobnými vzbouřeními rozsáhlé zkušenosti. Vukalović kolem sebe shromáždil nejprve 1000 spolehlivých lidí a pak povstání propuklo.⁴¹⁶

Černohorský kníže sice zaujal pod nátlakem velmocí k celému povstání neutrální postoj, ale v utajení podporoval povstalce, neboť stále choval naději na rozšíření území Černé Hory směrem k jihu i severu.

Vzhledem k rozsahu povstání začaly i velmoci pozvolna upírat své zraky k povstalcům. Mezi povstalce navíc zamířily i posily ze Srbska. Jedním z dobrovolníků byl i pop Pero Matanović, pozdější významný člen Sjednocené Srbské omladiny.

Poté co na přelomu října a listopadu zamířili se svými muži Pero Matanović a Luka Vukalović do oblasti Sutoriny, znepokojilo povstání i rakouské představitele v Dalmácii, neboť Sutorina byla oblastí, odkud po moři vedl obchod Osmanské říše k Rakousku, což přinášelo oběma zúčastněným stranám značný zisk.

Vzhledem k průběhu povstání začal černohorský kníže jednat s ruskými konzuláty v Sarajevu i Mostaru ve věci rozhraničení Černé Hory. Kníže Danilo usiloval o připojení Grahova, Nikšićské župy i Drbnjaku k Černé Hoře. Rusko bylo zvláště díky svému konzulovi v Dubrovniku, P. N. Stremouchovi, velmi dobře zpraveno o aktivitách a záměrech černohorského knížete.

Mezitím se povstání značně rozrostlo co do míry teritoriálního rozsahu, tak i počtu zúčastněných povstalců.

V lednu 1858 zničili povstalci most přes řeku Zetu v blízkosti města Spuže, aby izolovali oblast a zablokovali disponibilitu spužské pevnosti. O měsíc později se k povstání přidaly i oblasti Drobnjak a Piperi.

Obyvatelstvo povstalých oblastí platilo daň Černé Hoře a ta je za to zásobovala zbraněmi a municí. Následně pak v povstaleckých oblastech vytvářeli povstalci za značného přispění Černé Hory samosprávné místní orgány. Příkladem pro místní orgány, vzniklé v povstaleckých oblastech Hercegoviny byl černohorský hospodářský systém. Soudci byli z řad vojenských velitelů. Vyšší odvolací instancí byl pak černohorský senát, kam Hercegovinci podávali své apelace. V závažných otázkách se povstalci obraceli přímo

⁴¹⁶ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 65.

na černoohorského knížete. V podstatě po celou dobu povstání byly povstalecké oblasti připojeny k černoohorskému knížectví.

Osmanská říše si začala velmi zřetelně uvědomovat, že se jí situace vymyká z rukou. Vyšlo tedy provinční nařízení, které zachovávalo dosavadní strukturu provinční správy s tím, že v plné míře obnovovalo moc guvernérů, jimž byli podřízeni všichni další úředníci posíláni z Cařihradu.⁴¹⁷ Problémy provádění reformního dekretu Hatt-i Hümayun, který v teoretické rovině likvidoval poslední zbytky systému starých komunit a zaváděl rovnost všech náboženství, přinesl i do Bosny a Hercegoviny velké napětí, protože dosavadní nadřazenost islámu, na níž vše stálo, pozvolna ztrácela své prioritní postavení, což přinášelo nejen destabilizaci, ale i nástup nových principů do praxe.

Zatímco osmanští statkáři neměli na změnách velký zájem, kníže Danilo Petrović usiloval o centralizaci národního společenství, a proto v podstatě všemi prostředky podřizoval třídní i regionální zájmy rodícímu se národnímu ideálu, který pozvolna přerůstal v nacionalistickou koncepci, které podřizoval i své jednání směrem k Hercegovině.

Situace v povstaleckých oblastech se vyhrocovala, a proto hercegovinský gubernátor Vasif paša požádal představitele velmocí o intervenci vůči Černé Hoře. Představitelé Velké Británie vyjádřili podporu sultánovi téměř okamžitě. Rakousko podporovalo Hercegovince prodejem zbraní a střeliva, ale zároveň vydalo okamžité nařízení o zákazu prodeje zbraní a střeliva Černoohorcům. Rakouské noviny psaly o nutnosti ukončit aktivity „povstaleckého hnízda“ tj. Černé Hory.

Poté, co car Alexandr II. a císař Napoleon III. dohodli v září 1857 rozdělení sfér vlivu, započala i ruská strana pozvolna projevovat znovu větší zájem o černoohorské knížectví.

Na jaře 1858 započala Osmanská říše koncentrovat své síly na hranicích s Černou Horou. Následně Rusko spolu s Francií přijímalo opatření, aby nemohlo dojít k okupaci Černé Hory ze strany Osmanské říše a Rakouska. Pod tlakem Francie a Ruska vyslala Osmanská říše zvláštní misi, která by vedla rozhovory s černoohorským knížetem, a tak napětí v povstaleckých oblastech odvrátila.

27. března 1858 dorazil turecký komisař Kemal efendi do Mostaru, aby krizi v Hercegovině pomohl vyřešit diplomatickou cestou. Rozhovory ovšem skončily krachem a povstání začínalo nabírat stále širší rozměr, proto rakouský generální guvernér Dalmácie dorazil do Kotoru, aby na místě mohl udělat analýzu celé situace. Po svém návratu do Zadaru napsal krátkou zprávu do Vídně (15. 4. 1858), ve které podtrhuje, že rakouská hranice není

⁴¹⁷ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 203.

dostatečně zabezpečená, proto je zapotřebí zvýšit počet mužů v posádkách na hranici s Černou Horou, psal i o potřebě vybudování nových vojenských opevnění vystavěných podle požadavků současných norem.⁴¹⁸ V dané situaci vzniklo spojení Rakouska a Osmanské říše, založené na společných zájmech v tomto prostoru. Rakousko – turecké spojení ovšem vedlo k protestům Francie i Ruska v Konstantinopoli, kde se na stranu Francie přidali i představitelé Velké Británie, neboť byli znepokojeni sblížením Ruska a Francie.⁴¹⁹ Rusko navíc vzneslo svůj protest i ve Vídni.

Situace byla vyhrocená v maximální míře, a proto ruský konzul v Sarajevu posílal v rychlém sledu zprávy do Petrohradu o tom, že Osmanská říše má v povstaleckých oblastech plnou podporu Vídně.

Na přelomu dubna a května opět intervenovali představitelé Ruska, Francie i Velké Británie v Konstantinopoli ve věci Černé Hory. Na straně Konstantinopole nyní stála jen Vídeň. Protivenství Velké Británie bylo ovšem nyní nepříjemným problémem nejen pro osmanské Turky.

⁴¹⁸ Živković, D., Istorija Crnogorskog naroda, str. 115.

⁴¹⁹ Chitrova, N.: Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 135.

Napětí v Hercegovině přerůstá v otevřený konflikt, bitva u Grahova a její důsledky

V souvislosti s vývojem v povstání v Hercegovině bylo svoláno již zmíněné jednání osmanské a černohorské strany. Kemal efendi, který dorazil do Mostaru 27. března 1858, požádal o to, aby černohorská strana okamžitě ukončila jakékoliv vměšování do hercegovinské otázky a veřejně proklamovala svou podřízenost sultánovi.

Černou Horu na jednání zastupoval Henri Delarue⁴²⁰, francouzský občan a zároveň sekretář černohorského knížete, který žádal díl hercegovinského území, které by, dle jeho názoru, měl připadnout Černé Hoře na základě historického práva⁴²¹. Tímto požadavkem podmiňoval Henri Delarue započetí rozhovorů o vyjádření souhlasu s přiznáním svrchovaného postavení sultánovi, ale pouze pro ty oblasti, které budou Černé Hoře nyní nově postoupeny.⁴²²

V průběhu rozhovorů se nepodařilo najít společné východisko, a proto přišly ke slovu zbraně. Ovšem nyní byla situace pro Černou Horu velmi komplikovaná z hlediska zvýšeného napětí s rakouskou stranou. 14. dubna 1858 psal černohorský kníže ruskému konzulovi do Dubrovníku, Petkovičovi, že došlo k velké změně ve vztazích mezi Vídní a Cetinjí. Kníže černohorský a brdský píše, že nedopustí, aby černohorští biskupové byli vysvěceni v Rakousku.⁴²³

23. 4. / 5. 5. 1858 psal rakouský vyslanec z Konstantinopole, baron Prokesch, do Vídně rakouskému ministrovi zahraničních věcí, Buolu Schauensteinovi, že kníže Danilo žádá nezávislost a Kemal Efendi odpovídá postupem vojenských oddílů směrem k Černé Hoře.⁴²⁴

⁴²⁰ Henri Dalarue (1821 – 1861), věnoval se studiu matematiky a poté pracoval v Paříži v observatoři. V období let 1856 – 1859 byl osobním sekretářem knížete Danila Petroviče. Roku 1857 doprovázel knížete na jeho cestě do Paříže. Udržoval úzký pracovní kontakt s manželkou knížete, která na něj měla velký vliv. V roce 1858 dochází ke změně orientace zahraniční politiky Černé Hory, a proto roku 1859 se Henri Delarue vrací do Paříže.

⁴²¹ Území Černé Hory z hlediska historického práva bylo odvozeno v tomto případě nikoliv jako historická země, protože by tento požadavek byl nedoložitelný, ale jako teritorium, kde převládalo etnikum mající stejný jazyk a kulturu, protože si ji po staletí uchovávalo, stejně jako obyvatelstvo v oblasti Černé Hory.

⁴²² Andrijašević, Ž., Rastoder, Š., Istorija Crne Gore, str. 189.

⁴²³ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1858, archiválie č. 102.

⁴²⁴ P. A. XII, 64 Türkei 1858 I – VIII, Nr. 32 B (fol. 6 – 9).

Husajn – pašovi bylo nařízeno, poté co rozhovory zkrachovaly, aby s vojskem (odhady hovoří o 7 tisících mužích) obsadil Grahovac nedaleko Grahova. 26. dubna 1858 pak turecká vojska pod velením Husajn paši vstoupily do osady Grahovce. O vstupu tureckých jednotek do Grahova kníže Danilo okamžitě informoval ruského generálního konzula v Dubrovniku (26. 4. / 8. 5. 1858).

Téhož dne, tj. 26. 4. 1858, vojvoda z Vasojevići využil vypjaté situace a napsal manželce knížete, Darince, kde ji prosí, aby souhlasně se svým mužem, černohorským knížetem, jmenovali jeho syna členem černohorského senátu.⁴²⁵

Následně v Cetinji rozhodli poslat do oblasti cca 7 tisíc mužů, kterým velel bratr knížete, vojvoda Mirko Petrović. Během dnou dní (28. 4. / 10. 5. 1858) dorazil do Grahova vévoda Mirko Petrović s černohorským vojskem.⁴²⁶ Turecký velitel Husajn paša měl vojsko o počtu cca 7000 mužů. Černohorská vojska čítala 7500 mužů, kteří byli rozděleni do tří skupin. Na pravém křídle byl kmen Čevljanů, část kmene Pješivců a kmen Zagarčanů. Tomuto křídlu velel Petar Vukotić. Na levém křídle byli Čekličové, Ljubotinjané, Dobrljané a oddíly knížecí gardy. Této skupině velel Petar Vojović a Djuro Kusovac. Hlavní vojevůdce velel též centrálním oddílům a ti se nacházeli na hoře Srednjak.⁴²⁷

K prvním potyčkám došlo již 28. 4. / 10. 5. 1858. Po nevelké srážce došlo 29. 4. / 11. 5. 1858 a 30. 4. / 12. 5. 1858 k přestřelce. V průběhu noci z 30. 4. / 12. 5. na 1. / 13. 5. 1858 byl Mirko Petrović informován o situaci od dvou svých přátel, kteří vládli též tureckým jazykem. Byli totiž účastni rozhovorům s Husajn pašou a informovali Mirka Petroviće o tom, že turecký velitel má v úmyslu za svítání přesunout své vojsko směrem ke Klobuku a Trebinji. O Mirkovi, bratrovi knížete, se vědělo, že je velmi lstivým vojevůdcem.

Poté, co dostal Mirko Petrović zprávy o záměru svého nepřítele, rozhodl se oddělit dvě třetiny svých mužů, kteří měli podél cesty očekávat turecká vojska a vyčkat, než většina vojska projede. Záměrem Mirka Petroviće bylo napadnout vojska ze zálohy a využít momentu překvapení. Mirko Petrović doufal, že vnese do řad tureckého vojska chaos.

Rakouská strana byla o dění v oblasti Grahova velmi dobře informována z Konstantinopole, ovšem nebyla schopna odhadnout záměry černohorské strany. 30. 4. / 12. 5. 1858 psal rakouský zastupitel z Konstantinopole, baron Prokesch, rakouskému

⁴²⁵ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1858, archiválie č. 116.

⁴²⁶ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniha, tom I., str. 356.

⁴²⁷ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniha, tom I., str. 357.

ministroví zahraničí, že černohorský kníže, Danilo Petrović, dostal ultimátum ze strany Osmanské říše, aby do osmi dnů vyklidil, se svými muži, oblast Grahova.⁴²⁸

Kníže Danilo Petrović však ultimáta nedbal a jeho bratr Mirko v brzkých ranních hodinách 1. / 13. května 1858 zahájil útok na turecká vojska. Následovala bitva, v níž černohorská vojska způsobila značné ztráty vojsku Husajn paši. Odhaduje se, že zemřelo, bylo zraněno či zajato až 5000 mužů vojska Husajn paši. Turecké ztráty byly desetkrát větší nežli ztráty Černé Hory.

V den bitvy v oblasti Grahova psal černohorský kníže ruskému konzulovi do Dubrovníku dopis, v němž ujišťuje konzula o tom, že vydal Černohorcům rozkaz neútočit na turecká vojska, dále ho žádá o pomoc ve věci ukončení tureckého tažení. Píše též, že v této záležitosti již oslovil francouzského konzula ve Skadaru.⁴²⁹

Toto vítězství se stalo významné tím, že obrátilo zájem velmocí k problematice černohorského knížectví.⁴³⁰

Poté co Černohorci obsadili spojnici mezi Trebinjí a Klobukem, odkud měla přijít Turkům pomoc, napsal bratr knížete, Mirko Petrović, dopis knížeti Černé Hory a Brda, kde mu popsal průběh bitvy u Grahova.⁴³¹ O čtyři dny později napsal blahopřejný telegram knížeti R. Milošević a jménem oblasti Vasojevići blahopřál Danilovi k slavnému vítězství u Grahova. Psal, že všichni ve Vasojevićích chovají obdiv k účastníkům bitvy.⁴³²

S velkým nadšením byla zpráva o vítězství přijata v Bělehradě i na ruském ministerstvu zahraničí v Petrohradě, kam jí telegraficky z Vídně poslali ruští zastupitelé.

Kníže následně rozhodl na místě vítězné bitvy postavit kostel zasvěcený Kristu spasiteli. Byla též ražena pamětní medaile v logem Grahovac 1858.

2. / 14. května 1858 psal anglický diplomat z Paříže, Earl Cowley, ministru zahraničních věcí, Jamesi Howardovi Harrisovi⁴³³, že se ministr zahraničí Francie, hrabě Walewski zastal černohorského knížete a řekl, že by se mělo předejít prolévání krve. Dále píše, že má obavu, aby Francie nedala impuls k prohlášení samostatnosti Černé Hory. Též sděluje, že požádal hraběte Walewského o schválení následujících článků:

⁴²⁸ P. A. XII, 64 Türkei 1858 I – VIII, Nr. 34 A – C (fol. 86 – 91).

⁴²⁹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1858, archiválie č. 127.

⁴³⁰ Hyna, A., Vybrané kapitoly z dějin novověku II. (Dějiny Balkánu 1800 – 1913), str. 86.

⁴³¹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1858, archiválie č. 143.

⁴³² Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1858, archiválie č. 149.

⁴³³ James Howard Harris – 3. hrabě z Malmesbury – vlivný tory tzv. staré školy.

1. Evakuace (vojsk) z oblasti Grahova tureckou i černohorskou stranou.
2. Uznání *status quo* z roku 1858 (mezi tureckou a černohorskou stranou).
3. Potvrzení toho, že Černá Hora je integrální součástí Osmanské říše.⁴³⁴

Vzhledem k napjaté situaci v oblasti vyslal císař Napoleon III. do Jaderského moře válečné lodě, které tam měly demonstrovat sílu jeho země. Námořní jednotky Francie vpluly do vod Jadranu v noci mezi 3. / 15. a 4. / 16. květnem roku 1858.⁴³⁵

Aktivita Francie vzbudila obrovské sympatie v Petrohradě. Představitelé Velké Británie sice zpočátku vyčkávali, ale později se přidali na stranu Francie a Ruska z obavy před jejich větším sblížením.

Rychlá podpora velmocí ve věci Černé Hory zaskočila představitele Osmanské říše, kteří plánovali okamžitý zásah proti Černé Hoře. Ovšem silný diplomatický tlak donutil Turky ukončit vojenské aktivity i v povstaleckém prostoru.

7. / 19. května 1858 psal rakouský vyslanec, baron Prokesch, z Konstantinopole rakouskému ministru zahraničí, Buolu Schauensteinovi, že otázky spojené s vývojem černohorské otázky mají více východisek. Dále pokračuje a píše, že Porta akceptuje žádost francouzského ministra zahraničí hraběte Walewského na *status quo* z roku 1856, též píše, že hrabě Walewski splétá nitky a upozorňuje též na to, že za knížetem Danilem bude stát silou Napoleon III.⁴³⁶

16. června psal opět baron Prokesch z Konstantinopole do Vídně a oznamoval, že Osmanská říše stáhne svá vojska na naléhání Francie a Ruska z pohraničních oblastí Černé Hory.⁴³⁷ O dva dny později opět psal baron Prokesch do Vídně aktuální informace z dění v Konstantinopoli. Psal, že velký vezír ve shodě s vládou Osmanské říše souhlasí s rozhraničením Černé Hory.⁴³⁸

Na základě instrukcí ministerstva zahraničí Ruska odcestoval ruský konzul Petkovič do Cetinje, ovšem cíleně s tím, aby tam dorazil dne 16. / 28. června, tedy na den svatého Víta a jménem ruské vlády pak poblahopřál knížeti k velkému vítězství na Grahovci.⁴³⁹

⁴³⁴ Correspondence relative to Montenegro, January 1857 - January 1859, str. 106 - 107.

⁴³⁵ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniga, tom I., str. 365.

⁴³⁶ P. A. XII, 64 Türkei 1858 I – VIII, Nr. 36 A – D (fol. 125 – 126).

⁴³⁷ P. A. XII, 64 Türkei 1858 I – VIII, Nr. 43 C (fol. 221 – 222).

⁴³⁸ P. A. XII, 64 Türkei 1858 I – VIII, Nr. 44 C (fol. 237 – 240).

⁴³⁹ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniga, tom I., str. 361.

Následně Rusko spolu s Francií předvedlo demonstrativní ukázkou své převahy v Jaderském moři. Vzhledem k tomu, že Rakousko mělo na Balkáně jiné zájmy než ostatní velmoci, začali při jednáních v Konstantinopoli představitelé Rakouska podporovat stanoviska Osmanské říše. Jednání se tímto velmi komplikovala.

Teprve v průběhu července roku 1858 mohl ruský zastupitel z Konstantinopole, Butenev, oznámit ruskému konzulovi v Dubrovniku, Petkovičovi, že současný stav věcí je již plně příznivý vyřešení otázky rozhraničení Osmanské říše s Černou Horou.

Nejen představitelé Ruska, ale i Francie vznesli návrh, aby byla sestavena mezinárodní komise, která by vyřešila otázku černo-horsko – osmanského rozhraničení. Pod tlakem velmocí Osmanská říše ustoupila, byť představitelé Rakouska nesouhlasili s velmocenským tlakem vyvíjeným na Portu. I přes protesty však byl dohodnut vznik komise pro otázku rozhraničení, která by se sešla v Dubrovniku, Raguse.⁴⁴⁰

Dopisem z 2. července 1858 baron Prokesch upozorňoval do Vídně na velmi problematické *status quo* z 26. března 1856 dojednané na kongresu v Paříži a svému ministru též sděloval, že ve věci Černé Hory vyvíjí velkou iniciativu představitelé Francie i Ruska.⁴⁴¹

⁴⁴⁰ P. A. XII, 64 Türkei 1858 I – VIII, Nr. 47 A – B (fol. 290 – 292).

⁴⁴¹ P. A. XII, 64 Türkei 1858 I – VIII, Nr. 48 A – D (fol. 311 – 314).

Rozhraničení Černé Hory a Osmanské říše

Komise, jejímž cílem bylo vytvořit mapu rozhraničení, se sešla na konci července roku 1858. Tato demarkační komise zasedala nejprve v Dubrovniku.

Zatím co představitelé Francie a Ruska svými postoji vyvíjeli tlak na představitele Porty, aby dosáhli rozhraničení Černé Hory s Osmanskou říší, představitelé Velké Británie zaujímali v podstatě neutrální stanovisko. Své zájmy ovšem hájila Osmanská říše i Rakousko, protože i ony usilovaly o územní zisky v prostoru západního Balkánu.

Ruskou stranu při jednáních zastupoval A. E. Vlangali, se kterým spolupracoval topograf Bykov. Francouzskou stranu zastupoval vicekonzul ze Skadaru, Hiacynthe Hecquard.

Sporným územím při jednáních byla obzvláště oblast Grahova, Banjan, region Onogoštu (dnešního Nikšiće), Kolašina a Vasojevići. Stoupenci černohorské strany argumentovali historickými kořeny těchto oblastí.

Zatímco se vedly rozhovory, Černohorci demonstrativně obsazovali některá území. Dne 10. srpna 1858 v 9 hod. 10 min. telegrafoval Kemal Efendi, ministr války Osmanské říše, z Dubrovniku do Vídně, kde ve 14 hod. 54 min. zachytili telegram na Ministerstvu zahraničních věcí. Ve své depeši si stěžuje na jednání Černohorců, zvláště poté, co 25. července 1858 obsadili oblast Lehkoboli. Otevřeně kritizuje ruský, jednostranný postoj a žádá podporu ve věci záruky i pro budoucnost.⁴⁴²

Komise koncem srpna roku 1858 svou činnost ukončila a její členové opustili Dubrovnik, aby se opětovně setkali v Konstantinopoli, kde verifikovali zakreslenou hranici mezi Černou Horou a Osmanskou říší.

Došlo k výměně na diplomatickém postu Rakouska v Cařihradě, odkud krátce po signování rozhraničení psal hrabě Ludolf, ministrovi zahraničí, Buolu Schauensteinovi, ve věci Černé Hory. Ve svém dopise píše, že Ali paša sice zná povahu a charakter černohorského knížete, ale jedním dechem dodává, že jeho požadavky (knížete Danila) jsou naprosto stejné jako v březnu 1858 (před bitvou u Grahova, kdy jednání zkrachoval. Hrabě Ludolf v dopise psal též o neústupnosti ruské a francouzské strany, jejíž zástupci evidentně

⁴⁴² P. A. XII., 64 Türkei 1858 I – VIII, No. 2859/266 Rapport telegraphique, Nr. 59 A – E (fol. 35 – 39).

podporují záměry černohorského knížete. Hrabě Ludolf píše, že pochybuje o čistotě jejich úmyslů.⁴⁴³

Ovšem nejen zástupci Ruska a Francie pomáhali černohorskému knížeti ve věci rozhraničení Černé Hory, což stálo v ostrém kontrastu se zájmy Rakouska v oblasti západního Balkánu. 24. září 1858 poslal hrabě Ludolf svému ministru zahraničí do Vídně ve věci Černé Hory, že Mr. Churchill, zastupující britskou stranu, je tím, kdo nepřestává během jednání upřednostňovat, pod maskou nestrannosti, zájmy černohorského knížete Danila. Píše, že se o tom přesvědčil i v osobních rozhovorech.⁴⁴⁴

O čtyři dny později psal hrabě Ludolf opět do Vídně z Konstantinopole ve věci Černé Hory. Tentokrát přeposílal dopis, respektive stížnost, osmanského vezíra Abdi paši, který byl guvernérem ve Skadaru. Vezír, který datoval dle islámského letopočtu rok 1275, si stěžoval na Černohorce, že vyvolávají neklid a napětí v oblasti.⁴⁴⁵

12. října psal hrabě Ludolf opět do Vídně a sděloval, že ve věci Černé Hory jednal britský vyslanec v Cařihradě, Lord Stratford, se sultánem, píše, že sultán formálně doznal rozdílnost vidění svého a stanoviska britské vlády.⁴⁴⁶ Tím, že i Britové vyvíjeli tlak na Portu ve věci Černé Hory, znamenalo v praxi, že se již schyluje ke konečnému cíli v jednáních ve věci rozhraničení Černé Hory.

Posledním sporným bodem před podpisem o rozhraničení Černé Hory a Osmanské říše byla oblast Kuće Drekaloviće. Hrabě Ludolf psal do Vídně, že francouzská strana podporuje nároky knížete, kterým on oponuje, neboť argumentem Černé Hory je pouze jakási formální správa této oblasti od roku 1856.⁴⁴⁷

Komise zasedala v Konstantinopoli do 27. října / 8. listopadu 1858, kdy zastupitelé podepsali mapu rozhraničení Černé Hory v rámci Osmanské říše s Albánií a Hercegovinou. Tímto byla v dějinách novověku poprvé vytvořená mapa celé hranice Černé Hory se všemi jejími sousedy.

⁴⁴³ P. A. XII, 64 Türkei 1858 IX - XII, Nr. 67 A - D (fol. 269 - 272).

⁴⁴⁴ P. A. XII, 65 Türkei 1858 IX - XII, Nr. 72 C (fol. 363 - 366).

⁴⁴⁵ P. A. XII, 65 Türkei 1858 IX - XII, Nr. 73 A - C (fol. 396 - 398).

⁴⁴⁶ P. A. XII, 65 Türkei 1858 IX - XII, Nr. 77 B (fol. 482 - 487).

⁴⁴⁷ P. A. XII, 64 Türkei 1858 IX - XII, Nr. 79 B (fol. 529 - 532).

Zasedání konference ve věci rozhraničení se účastnili vyslanci Ruska, Francie, Velké Británie, Pruska a Rakouska akreditovaní v Konstantinopoli a za osmanskou stranu ministr zahraničí Fuad paša⁴⁴⁸.

Rozhraničení Černé Hory s Osmanskou říší bylo precedentem pro následné další požadavky Černé Hory na nová území. Tohoto aktu Černohorci později využívali a nikdy v budoucnu, a to až do roku 1878, nepovažovali své výdobytky na Osmanské říši za definitivní. Mapa rozhraničení byla signována v měřítku 1: 144 000⁴⁴⁹, součástí dohod pak byla i konvence o rozhraničení.

Ministr zahraničí Francie, hrabě Walewski, k rozhraničení poznamenal, že hranice Černé Hory, které doposud nebyly stanoveny, jsou nyní na zákonné osnově. Dále poznamenal, že její existence bude chráněna a garantována velmocemi.⁴⁵⁰

Černé Hoře nyní připadly i tyto oblasti: Grahovo, Rudina, Nikšićská župa, polovina oblasti Drobnjak, Tušina, Uskoci, Lipovo, Horní Vasojevići, Dodiši a část oblasti Kuće.

Osmanské říši připadly tyto oblasti: Zubce, Kruševíce, Banjany, Piva, necelá polovina oblasti Drobnjak, Dolní Vasojevići a oblast Kuće Drekaloviće.

Na území Černé Hory, která se nyní rozkládala na cca 4400 km čtverečních, což znamenalo její rozšíření o cca 1500 km čtverečních, žilo toho času (na konci 50. let 19. století) cca 125 000 obyvatel.⁴⁵¹

Obyvatelstvu Hercegoviny, které pod tlakem souhlasilo s přiznáním suverenity sultánovi, bylo slíbeno, že nebude zasahováno do jeho vnitřních záležitostí. V listopadu roku 1858 ale Derviš paša zlikvidoval poslední zbytky místní samosprávy, která se v některých oblastech působila ještě od povstalecké doby. Kníže Danilo do řešení problematiky spojené s otázkou Hercegoviny nezasáhl, a tak mnozí povstalci ze strachu před represí ze země uprchli. Nejčastěji do Černé Hory, kde žádali o politický azyl.

Ovšem ani rozhraničení Černé Hory a uklidnění napětí v Hercegovině neznamenalono trvalý klid v pohraničních oblastech Černé Hory. Na konci ledna (23. 1) 1859 psal černohorský kníže stížnost všem konzulům do Skadaru, aby upozornil na nové napětí

⁴⁴⁸ Fuad paša byl jmenován ministrem zahraničí již roku 1852. Tuto funkci zastával celkem čtyřikrát (1852, 1855 – 1856, 1858 – 1860 a 1867 – 1869), předsedal rovněž Nejvyšší radě reforem. Byl vysoké postavy, přátelský, otevřený, výmluvný a dynamický. Později se stal oblíbencem sultána Abdülazize. Roku 1861 se stal velkovezírem.

⁴⁴⁹ P. A. XII, KT 65 Türkei 1858 IX - XII, Nr. 86 A - D (fol. 660 – 670).

⁴⁵⁰ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, str. 370.

⁴⁵¹ Andrijašević, Ž a Rastoder, Š., Istorija Crne Gore, str. 191.

v pohraniční oblasti u města Onogošt (dnešní Nikšić) a žádal o vyřešení incidentu spojeného s ozbrojeným narušením hranice černohorského knížectví.⁴⁵²

Ovšem pozornost velmocí se pozvolna přesunul na Apeninský poloostrov. 19. února / 3. března 1859 byla uzavřena dohoda mezi Ruskem a Francií o neutralitě a spolupráci. Hlava I. stanoví, že ruský car, v případě války mezi Francií a Sardinií na straně jedné a Rakouskem na straně druhé, zaujme neutrální pozici, ale nepřímou bude podporovat Francii.⁴⁵³

Ovšem i přesto, že se pozornost velmocí přenesla k problematice Piemontu, stále byly posilovány vazby Ruska i Francie k Černé Hoře. Důležitou v těchto vztazích byla i rovina osobní. 13. / 25. března 1859 poslal ruský konzul Petković blahopřejný dopis z Dubrovníku černohorskému knížeti k narození jeho dcery Olgy.⁴⁵⁴ V dubnu r. 1859 pak poslal Napoleon III. a francouzská vláda černohorskému knížeti materiální pomoc ve výši cca 50 000 franků spolu s tajnou zprávou, která souvisela s válkou v Itálii a potřebou francouzské strany uklidnit napětí ve vztazích mezi Černou Horou a Osmanskou říší.⁴⁵⁵ Téhož roku získal i z Ruska černohorský kníže finanční pomoc, ovšem až v září. Peníze knížeti měl předat ruský konzul Petkovič. Šlo o částku 7533 rublů a 69 kopjejek.⁴⁵⁶

I přes dočasné zklidnění v napětí mezi Osmanskou říší a Černou Horou obě strany čekaly na vhodný okamžik, který by využily ve svůj prospěch. V únoru roku 1860 zablokoval skadarský paša vývoz žita ze sandžaku, což donutilo černohorského knížete, opět intervenovat u spojenců. 27. 2. 1860, proto psal žádost o pomoc ruskému konzulovi do Skadaru, aby mu ve věci dovozu žita do Černé Hory pomohl⁴⁵⁷. I tentokrát se podařilo napětí včas diplomatickým tlakem uvolnit.

Přestože komise řešící otázku rozhraničení Černé Hory zasedala v Konstantinopoli do 27. října / 8. listopadu 1858, kdy zastupitelé podepsali mapu rozhraničení Černé Hory v rámci Osmanské říše s Albánií a Hercegovinou, závěrečný akt garantující základní stupeň

⁴⁵² Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1859, archiválie č. 344.

⁴⁵³ Gosudarstvennoe izdatelelstvo političeskoj literatury, Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami 1856 – 1917, str. 70.

⁴⁵⁴ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1859, archiválie č. 383.

⁴⁵⁵ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

⁴⁵⁶ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1859, archiválie č. 485.

⁴⁵⁷ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1860, archiválie č. 580.

politické nezávislosti, tedy autonomii Černé Hory v rámci Osmanské říše, byl podepsán v Istanbulu až 5. / 17. dubna roku 1860. Kopii tohoto dokumentu pak poslal ruský konzul Petković knížeti Danilovi z Dubrovníku dne 23. 7. / 6. 8. r. 1860. Oznámil mu též, že komise, která vznikla za účelem rozhraničení Černé Hory s Osmanskou říší, ukončila svou práci.⁴⁵⁸

Aktivity černoohorského knížete Danila Petroviće na domácím i mezinárodním poli byly korunovány úspěchem. Ovšem s úspěchem se dostavilo i velké množství tajných a veřejných nepřátel. Tím úhlavním nepřítelem knížete byli političtí emigranti černoohorského knížectví, protože centralizační a autokratická politika knížete vyvolávala často velká napětí, což bylo navíc umocněno procesem proměny politického zřízení, který byl nejen velmi rychlý, ale též býval často provázen krutými a drastickými opatřeními. Pak zde byla i Vídeň, neboť plány a ambice mladého knížete a jeho dvora byly den ode dne větší, a tím sílilo nebezpečí pro zahraniční politiku Habsburské monarchie a její ambice v oblasti západního Balkánu.

⁴⁵⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1860, archiválie č. 640.

Pozadí atentátu na prvního černohorského knížete

Vnitřní i zahraniční politika černohorského knížete vytvořila silné napětí na domácí i zahraniční politické scéně. Političtí emigranti i vlivní představitelé rodové aristokracie měli velmi úzké vazby na skadarského pašu i rakouské představitele v Kotoru.

Na rozdíl od svého předchůdce, vladyky Petra II. Njegoše, který toleroval moc rodové šlechty, kníže Danilo tento decentralizační prvek potíral, neboť usiloval o absolutistický způsob vlády. Odpůrci knížete proto často za svůj odpor buď platili životem, nebo museli uprchnout z vlasti. Ovšem na druhé straně kníže vytvářel přesný systém správy celku i samosprávy. Kníže dal provést sčítání lidu i dobytka.⁴⁵⁹

Vzhledem k vypjaté situaci na Apeninském poloostrově, byla Vídeň nucena zájmy své zahraniční politiky stále více přesunovat do oblasti západního Balkánu, kde se ovšem střetávaly s koncepcí zahraniční politiky černohorského knížectví. Navíc autonomní knížectví Černá Hora, ležící v oblasti západního Balkánu, začalo pozvolna přitahovat pozornost mnoha politických emigrantů. Na začátku roku 1860 psal ruský konzul z Dubrovníku do Petrohradu na Ministerstvo zahraničních věcí: „Od jistého času přijíždějí do Černé Hory různí politici ze Srbska, Chorvatska a též z Itálie.“⁴⁶⁰ Celou situaci velmi pozorně monitorovala i rakouská strana. Na základě tajných zpráv rakouské policie víme, že se tam (do Černé Hory) vypravil počátkem roku 1860 velký počet maďarských a polských emigrantů a mnozí již dorazili na místo.⁴⁶¹

Rakouská strana nebylo schopna vyvíjet účinný tlak na černohorské knížectví a jejího prvního knížete. Během pobytu černohorského knížete v Kotoru 12. srpna 1860 byli černohorští emigranti, nepřátelé knížete, zásobeni od rakouských vojenských instruktorů penězi a vším potřebným.⁴⁶²

⁴⁵⁹ Chiudina, G., *Storia del Montenegro da tempi antichi fino a nostra*, str. 133.

⁴⁶⁰ Chitrova, N., *Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka*, str. 238.

⁴⁶¹ Chitrova, N., *Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka*, str. 238.

⁴⁶² Vranišević, B., *Aussenpolitische Beziehungen zwischen Montenegro und der Habsburgermonarchie von 1848 bis 1918*, str. 379.

Jeden ze skupiny atentátníků, Todor Kadić, emigrant z kmene Bjelopavlići, dorazil ze Skadaru do Kotoru stejného dne, jako kníže Danilo I. Petrović. Plán pobytu knížete Danila v Boce znal pouze doprovod knížete a rakouská policie.

Atentátník dorazil na kotorský břeh v 17. 30 hod. a jeho oběť jen o půl hodiny později. Kadić střílel na knížete okolo osmé hodiny večerní, tedy v době, kdy kníže byl již na cestě do Prčanj. Atentátník tedy byl dvě hodiny v Kotoru s velkou zbraní nikým nepoznán. Když byl Todor Kadić v červenci roku 1860 v Kotoru, byl pronásledován rakouskou policií, která ho donutila utéci na území Osmanské říše.⁴⁶³ Je tedy evidentní, že někteří rakouští vojáci⁴⁶⁴ stáli tehdy na straně protivníků knížete Danila.⁴⁶⁵

Atentátník Todor Kadić, který žil přibližně v letech 1830 – 1860, byl černohorským emigrantem, který vystoupil proti knížeti již roku 1854 v době povstání v oblasti Bjelopavlići⁴⁶⁶. Tehdy uprchl na území Osmanské říše. Do země se vrátil po amnestii roku 1855. Avšak poté, co spáchal úspěšný atentát na serdara Savu Duraškoviće, musel znovu opustit Černou Horu. Tento atentát provedl na radu popa Puniše Pavičeviče, svého zetě. V letech 1857 – 1859 oba žili v Kotoru a Zadaru.

Kníže Danilo chtěl veřejně ponižit tuto dvojici, a proto nařídil sňatek Todorovy sestry, ženy popa Pavičeviče, s jedním z mužů z rodu Martinovići. Z tohoto důvodu pak Kadić usmrtil v Cařihradu bratra ženicha.⁴⁶⁷

Ani to však Kadićovi k pomstě nestačilo, proto dorazil do Kotoru v době, kdy tam přebýval kníže, Danilo I. Petrović. Kníže se zdržel v Kotoru a v okamžiku, kdy už se chystal na zpáteční cestu a vkročil do člunu, provedl na něj Todor Kadić úspěšný atentát.

⁴⁶³ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 106.

⁴⁶⁴ Zda za atentátem stáli pouze řadoví instruktoři a vojáci rakouské armády, nebo někdo jiný, nelze již průkazně zjistit, neboť v žádném z archívu Vídně nebo Cetinje se nedají dohledat přímá svědectví či průkazný materiál k tomuto aktu. Stále tedy zůstává tajemstvím, kdo se podílel na vyzbrojení černohorských emigrantů v Zadaru a kdo jim umožnil tajný transport do Boky Kotorské.

⁴⁶⁵ Vranišević, B., Aussenpolitische Beziehungen zwischen Montenegro und der Habsburgermonarchie von 1848 bis 1918, str. 379.

⁴⁶⁶ Povstání v oblasti Bjelopavlići se událo v červnu roku 1854. (Viz strany 61 a 62 rigorózní práce.) Příčiny nejsou zcela zřejmé. Nejpravděpodobnější příčinou bylo amorální a nemravné jednání černohorského knížete Danila Petroviće, a to k ženám v oblasti kláštera Ostrog, které pocházely z oblasti Bjelopavlići. Předáci a starší oblasti vznesli ke knížeti protest, ale ten je velmi nevkusným způsobem odbyl, a tímto svým projevem vyvolal povstání v Bjelopavlići. Podíl na povstání měl ovšem i skadarský paša. V čele povstání stáli: pop Djoko a pop Risto Bošković (již dříve zmíněni), kteří po porážce povstání emigrovali.

⁴⁶⁷ Rastoder, Š. a kol., Istorijски leksikon Crne Gore, str. 743.

Datum 31. 7. / 12. 8. 1860 se tak nesmazatelně zapsalo do černohorské historie. Následujícího dne černohorský kníže vydechl naposled. Todor Kadić byl ihned po činu dopaden a odsouzen na smrt. Poprava byla vykonána 13. října roku 1860.

Kníže Danilo po sobě nezanechal mužského potomka. Se svou ženou Darinkou měli pouze dcerku Olgu, která se jim narodila roku 1859. Po smrti prvního černohorského knížete žila vdova po knížeti, Darinka, v ústraní. Cestovala a do politiky Černé Hory, ať vnitřní či zahraniční, již nezasahovala.

Na černohorský trůn nastoupil synovec knížete, Danila Petroviće, Nikola Mirkov Petrović, jehož otcem byl bratr knížete, Mirko Petrović. Již v roce 1855 kníže Danilo Petrović rozhodl, že v případě jeho smrti bude nástupcem jeho bratr Mirko Petrović, kterého má později vystřídat jeho syn Nikola. Později oznámil senátorům, řekl jim, že si přeje, aby v případě jeho smrti byl jeho nástupcem Mirkův syn Nikola, což také potvrdil několik hodin předtím, než vydechl naposled.⁴⁶⁸

Protože kníže Danilo I. Petrović neměl syna, v souladu s jeho výše zmíněným ustanovením se vlády v knížectví ujal jeho synovec Nikola I. Petrović (1860 – 1918). Nikola Petrović byl vyslán knížetem Danilem roku 1856 na studia do Paříže⁴⁶⁹, kde pak pobýval jako stipendista francouzské vlády. Ten pak 1. 8. 1860 napsal dopis stejného znění ruskému konzulovi do Dubrovníku i francouzskému konzulovi do Skadaru, ve kterém jim oznámil, že jeho bratr byl v neděli, 31. 7. 1860, zabit rukou zločince. Žádá je, aby dorazili do Cetinje.⁴⁷⁰

Krátce po smrti knížete Danila Petroviće, 2. srpna 1860, se Nikola stal černohorským knížetem ve věku nenaplněných 19 let. 5. srpna pak kníže Nikola psal ruskému ministru zahraničních věcí, knížeti A. M. Gorčakovi, kde mu sděluje, že přejal kormidlo vlády v souladu s poslední vůlí zesnulého knížete. Píše, že se vše odehrálo se souhlasem senátu i lidu. Dopis končí poděkováním za pomoc a vyjádřením mladičkého Nikoly, že je mu ctí být s ním, ministrem zahraničí Ruska, ve vřelém, přátelském vztahu.⁴⁷¹

7. srpna 1860 pak psal z Bělehradu ruský zastupitel I. S. Aksakov do Petrohradu: „V dané situaci přichází smrt knížete, Danila I., velmi nevhod: podporoval povstání

⁴⁶⁸ Andrijašević, Ž a Rastoder, Š., Istorija Crne Gore, str. 201.

⁴⁶⁹ Nikola Petrović studoval v Paříži na Lyceu Ludvíka Velikého a odtud se v dubnu 1860 vrátil zpět do Černé Hory. V té době již plynule hovořil francouzsky, italsky a německy. Později se naučil i rusky.

⁴⁷⁰ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1860, archiválie č. 661.

⁴⁷¹ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1860, archiválie č. 662.

Hercegovině a připravoval se k válce s Tureckem.⁴⁷² Rusko – jihoslovanské vztahy jsou často vnímány pouze jako vztahy mezi Ruskem a Srbskem, popřípadě Černou Horou.⁴⁷³ Ovšem národnostní povstání všech balkánských jihoslovanských národů a jejich nezávislá hospodářství vždy čerpala z významu a síly Ruska, aby si následně zajistila své vlastní zájmy a dosáhla svých vlastních cílů (často přítel proti příteli).⁴⁷⁴

Ovšem na druhé straně, protože se černohorský kníže, Danilo I., vzdaloval od představ ruské zahraniční politiky na Balkáně, kterou prezentoval ruský vicekonzul v Dubrovniku, od roku 1856 i ruská strana usilovala o změnu v černohorské politiky reprezentovanou knížetem, Danilem I., a proto jeho protivníkům v Černé Hoře poskytovala finanční, politickou i morální podporu.⁴⁷⁵

Danilo ovšem i přes mnohé úklady dosáhl zvětšení území, aniž byl při tom nucen výslovně uznat turecké nároky na svrchovanost. Tato balkánská země se stala první oblastí, v níž politika Napoleona III., prosazující principy národního státu a jeho práva na sebeurčení, za podpory Ruska, dokázala čelit Rakousku.⁴⁷⁶

Francie a Rusko pomáhaly Černé Hoře i po smrti knížete Danily Petroviče. Obě země podporovaly Černou Horu společně i v období dvou krátkých válek 1858 i 1862.⁴⁷⁷

⁴⁷² Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 159.

⁴⁷³ Romanenko, S., Jugoslavija, Rossija i slavjanskaja ideja, str. 16.

⁴⁷⁴ Romanenko, S., Jugoslavija, Rossija i slavjanskaja ideja, str. 17.

⁴⁷⁵ Rastoder, Š. a kol., Istorijski lexikon Crne Gore, str. 1005 – 1006.

⁴⁷⁶ Šusta, J., Dějiny Evropy v letech 1812 – 1870, str. 176.

⁴⁷⁷ Treadway, J. D., The Falcon and the Eagle, str. 9.

Závěr

Snaha této mé práce byla zacílena na zpracování dějin Černé Hory v období let 1848 – 1861 na pozadí východní otázky a se zvláštním zřetelem k historickým souvislostem.

Chtěl jsem obohatit českou historiografii o nová poznání a souvislosti, proto jsem čerpal z archivů a knihoven v rámci nejen svých možností, ale i možností mého dosti širokého zázemí. Uposlechl jsem radu Doc. PhDr. Martina Kováře, Ph.D., abych použil veškerou sekundární literaturu, která je k dispozici. Archivní materiál jsem čerpal v černoohorské Cetinji i rakouské Vídni. Při práci s literaturou i prameny jsem si byl plně vědom, že jejich pisatelé a nejen oni byli často lidmi uvažujícími účelově.

Zpracování tématu bylo obížné v tom, do jaké míry zachytit vlastní problematiku a do jaké míry zachytit vnější okolnosti celého tématu. Největším překvapením při studiu materiálů a psaní práce bylo pro mne pak zjištění, do jaké míry musím mít na zřeteli, že Černá Hora je okrajový problém evropské historiografie.

Velká většina monografií i historických studií pomíjí tuto oblast několika málo komentáři, přitom: „Boj o Evropu se dál po staletí tam.“ Psal mi před smrtí emeritní profesor Tomáš Špidlík z Říma.

Ovšem, když jsem začal vytvářet svou rigorózní tezi, začalo mi docházet, že bude nutné celé téma zpracovat v širších souvislostech, protože jak velmocí, tak malé národy měly ve východní otázce svůj vlastní zájem.

Obrovský zájem o východní otázku byl způsoben nejen tím, že v první polovině 19. století dochází k populační explozi a možnosti trhu v západní a střední Evropě byly omezené. Východní otázka byla i střetem tezí, vizí a snah všech. Velmocí i malých národů.

Primární zacílení všech byl ale zisk, přestože ne vždy pouze hmotný a finanční. Východní otázka byla tématem, kde se odrazilo napětí v 50. letech 19. století nejzřetelněji.

Sekundární a chvályhodné byly pak vyšší cíle a pohnutky, pro které lidé nasazovali nejen svůj um, schopnosti a nadání, ale často i svůj život.

Největším překvapením pro mne ovšem nebyl zájem velmocí ve východní otázce, ale aktivita Srbska, která byla motorem změn v celé oblasti západního Balkánu. Samotné zjištění není pro historika překvapující, ale překvapující je často nezištné nasazení srbských elit v boji za společnou věc, kdy nelitovali ani peněz, ani životů pro blaho celku, kterým byli jižní Slované, především však ti, kteří byli nositeli pravoslavné víry.

Zjistil jsem, že často zamlčovanou otázkou v Černé Hoře je podíl Srbska a velmocí na zviditelnění černohorské otázky v mezinárodním měřítku a naopak preferování vlastních úspěchů v hrdinném boji proti Turkům.

Ve vztazích mezi Černohorci a Albánci jsem neobjevil žádné nové paradigma.

Naopak vztahy Srbska a Černé Hory, které nyní procházejí velmi složitým údobím, jsem zachytil v mnoha rovinách.

V 50. létech i přes společnou víru a kulturu Srbska a Černé Hory lze hovořit o permanentním napětí ve vztazích a to v podstatě ihned po smrti vladky Petra II. Petroviće Njegoše. Černohorci již na počátku 50. let 19. století vytvářeli subkulturu vůči Srbsku. Ovšem jejich společné zakotvení v evropské suprakultuře jim pomáhalo mnohé překážky překonávat. K tomuto tématu bylo navíc zapotřebí zachytit hlubší spolupráci západních a jižních Slovanů ve společném zájmu, a to v budování národních identit.

Velmi sympatické bylo pro mne zjištění, že i velmoci, které působily v jakémsi koncertu rovnováhy sil, naslouchaly zájmům malých národů, byť jim vždy nevycházely ihned ve všech jejich žádostech vstříc. Dá se ale vystopovat určitý solidní a solidární dialog.

Největším úskalím mé práce bylo ale bádání spojené s násilným usmrcením černohorského knížete Danila Petroviće. Zde jsem neuspěl a považuji to za velmi fatální chybu i pro budoucí studium dějin této oblasti. Naprosto nelze nikde dohledat a doložit, kdo měl zájem knížete usmrtit a destabilizovat slibně vyhlížející aktivity Černé Hory v době rodící se identity národa jako celku.

Samotný černohorský kníže Danilo I. Petrović v zákoníku z roku 1855 nechává v § 92. zaznít: „V této zemi není jiné národnosti mimo srbské a není zde jiná víra nežli pravoslavná, přesto lidé z jiných plemen a jiné víry mohou užívat stejnou svobodu, jako Černohorci a obyvatelé Brda.“⁴⁷⁸ Naprosto nelze pro dobu 50. let 19. století hovořit o něčem jiném nežli o srbství Černohorců, byť v rovině subkultury, ale na druhou stranu je nutné podotknout, že již se *de facto* rodí nová identita, jejíž zrod je v 50. létech 19. století doložitelný.

Dalším přínosem v mé práci je souměra aktivit Vídně a Petrohradu v řešení napětí, které vzniklo ve východní otázce a zřetelně dokazuje, že Svatá aliance již ukončila své soubodstatné zacílení. Mise Leiningena a Menšikova toho byly hmatatelným důkazem.

Obdivuhodná je pak i genialita představitelů Velké Británie a Francie, kteří nenásilným způsobem a pozvolna formou půjček Osmanské říši pomohli nejen svému

⁴⁷⁸ Glomazić, M., Etničko i nacionalno biće Crnogoraca, str. 56.

trhu, ale sekundárně i malým národům západního Balkánu v jejich boji za nezávislost v čase dohasínající moci Osmanské říše na Balkáně.

Závěrem bych pak ještě jednou podtrhl důležitost prostoru západního Balkánu v 50. letech 19. století v rovině geopolitiky, což dokumentuje i velké množství map z toho času.

V samotném závěru chci poděkovat Doc. PhDr. Janu Pelikánovi, CSc. za jeho vstřícnost a ochotu konzultovat se mnou problematiku Černé Hory v mnoha rovinách. Jeho schopnost odhadnout potřeby studenta je opravdu obdivuhodná.

PRAMENY TISKEM NEVYDANÉ:

Državni Arhiv Crne Gore - Cetinje

Fondy:

Petar II. Petrović Njegoš: 1851

Danilo I. Petrović Njegoš: 1852 – 1860

Kriegsarchiv Wien

Fond:

1852: Berichte über die Ereignisse in den Türkischen Provinzen und Montenegro I – VIII und IX – XII

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien:

Fond:

Politisches Archiv des Ministerium des Äußern 1848 – 1918

XII / Türkei 1851 - 1860: (diplomatische Korrespondenz und Varia, hauptsächlich politischen Inhalts)

Fond:

Ministerium des Äußern, Administrative Registratur, Fach 33: Verkehrserleichterungen (Gewerbe), Karton 1, Convolut Montenegro 1850 – 1860

PRAMENY TISKEM VYDANÉ:

Gesetzbuch Daniel I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und der Berda, vyd. Friedrich Manz, Wien 1859.

Correspondece relative to Montenegro: January 1857 to January 1859, vyd. *Neuvedeno*.

Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1849, vyd. Matica srpska, Beograd 2009.

Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku (1804 – 1903), vyd. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1987.

Srbija i oslobodilački pokreti na Balkanu 1856 – 1878 (Knjiga I. /1856 – 1866/), vyd. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1983.

Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer paše Latasa (1850 – 1852), vyd. Srpska kraljevska akademija, Beograd 1938.

Bosna i Hercegovina 1853 – 1870 godine, vyd. Naučno društvo n.r. Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1956.

Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami 1856 – 1917, vyd. Gosudarstvennoe izdatelelstvo političeskoj literatury, Moskva 1952.

Nikolaj I.: Ličnost i epoha: novye materiály, vyd. Nestor – Istorija, Sankt-Peterburg 2007.

Nikolaj Pervyj: Rycar i samodržavija, vyd. OLMA Media Grupp, Moskva 2007.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

- Anderson, M. S.: *The eastern question 1774 – 1923: A study in International Relations*, London 1966.
- Andrić, A.: *Geschichte des Fürstenthums Montenegro (von der ältesten Zeit bis zum Jahre 1852)*, Wien 1853.
- Andrijašević, Ž.: *Crnogorske teme*, Podgorica 1998.
- Andrijašević, Ž.: *Kratka istorija Crne Gore 1496 – 1918*, Cetinje 2000.
- Antić, Č.: *Kratka Istorija Srbije 1804 – 2004*, Beograd 2004.
- Antić, Č.: *Velika Britanija, Srbija i krinski rat (1853 – 1856)*, Belgrade 2004.
- Anšakov, J.: *Stanovlenie černogorskogo gosudarstva i Rossija (1798 – 1856 gg.)*, Moskva 1998.
- Aulerio, E.: *Il Montenegro (le sue origini – la sua storia, la sua indipendenza millenaria, la sua attuale posizione giuridica internazionale i suoi diritti)*, Milano 1923.
- Baumgart, W.: *Der Friede von Paris 1856*, München – Wien 1972.
- Blagojević, O.: *Ekonomska misao u Crnoj Gori*, Beograd 1988.
- Bojović, J.: *Crna Gora u međunarodnim odnosima*, Titograd 1984.
- Brković, S.: *O postanku i razvoju crnogorske nacije*, Titograd 1974.
- Brunialti, A.: *Gli eredi della Turchia: studi di geografia politica ed economica – sulla questione d' oriente*, Milano 1880.
- Cappelletti, L.: *Il Montenegro e i suoi principi*, Livorno 1896.
- Cognasso, F.: *Storia della questione d' oriente*, Torino 1948.
- Conacher, J. B.: *Britain and the Crimea 1855 – 1856: Problems of War and Peace*, London 1987.
- Černý, V.: *V hlavním městě Černé Hory*, Praha 1902.
- Čubrilović, V. a Čorović, V.: *Srbija od 1858 do 1903*, Beograd 1938.
- Darby, H. C. a kol.: *A short history of Yugoslavia from early times to 1996*, Cambridge 1966.
- Davison, R.: *Reform in the Otoman Empire 1856 – 1876*, Princeton – New Jersey 1963.
- Davison, R. a kol.: *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*, Wien 1985.
- Delari, A.: *Crna Gora*, Podgorica 2003.

- Denton, W.: *Montenegro its people and their history*, London 1877.
- Dimitrijevič, T.: *Povaha jihoslovanského, vesnického lidu v bývalém Srbsku a Černé Hoře dle názorů cizích, velikých spisovatelů*, Praha 1922.
- Dittrich, Z.: *Balkánské kolbiště a evropské mocnosti*, Brno 1998.
- Djurović, M.: *Crnogorske financije 1860 – 1915*, Titograd 1960.
- Djurović, M.: *Trgovački kapital u Crnoj Gori u drugoj polovini 19. i početkom 20. vijeka*, Cetinje 1958.
- Dorazil, O.: *Vládcové nového věku 3, 4 (1648 – 1937)*, Praha 1993.
- Dulina, N.: *Tanzimat i Mustafa Rešid paša*, Moskva 1984.
- Engel, F. a kol.: *Probleme der Franzisko – Josephinischen Zeit 1848 – 1916*, Wien 1967.
- Erhard, A.: *Východní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení*, Praha 1902.
- Frisoni, G.: *Il Montenegro appunti geografici – storico – statistici*, Genova 1896.
- Ferro, M.: *Dějiny Francie*, Praha 2006.
- Gezeman, G.: *Čojstvo i junaštvo starich starich Crnogoraca*, Cetinje 1968.
- Glenny, M.: *Balkán 1804 – 1999*, Praha 2003.
- Glomazić, M.: *Etničko i nacionalno biće Crnogoraca*, Beograd 1988.
- Goldfrank, D.: *The Origins of the Crimean War*, London and New York 1994.
- Gombár, E.: *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999.
- Gopčević, S.: *Montenegro und die Montenegriner*, Leipzig 1877.
- Gopčević, S.: *Geschichte von Montenegro und Albanien*, Gotha 1914.
- Guy, A.: *Historical Dictionary of the Crimean War*, London 2002.
- Heer, C., *Territorialentwicklung und Grenzfragen von Montenegro in der Zeit seiner Staatswerdung (1830 – 1887)*, Bern 1981.
- Hemmings, F. S.: *Culture and Society in France 1848 – 1898*, London 1971.
- Heyer, F.: *Die Orientalische Frage in kirchlichen lebenskreis (Das Einwirken der Kirchen des Auslands auf die Emanzipation der orthodoxen Nationen Südosteuropas 1804 – 1912)*, Wiesbaden 1991.

- Hladký a kol.: *František Alexandr Zach 1807 – 2007: Sborník příspěvků ze symposia k 200. výročí narození Františka Alexandra Zacha v Brně 24. dubna 2007*, Brno 2007.
- Holeček, J.: *Černá Hora*, Praha 1876.
- Holeček, J.: *Za svobodu: Kresby z bojů černoohorských a hercegovských proti Turkům*, Praha 1878.
- Hösch, E.: *Geschichte der Balkanländer – von der frühzeit bis zur gegenwart*, München 1993.
- Hrabová, L. a kol., *Palackého cesta*, Olomouc 1998.
- Hradečný, P. a Hladký, L.: *Dějiny Albánie*, Praha 2008.
- Hroch, M.: *V národním zájmu*, Praha 1999.
- Hroch, M.: *Evropská národní hnutí v 19. století*, Praha 1986.
- Hupchick, D.: *The Balkans from Constantinople to Communism*, New York 2002.
- Hyna, A.: *Vybrané kapitoly z dějin novověku II. (Dějiny Balkánu 1800 – 1913)*, Plzeň 1999.
- Charmak, R.: *Geschichte der auswärtigen Politik Österreich in 19. Jahrhundert – Zweiter teil: Von der Revolution bis zur Annexion (1848 – 1908)*, Leipzig und Berlin 1914.
- Chavchavadze, N. a kol.: *National identity as an issue of knowledge and morality*, Washington 1994.
- Chitrova, N.: *Černogorija v nacionální – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskije otnošenija v 50 – 70 godach 19 veka*, Moskva 1979.
- Chiudina, G.: *Storia del Montenero (Crna Gora) da' tempi antichi fino a nostri*, Spalato 1882.
- Imamović, M.: *Historija Bošnjaka*, Sarajevo 2006.
- Jelavich, B.: *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries – Volume I*, Cambridge 1983.
- Jelavich, B.: *Russia's Balkan entanglements 1806 – 1914*, Cambridge 1991.
- Jelavich, B.: *A Century of Russian Foreign Policy, 1814 – 1914*, Philadelphia and New York 1964.
- Jelavich, B. and Jelavich, Ch.: *The Establishment of the Balkan National States 1804 – 1920*, Seattle – London 1977.
- Johnson, P.: *Dějiny křesťanství*, Brno 1999.
- Jorga, N.: *Geschichte des Osmanischen Reiches, fünfter band – bis 1912*, Frankfurt am Main 1990.

- Jovanović, B.: *Crnogorci o sebi*, Beograd 1986.
- Jovanović, J.: *Istorija Crne Gore*, Podgorica 2001.
- Jovanović, J.: *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti: Istorija Crne Gore od početka VIII vijeka do 1918 godine*, Cetinje 1947.
- Jovanović, R.: *Crna Gora i velike sile 1856 – 1860*, Titograd 1983.
- Kadlec, J.: *Dějiny katolické církve III*, Olomouc 1993.
- Kasaba, R.: *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth century*, New York 1988.
- Kontler, L.: *Dějiny Maďarska*, Praha 2002.
- Kovaljevski, J.: *Crna Gora i slovenske zemlje*, Podgorica 1999.
- Kurjak, J.: *Rusija, Srbija, Crna Gora*, Beograd 2000.
- K. P.: *Czarnagóra pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym*, Lwow 1869.
- Lambert, A.: *The Crimean War British grand strategy, 1853 – 56*, Manchester – New York 1990.
- Lampe, J. a Jackson, M.: *Balkan Economic History 1550 – 1950: From Imperial Borderlands to Developing Nations*, Bloomington 1982.
- Lappo, I.: *Ruskó a osvobození balkánských Slovaniů*, Praha 1927.
- Lincoln, W.: *Nicholas I: Emperor and Autocrat of All the Russias*, Illinois 1989.
- Ljušić, R.: *Srbija 19. veka*, Beograd 1994.
- Ljušić, R.: *Srpska državnost 19. veka*, Beograd 2008.
- Lonorman, F.: *Turci i Crnogorci*, Podgorica 2002.
- Marriott, J. A. R.: *The Eastern question an historical study in European diplomacy*, Oxford 1940.
- Marx, C.: *The Eastern question. A Reprint of letters writen 1853 – 1856 dealing with the evens of the Crimean*, London 1897.
- Marx, K.: *Osmnáci brumaire Ludvíka Bonaparta*, Praha 1949.
- Marx, K. a Engels, F.: *Il 1848 in Germania e in Francia*, Roma 1948.
- Matuz, J.: *Das Osmanische Reich – Grundlinien seiner Geschichte*, Darmstadt 1985.
- Maurois, A.: *Dějiny Francie*, Praha 2000.

- Maurois, A.: *Historie Anglie: svazek I., II.*, Praha 1945.
- Mehmedalija, B.: *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, Sarajevo 2001.
- Mejdřícká, K. a kol.: *Dějiny novověku II*, Praha 1969.
- Melichar, V. a kol.: *Dějiny Polska*, Praha 1975.
- Morgan, K. a kol.: *Dějiny Británie*, Praha 1999.
- Müller, H. a kol.: *Dějiny Německa*, Praha 1995.
- Nikčević, T.: *Političke struje u Crnoj Gori u procesu stvaranja države u XIX veku*, Podgorica – Nikšić 1999.
- Norris, H. T.: *Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe and the Arab World*, London 1994.
- Palmer, A.: *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha 1996.
- Pavičević, B.: *Istorija Crne Gore: knjiga IV., TOM I. i II.: sazdanje crnogorske nacionalne države 1796 – 1878*, Podgorica 2004.
- Pavičević, B.: *Daniilo I. Petrović Njegoš – knjaz crnogorsku i brdskij 1851 – 1860*, Beograd 1990.
- Pavičević, M.: *Srbija i Crna Gora: političko – nacionalna rasprava*, Welland 1917.
- Pavlović, S.: *Istorija Balkana 1804 – 1945*, Beograd 2004.
- Pelikán, J. a kol.: *Dějiny Srbska*, Praha 2005.
- Pelikán, J.: *Národnostní otázka ve Svazové republice Jugoslávii: geneze – vývoj – perspektivy*, Praha 1997.
- Perwolf, J.: *Die slawisch – orientalische Frage (Eine historische studie)*, Praha 1878.
- Pešić, V.: *Patriarhalni moral Crnogoraca*, Titograd 1986.
- Petrovič, K.: *Černogorija i Černogorcy*, Sanktpeterburg 1877.
- Pilar, I.: *Eine Geschichte Kroatiens, Serbiens und Bosniens*, Bad Kissingen 1995.
- Popov, Č.: *Istočno pitanje i srpska revolucija 1804 - 1918*, Beograd 2008.
- Popović, D.: *Istorija Crne Gore*, Beograd 1896.
- Racković, N.: *Filozofska misao u Crnoj Gori*, Cetinje 1994.

- Radosavović, I.: *Međunarodnopravni položaj Crne Gore u drugoj polovini XIX vijeka*, Beograd 1960.
- Rachůnková, Z. a Řeháková, M.: *Černá Hora v českém tisku – bibliografie 1801 – 1991*, Cetinje 1993.
- Raspopović, R.: *Diplomatija Crne Gore 1711 – 1918*, Podgorica – Beograd 1996.
- Rastoder, Š. a kol.: *Istorijski leksikon Crne Gore (1-5)*, Podgorica 2006.
- Rastoder, Š. a Andrijašević, Ž.: *Crna Gora i velike sile*, Podgorica 2006.
- Rastoder, Š. a Andrijašević, Ž.: *Istorija Crne Gore*, Podgorica 2006.
- Raš, G.: *Crna Gora u pričama*, Podgorica 2001.
- Ridley, J.: *Lord Palmerston*, London 1970.
- Rill, B. a Majoros, F.: *Das Osmanische Reich (1300 – 1992) – Die Geschichte einer Großmacht*, Wien – Köln 1994.
- Roberts, E.: *Realm of the Black Mountain, A History of Montenegro*, New York 2007.
- Romanenko, S.: *Jugoslavija, Rossija i „slavjanskaja ideja“*, Moskva 2002.
- Rovinami, P.: *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti Tom IV.: državni život 1851 – 1907*, Cetinje 1994.
- Rumpler, H.: *Österreichische Geschichte 1804 – 1914*, Wien 1997.
- Rychlík, J. a kol.: *Mezi Vídní a Cařihradem I*, Praha 2009.
- Rychlík, J. a Parenčević, M.: *Dějiny Chorvatska*, Praha 2007
- Rychlík, J. a Kouba, M.: *Dějiny Makedonie*, Praha 2003.
- Řezník, M.: *Formování moderního národa – Evropské „dlouhé“ 19. století*, Praha 2003.
- Seton – Watson, H.: *The Russian empire 1801 – 1917*, Oxford 1967.
- Shaw, S. J. and Shaw, E. K.: *History of the ottoman empire and modern Turkey – Volume II.: Reform, Revolution and Republic: The Rise of modern Turkey: 1808 – 1975*, London – New York – Melbourne 1977.
- Schroeder, P. W.: *Austria, Great Britain, and the Crimean War*, Ithaca and London 1972.
- Sked, A.: *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995.
- Skrickij, N.: *Krymskaja vojna 1853 – 1856 gody*, Moskva 2006.

- Skřivan, A. a kol.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648 – 1914*, Praha 1994.
- Stivenson, F.: *Istorija ratova Crne Gore*, Podgorica 2001.
- Stojančević, V.: *Iz istorije Srba u Bosni i Hercegovini*, Beograd 2002.
- Stojarová, V.: *Současné bezpečnostní hrozby západního Balkánu*, Brno 2007.
- Stranjaković, D.: *Srbija Pijemont južních Slovena 1842 – 1853*, Beograd 1932.
- Stranjaković, D.: *Srbija od 1834 do 1858 godine*, Beograd 1937.
- Stranjaković, D. a Jakšić, G.: *Srbija od 1813 do 1858 godine*, Beograd 1937.
- Šaulić, N.: *Crna Gora i Srbija*, Podgorica 1922.
- Šehić, D. a Šehić, D.: *Nacionalni atlas Crne Gore*, Podgorica 2005.
- Šesták, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha 1998.
- Šístek, F.: *Černá Hora*, Praha 1999.
- Škerović, N.: *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Beograd 1964.
- Šurbatović, J.: *Istorija ratova Crne Gore – Od njenog postanka 1499. godine do 1924 godine zaključeno*, Windsor 1989.
- Šusta, J.: *Dějiny nového věku – Dějiny Evropy v letech 1812 – 1870 (II. 1.)*, Praha 1923.
- Švankmajer, M. a kol.: *Dějiny Ruska*, Praha 1999.
- Tarle, J. V.: *Krymská válka 1. a 2. díl*, Praha 1951.
- Todorov, N.: *Balkanskij gorod XV – XIX vekov*, Moskva 1976.
- Treadway, J.: *The falcon and the eagle*, Purdue 1983.
- Trud, A.: *Geopolitika Srbije*, Beograd 2007.
- Unckel, B.: *Österreich und der Krimkrieg*, Lübeck und Hamburg 1969.
- Vaclik, J.: *Suverenitet Crne Gore i savremeno međunarodno pravo u Evropi*, Podgorica 1996.
- Valsecchi, F.: *La questione d' oriente dalle origini alla pace di Parigi (1718 – 1856)*, Milano 1955 – 1956.
- Veber, V. a kol.: *Dějiny Rakouska*, Praha 2002.

- Vojinović, P.: *Crnogorska inteligencija – od polovine XVIII vijeka do 1918 godine*, Nikšić 1989.
- Vujačić, M.: *Vojvoda Mirko Petrović*, Beograd 1969.
- Vujović, D.: *Knjeginja Darinka – politička aktivnost: prilog istorii Crne Gore 1855 – 1867*, Cetinje 1968.
- Vyskočkov, L.: *Imperator Nikolaj I.: človek i gosudar*, S. Peterburg 2001.
- Watson, R.: *Disraeli, Gladstone and the Eastern question a study in diplomacy and party politics*, London 1935.
- Weithmann, M. W.: *Balkán – 2000 let mezi východem a západem*, Praha 1996.
- Wetzel, D.: *The Crimean war a diplomatic history*, New York 1985.
- Zürcher, E.: *Turkey a Modern History*, London - New York 2003.
- Žáček, V.: *František A. Zach*, Praha 1977.
- Živković, D.: *Istorija crnogorskog naroda (vladavina knjaza Danila /1851 – 1860/ i prve godine vladavine knjaza Nikole) Tom III.*, Cetinje 1998.
- Žukov, J. M. a kol.: *Dějiny světa – svazek VI.*, Praha 1964.

MEMOÁROVÁ LITERATURA:

- Petrović, M.: *Junački spomenik - pjesme o bojevima Crnogoraca sa Turcima (1852 – 1862)*, Cetinje 1951.
- Plamenac, R. T.: *Memoari*, Podgorica 1997.
- Popović, V.: *Kotorska pisma*, Beograd 1964.
- Vujačić, M.: *Vojvoda Mirko Petrović*, Beograd 1969.

ODBORNÉ ČASOPISY:

BLUMENTHAL, J. H.: Österreichische und russische Balkanpolitik 1853 – 1914.
Der Donauraum – Zeitschrift des Forschungsinstitut für den Donauraum. 1963, s. 117 – 130.

JOVANOVIĆ, R.: Izvršenje razgraničenja Crne Gore i Turske 1859 – 1860.
Istoriskij zapisi. 1980, s. 31 – 53.

JOVANOVIĆ, J.: Crna Gora u revolucionarnoj 1848 godini.
Istoriskij zapisi. 1948, s. 3 – 11.

KLANČIĆ, L.: Na koga se odnosi Njegoševo pismo od 13. oktobra 1851.
Istoriskij zapisi. 1960, s. 808 – 816.

LAINOVIĆ, A.: Jedno Vaclikovo gledište iz 1858 g. o nezavisnosti Crne Gore.
Istoriskij zapisi. 1957, s. 302 – 309.

MILOVIĆ, J.: Istoriska gradja – Nekoliko pisma Luke Vukalovića.
Istoriskij zapisi. 1948, s. 339 – 346.

MILOVIĆ, J.: Istoriska gradja – iz doba knjaza Danila prvog: I.
Istoriskij zapisi. 1949, s. 180 – 194.

MILOVIĆ, J.: Istoriska gradja - iz doba knjaza Danila prvog: II.
Istoriskij zapisi. 1950, s. 94 – 106.

NIKOLIĆ, M.: Jedan zapis o smrti knjaza Danila.
Istoriskij zapisi. 1958, s. 358 – 359.

PELIKÁN, J.: Srbsko v období autonomie.
Historický obzor. 1994 / 2, s. 30 – 36.

RADULOVIĆ, J.: Položaj Srba u Hercegovini sredinom XIX veka.
Istoriskij zapisi. 1949, s. 260 – 279.

RASTODER, Š.: Crnogorski iseljenici u Turskoj.
Matica. 2000, s. 227 – 236.

ŠEROVIĆ, P.: Jedan novinski članak o pogibiji kneza Danila.
Istoriskij zapisi. 1956, s. 315 – 317.

ŠEDIVÝ, M.: Mikuláš I. a Osmanská říše (1829 – 1833).
Historický obzor. 2006 / 11-12, s. 252 – 258.

TRKAL, J.: Černá Hora a její nejnovější zákonodárství.
Osvěta. 1889, s. 112 – 147.

ABSTRAKT

Období let 1848 – 1861 bylo dobou rodící se identity národa Černé Hory, ovšem zrod probíhal v souvislosti s mezinárodní situací, neboť velmoci toho času upřely svůj zrak k východní otázce jako aktuálnímu problému, kde bylo nejen permanentní napětí, ale též se zde střetávaly různé teze hledající východisko jak pro svůj trh, tak i pro svou zahraniční politiku.

Střet se nakonec vyhrotil do podoby krymské války, která byla jediným celoevropským konfliktem v období od napoleonských válek do války světové.

Na pozadí těchto událostí dochází ke změně ve způsobu vlády v Černé Hoře. Petr II. Petrović Njegoš jako poslední vladyka žil v celibátu, ale jeho nástupce Danilo Petrović byl již knížetem. V souvislosti se vznikem knížectví dochází v Černé Hoře k vytváření centrálních institucí, což sice přispívá k uvědomění si společného zájmu všech o blaho své země, ale na druhé straně centralizační aktivity vyvolávají napětí mezi jednotlivými černohorskými kmeny a knížetem. Napětí nejednou přerostlo v otevřený konflikt, který musel kníže řešit silou. Častá povstání a rychlá centralizace pak stála v důsledku knížete Danila I. Petroviće život.

V otázce identity etnika Černé Hory je nutné hovořit o etniku srbském, protože šlo o tentýž jazyk a kulturu. Černohorci ale pozvolna vytvářeli subkulturu, protože vzhledem k okolnostem historického vývoje šlo o oblast obsazenou Turky, a proto v období novověku vznikají dvě centra srbství, a to Srbsko a Černá Hora.

Mezi Srbskem a Černou Horou ale docházelo po smrti vladyky Petra II. Petroviće Njegoše k napětí. Vznik knížectví Černá Hora a teritoriální identifikace garantována pevným rozhraněním, které signovali zástupci velmocí, následně vedlo nejen k politické emigraci Černohorců, ale i ke vzniku dvou center srbství.

Na pozadí pozvolného dohasínání moci osmanského sultána nad Balkánem dochází ke zrodu uvědomění jednotlivých jihoslovanských etnik a jejich vzájemné spolupráce se západními Slovany a velmocemi, které pak následně formou nekontrolovaných půjček v období po krymské válce pozvolna přivádějí Osmanskou říši k druhotné platební neschopnosti.

ABSTRACT

The period between 1848 and 1861 was a time when the identity of Montenegrins started to thrive. However, this thrive was proceeding in connection with the international situation, as the Great Powers of that time cast their eyes upon The Eastern Question as the then problem which, besides enduring friction was also about a collision of different theses that were looking for a solution for both its domestic as well as international policies.

This collision finally resulted in the Crimean War, which was the only all-European conflict since The Napoleonic Wars until the World War.

Against the background of the events there was a change in ruling in Montenegro. Petr II. Petrović Njegoš, who was the last Vladika, lived in celibacy. His follower Danilo Petrović then succeeded as the prince. In connection with the rise of Principality the central institutions started to be created in Montenegro. This, on one hand, contributed to realization of the common interests, but on the other, these centralizational activities started to rise the tension between the particular Montenegrin tribes and the Prince. Many a time this tension broke out into a conflict which the Prince had to solve by force. In the consequence of these frequent revolts and the rapid centralization, the Prince Danilo I. lost his life.

Talking about the identity of the Montenegrin ethnicity it is necessary we talked about the Serbian ethnicity as this comprised the same language as well as the culture. Montenegrins, however, began to create their own subculture as, taking the historical circumstances into consideration, they were living in the area occupied by the Turks. Therefore in the Modern period, two centres of Serbia were created – namely Serbia and Montenegro.

After the death of the Vladika Petr II. Petrović Njegoš there was a rising tension between Serbia and Montenegro. The creation The Principality of Montenegro and the territorial identification which was guaranteed by settled boundaries (signed by the counsels of the Great Powers) led subsequently to not only the political emigration of the Montenegrins but also to the creation of two centres in Serbia.

Against a background of the decay of power of the Osman Sultan over the Balkans there was a birth of self-realization of particular South Slavs ethnics and their mutual cooperation with the other West Slavs and great powers. These, subsequently, by means of uncontrolled loans in the period after the Crimean War slowly led the Osman's Empire into the secondary insolvency.